

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedra

MUZEJU LOMA LATVIJAS MAZĀKUMTAUTĪBU
IDENTITĀTES ATSPoguĻOŠANĀ

Maģistra darbs

Autore:

Akadēmiskās maģistra studiju programmas “Mākslas”
Muzeju un kultūras mantojuma studiju apakšprogrammas
2. kursa studente Monta Barbina
(ID Nr. 20144702)

Darba vadītāja:

Vieslekt., Mg. art. Una Sedleniece

Rīga
2016

SATURS

APZĪMĒJUMI UN SAĪSINĀJUMI	3
IEVADS	4
1. IDENTITĀTES JĒDZIENI	9
1.2. Muzejs un identitāte	18
1.3. Iekļaujošais muzejs un muzeja sociālā atbildība	22
1.4. Nacionālie muzeji	31
2. LATVIJAS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS	35
2.1. Latvijas krievu identitāte	41
2.2. Integrācija	51
2.3. Latviskā un nacionālās identitātes konstruēšana pēc 1991. g.	54
3. MUZEJU ANALĪZE – ČETRI GADĪJUMI	60
3.1. Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzejs	62
3.2. Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs	67
3.3. Muzejs „Ebreji Latvijā”	71
3.4. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs	74
3.5. Nodaļas secinājumi	79
NOBEIGUMS	83
KOPSAVILKUMS	85
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	87
ANNOTATION	94
PIELIKUMI	95
1. pielikums: Muzeju vadošo darbinieku strukturētās intervijas	96
2. pielikums: Internetā veiktās aptaujas jautājumi un iegūtie rezultāti	98

APZĪMĒJUMI UN SAĪSINĀJUMI

AE – Austrumeiropa

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

DNMM – Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs

EP – Eiropas Padome

ES – Eiropas Savienība

EuNaMus – Eiropas Komisijas projekts „Eiropas Nacionālie Muzeji: identitātes politika, pagātnes izmantošana un Eiropas pilsoniskums”

g. – gads

g.t.- gadu tūkstotis

gs. – gadsimts

ICOM – angļu val. – *International Commitee of Museums*; latviešu val. – Starptautiskā muzeju padome

LNMM – Latvijas Nacionālais mākslas muzejs

LNVM – Latvijas Nacionālais vēsture muzejs

LTF – Latvijas Tautas fronte

NVO – Nevalstiska organizācija

p.m.ē. – pirms mūsu ēras

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

SKDS – Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs

t.s. – tā sauktais

TIC – Tūrisma Informācijas centrs

u.c. – un citi

utt. – un tā tālāk

IEVADS

Darba tēma

Muzeju lielākā vērtība vienmēr ir bijusi atmiņa. Muzejs, līdzās bibliotēkām un arhīviem, ir atmiņas institūcija, kuras uzdevums ir atmiņu saglabāšana, rekonstrukcija un prezentēšana. Tādēļ muzejs uzņemas lielu atbildību par to, kā tas savā darbībā ar vēstures naratīvu pauž attieksmi un atspoguļo, vai tieši otrādi – neatspoguļo kopienas identitātes jautājumus. Šī maģistra darba ietvaros analizēta muzeju loma tieši Latvijas krievu, kā lielākās iedzīvotāju kopienas pēc valsts pamatnācijas un vienas no vēsturiski un sociāli nozīmīgākajām Latvijas mazākumtautībām¹, identitātes atspoguļošanā. Darba gaitā tika analizēti četri muzeji kuros vēsturiskajam naratīvam ir izšķiroša nozīme – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs, Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs un muzejs Ebreji Latvijā.

Problēmas muzeju jomā rodas tieši atmiņas un identitātes kontekstā. Latvijā vienlaikus pastāv vairākas atmiņu kopienas, kas radušās sašķeltas un nestabilas sociālās un kultūras atmiņas rezultātā, un tas ir izveidojis situāciju ar krasi atšķirīgu nostāju dažādos jautājumos. Spilgtākās un lielākās no tām – latviešu un krievvalodīgo atmiņas kopienas. Kultūras atmiņā iekļaujas arī atmiņas institūcijas, kuras uztur sabiedrības paštēlu un pārlicina sabiedrības locekļus par senču piedzīvotā svarīgumu.² Tādējādi muzejs kļūst par līdzekli sociālās un kultūras atmiņas veidošanā. Lai gan Latvijas muzeji ir runājuši par atcerēšanās nepieciešamību sākot jau ar valstiskās neatkarības atgūšanu, tomēr stāsti, ko muzeji ir gatavi stāstīt par savas valsts un tās iedzīvotāju vēsturi, gandrīz vienmēr ir vienpusēji, pārāk bieži piešķirot noteiktām kopienām tādu apzīmējumus kā holokausta upuri, okupanti, un rada identificēšanās problēmu ar muzeju saturu Latvijas mazākumtautībām. Kā viens no piemēriem ir Marijas Assereckovas interneta žurnāla *Saroti.lv* rakstā „Atmodas pabērns” minētais izteikums, ka vienīgais ko autore, kā krievu mazākumtautības pārstāve, var par sevi

¹ Vadoties pēc 2005.g. likuma *Par Vispārējo konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību*, mazākumtautību jēdziens 1995.g. Eiropas Padomes konvencijā tiek pielīdzināts nacionālo minoritāšu jēdzienam – Latvijas pilsoņi, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru reliģiju vai valodu.

01.02.1995. Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. („LV” 85(3243), 31.05.2005., stājies spēkā 01.10.2005.)

26.05.2005. Par Vispārējo konvenciju par Nacionālo minoritāšu aizsardzību. („LV” 85(3243), 31.05.2005., stājies spēkā 01.06.2005.)

² Zelče, Vita. Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas kopienas un identitāte. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Zin.red. Juris Rozenvalds, Aija Zobena. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 196.lpp.

ieraudzīt Latvijas muzejos, „ir pāris teikumu par kolonistiem, iebraucējiem, kuriem bija svešs viss latviskais un kuri bija pelēka, neizglītota un naidīga masa.”³

Muzejs potenciāli ir vieta, kur mēs veidojam un uzturam savu identitāti. Gan muzeja loma, gan iespējas dažādu identitāšu atspoguļošanā ir ļoti lielas. Īpaši skaidri tas ir gadījumos ar nacionālajiem muzejiem un nacionālo identitāti – pozitīvie piemēri ietver sevī daudzbalstīgus, paralēlus un vienlīdz svarīgus stāstus par valsti un tās dažādajiem iedzīvotājiem, bet sastopami arī izslēdzoši muzeju naratīvi, kur minoritāšu naratīviem vieta neatrodas.

Identitātes jēdziens muzeoloģijā apskatīts no vairākiem skatupunktiem. Ņemot vērā nepārtraukto tās konstruēšanu katra indivīda dzīves laikā, amerikāņu antropologs un muzeologs Džejs Raunds (*Jey Rounds*) uzskata, ka, uztverot muzeja apmeklētāja identitāti kā procesu nevis kā iepriekš noteiktu lietu, muzejam būtu vairāk jāuztraucas nevis par to, kāda ir viņu apmeklētāju identitāte, bet gan par to, kā muzeja apmeklētājs izmanto muzeju savas dzīves laikā, lai konstruētu savu identitāti. Tas savukārt paredz ne tikai apmeklētāju identitātes atspoguļošanu, bet darbu ar identitāti (*identity work*).⁴ Luisa H. Sivermane (*Louis H. Silverman*) norāda ka muzeji ar savu darbību spēj sekmēt sociālās kā arī personīgās identitātes un pašapziņas veidošanos, jo tiem ir iespēja veicināt piederību kādai identitātei caur savām kolekcijām, iedvesmot atrast pašiem savu nozīmi muzejā redzamajam (*meaning – making*), ierosināt stāstīt savus personiskos stāstus, un piedāvāt iespēju piedalīties ekspozīciju veidošanā.⁵ Arī starptautiski muzeju nozarē vērojamas tendences iekļaujošā muzeja⁶ virzienā (*inclusive museum*), kas savukārt aicina muzejus uz iekļaujošu, integrētu, multikulturālu skatījumu, un tādu muzeja naratīvu pārvērtēšanu, kas balstīti noteiktās sociālās vai politiskās tradīcijās.

Pēc valstiskās neatkarības atgūšanas 20.gs. 90. gados izveidojusies divkopienų sabiedrība Latvijā vēl joprojām ir realitāte, it īpaši vēstures izpratnes jomā. Arī divu informācijas telpu paralēla pastāvēšana pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos tikai pastiprina abu kopienu daļēju nošķirtību. Kultūras, kā vienas no identitātes sastāvdaļām, jomā Latvija nav spējusi iekļaut krievvalodīgo kopienu Latvijas kultūrtelpā, kas savukārt šajā svarīgajā jomā un pidentificēšanās aspektā vairāk tuvina kopienu Krievijas kultūrtelpai un Krievijai,

³ Assereckova, Marija. Atmosdas pabērns. *Interneta žurnāls Satori*. 2014, 29. aug. Pieejams: <http://www.satori.lv/raksts/7828> [skatīts 2016, 21.febr.].

⁴ Rounds, Jay. Doing identity work in museums. *Curator: The Museum Journal*. Vol 49, no.2., 2006. P.135. Pieejams: <https://maa.missouri.edu/sites/default/files/docents/museums-identitywork.pdf> [skatīts 2016, 21.febr.].

⁵ Silverman, H. Louis. *The social work of museums*. London; New York: Routledge, 2010. Pp. 55.-59.

⁶ „Muzejs ar mērķi panākt kultūru iekļaušanu, reprezentējot, iesaistot un nodrošinot pieejamību tiem indivīdiem vai kopienām/sabiedrības grupām, kuras bieži ir izslēgtas no vietējās sabiedrības.” Van Menšs, Peters. Muzeoloģija un menedžments: ienaidnieki vai draugi? No: *Muzejs mūsdienu sabiedrībā: Baltijas muzeoloģijas skola raksti*. Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2008. 133. lpp.

nekā Latvijai.⁷ Ņemot vērā, ka Latvijas muzejiem piemīt liels potenciāls kultūras atmiņas kopienu sašķeltības mazināšanā, un dažādu sabiedrības kopienu iekļaušanā, kā arī to, ka šis identitātes atspoguļošanas aspekts Latvijas muzeju nozarē nav pētīts, maģistra darba temats ir aktuāls.

Pētāmais jautājums

Vai Latvijas muzeji mūsdienās ir spējīgi savos naratīvos par Latvijas vēsturi pilnvērtīgi iekļaut arī komplicētus, daudzpusīgus stāstus par Latvijas mazākumtautībām, īpaši Latvijas krieviem, kā arī veicināt mazākumtautību pārstāvju līdzdalību muzeju satura veidošanā, rosināt un piedalīties diskusijās par šiem jautājumiem.

Mērķis un uzdevumi

Maģistra darba **mērķis** ir novērtēt muzeju lomu Latvijas mazākumtautību identitātes atspoguļošanā, iezīmēt iespējamo potenciālu šajā jomā kā arī sniegt priekšlikumus par iespējamajiem darbības virzieniem.

Mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Apskatīt svarīgākos teorētisko aspektus, ko sevī ietver mazākumtautību identitātes atspoguļošana muzejos, galvenokārt identitātes un mazākumtautību jautājumus, teorētiskajā literatūrā kopumā, lielāku uzmanību vēršot muzeoloģijas pētījumiem šajā jomā, kā arī Latvijas situācijas raksturojumam;
2. Labās prakses piemēru analīze Latvijas muzejos gadījumos, kad muzejs ir spējis iekļaut minoritāšu stāstus un naratīvus lielajā muzeja naratīvā vai, atsevišķi darbojoties ar minoritāšu stāstiem kā kopienas muzejs, ir devis nozīmīgu pienesumu tolerances un saliedētības veicināšanā sabiedrībā.
3. Sliktās prakses piemēru analīze Latvijas muzejos, kas neizmanto savu potenciālu lai iekļautu mazākumtautību stāstus savās ekspozīcijās, bet kam tas būtu jādara.
4. Noskaidrot, kas ir tie faktori, kas muzeju darbībā tiem palīdz vai liedz iekļaut stāstus par mazākumtautību identitātes jautājumiem, sniegt priekšlikums Latvijas muzeju potenciāla pilnvērtīgākai izmantošanai šajā jomā.

Pētījuma un datu ieguves metodes.

Maģistra darba izstrādes gaitā tika izmantotas gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvas pētniecības metodes. Darba teorētiskās daļas izstrādē izmantota gan specializētās, gan

⁷ Vikmanis, Ģirts. Britu pētnieks: Latvijas krievi ir veiksmes stāsts. *Latvijas avīze*. 2016, 18. febr. Pieejams: <http://m.la.lv/latvijas-krievi-ir-vei-ksmes-stasts/> [skatīts 2016, 21.febr.].

vispārējās literatūras analīze. Lai uzzinātu izvēlēto muzeju vadības attieksmi gan pret jautājumiem kas skar iekļaujošu muzeja praksi un muzeja un identitātes saistību, gan sava muzeja pašnovērtējumu šajā jomā un jautājumos, tika veiktas strukturētās intervijas. Tāpat tika veikta aptauja internetā, lai noskaidrotu plašākas sabiedrības viedokli jautājumos, kas tiek apskatīti maģistra darba gaitā, tanī skaitā vienu no svarīgākajiem – vai apmeklētājs ir spējīgs identificēties ar Latvijas muzeju saturu. Analizējot labās un sliktās prakses piemērus tika izmantota gadījuma analīzes metode.

Izmantotā literatūra un avoti.

Maģistra darba izstrādes gaitā tika apskatīta daudzveidīga literatūra, un avoti, kas attiecas uz izvēlēto muzeju gadījumu analīzi. Izmantoto literatūru var sadalīt divās daļās – socioloģiska rakstura darbi par identitāti un ar tās teoriju saistītiem jautājumiem, un muzeoloģiska rakstura darbi, kuros analizēta identitātes un muzeju saistība, kā arī iekļaujošs muzejs. Latvijas situācijas raksturojumam tika izmantoti dažādu socioloģisko pētījumu dati, piemēram SKDS aptaujas, Latvijas Filozofijas un socioloģijas institūta veiktie pētījumi. Īpaši noderīgs muzeoloģisks pētījums bija Eiropas Komisijas izstrādātais projekts „Eiropas Nacionālie Muzeji: identitātes politika, pagātnes izmantošana un Eiropas pilsoniskums”.

Veicot gadījumu analīzi, tika veikta muzeju ekspozīciju apskate, to fotodokumentēšana, lai pēc iegūtajiem datiem veiktu konkrēto muzeju analīzi. Papildus informācijas ieguvei tika veiktas strukturētās intervijas ar vadošajiem muzeju darbiniekiem. Tāpat tika izmantota tiešsaistē pieejamā informācija par muzejiem, piemēram, muzeju mājaslapas, aktivitātes sociālajos tīklos, u.c.

Darba struktūra.

Maģistra darbs izstrādāts divās daļās – teorētiskajā un empīriskajā. Teorētiskā daļa sastāv no divām galvenajām nodaļām.

Pirmajā nodaļā apskatīti galvenie ar identitāti saistītie jēdzieni gan no socioloģijas, gan muzeoloģijas skatupunkta. Nodaļās trīs apakšnodaļās tiks sīkāk skatīta tieši identitātes uztvere muzeoloģijā, iekļaujošs muzejs un nacionālie muzeji un to saistība ar nacionālo identitāti

Otrajā nodaļā tiek aplūkota Latvijas krievu identitāte un to ietekmējošie faktori. Skatījums veikts caur vēsturisko prizmu, jo vēsturiskie apstākļi ir visvairāk ietekmējuši gan Latvijas krievu identitāti un tās īpatnības, gan integrācijas attīstību, nacionālo identitāti un arī latviešu identitāti.

Darba empīriskā daļa sastāv no četrām Latvijas muzeju gadījumu analīzēm – Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja, Daugavpils novadpētniecības muzeja, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja un muzeja „Ebreji Latvijā”.

1. IDENTITĀTES JĒDZIENI

Nodaļas mērķis ir apskatīt identitātes jēdzienu un maģistra darba kontekstā aktuālos ar identitāti saistītos jēdzienus gan pārsvarā socioloģiska rakstura literatūra, gan muzeoloģijas pētījumos. Darba kontekstā nodaļa kalpos kā teorētiskā bāze, uz kuras pamata tiks balstīts pārējais maģistra darbs. Savukārt muzeoloģijas pētījumi sniegs detalizētāku skatījumu par to, ko nozīmē identitātes atspoguļojums muzeju nozarē.

Nodaļā tiks apskatīts identitātes jēdziena lietojums darba kontekstā, citādības un diferenciācijas jēdziens, sociālā identitāte, nacionālā identitāte, kā arī identitātes saistība ar atmiņu un atmiņu kopienas. Tāpat no muzeoloģijas skatupunkta tiks apskatīta identitātes un muzeju saistība, atmiņas loma muzeju darbībā un naratīvi, kā viens no svarīgākajiem muzeju darbības elementiem. Īpaša uzmanība tiks pievērsta iekļaujoša muzeja praksei un sociāli atbildīgam muzejam, kas atspoguļo vadošās Eiropas muzeoloģijas tendences un ir īpaši nozīmīgs Latvijas muzeju nozares attīstības kontekstā. Kā pēdējie tiks apskatīti nacionālie muzeji, to lielās nozīmes dēļ nacionālās identitātes konstruēšanas procesā.

Identitātes jēdziens un tā izpratne ir viens no svarīgākajiem jautājumiem socioloģijā un sociālajās zinātnēs kopumā. Pētījumiem par identitāti jau ilgu laika periodu ir tendence pieaugt, bet netrūkst arī kritikas gan par jēdziena definīcijām, gan par tā lietojuma efektivitāti kopumā.

Maģistra darbā identitātes jēdziena skaidrojums tiks balstīts uz viena no ietekmīgākajiem pētniekiem kultūras studijās Stjuarta Holsa (*Stuart Hall*) izpratni par identitāti kā diskursīvu, sociālu konstrukciju. Šāda izvēle pamatojuma gan ar sociālā konstrukcionisma, kura pārstāvis ir S. Hols, nozīmīgo lomu socioloģijā un kultūras studijās, gan arī faktu, ka latviešu valodā izdotajos izdevumos, piemēram, Evijas Kļaves un Ineses Šūpules „Nacionālā identitāte un diskurss: Teorētiskās refleksijas”⁸, tiek izmantota sociālā konstrukcionisma pieeja un pārlicība par identitāti, kā sociāli konstruētu.

Jēdziena izpratne laika gaitā ir ļoti mainījusies. Kā uzsver S. Hols, tad var izdalīt trīs identitātes jēdziena uztveres, kas radušās intelektuālās domas attīstības rezultātā:

1. Identitāte kas balstās uz apgaismības atziņām, kur cilvēks ir pilnībā koncentrēts un vienots indivīds, kura „centrā” atrodas iekšējais kodols, kas parādās dzimšanas laikā un īstenojas dzīves laikā, cilvēkam paliekot visu mūžu identiskam pašam ar sevi.

⁸ Kļava, Evija, Šūpule, Inese. *Nacionālā identitāte un diskurss: teorētiskās refleksijas*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2013.

2. Identitāte no socioloģijas skatupunkta paredz ka identitāte veidojas cilvēka attiecībās ar sabiedrību, „īstajam es” klātesot, tomēr ar spēju mainīties esot attiecībās ar citiem.
3. Postmodernā identitāte. Līdz ar postmodernismu un visa dekonstrukciju, arī indivīdam vairs nepiemīt vienota un stabila identitāte, tā kļūst fragmentāra. Postmodernā identitāte vairs nav fiksēta un permanenta, tā pastāvīgi mainās un attīstās indivīdam atrodoties un komunicējot dažādās kultūras sistēmās. Katram indivīdam dzīves laikā ir vairākas, biežie vien kontrastējošas identitātes. „Īstais es” vairs nepastāv, tomēr, ja indivīdam ir sajūta, ka viņam piemīt vienota identitāte no dzimšanas līdz nāvei, tad tas ir konstruēts naratīvs „par sevi” sev pašam.⁹ Vienotas identitātes, jeb „sevis” apziņa iespējama pateicoties universālai cilvēka refleksijas spējai, ar kuras palīdzību tas rada un uztur savu identitāti, kā arī pastāvīgi veido apziņu par to, kā atšķirīgu un īpašu.¹⁰

Tādējādi identitāti šī darba kontekstā var definēt kā diskursīvu, sociālu konstrukciju, kas neveido kādu noslēgtu veselumu, bet drīzāk ir uztverama kā process, kurā diskursīvi tiek veidots priekšstats par sevi un savu piederību kādām grupām.¹¹ Identitāte ir tik plūstošs un mainīgs jēdziens, ka pārmaiņas neapstājas līdz ar indivīda nāvi, jo var tikt veikta indivīda dzīves pārvērtēšana piešķirot kādam jaunam identitāti, piemēram, pasludinot kādu par svēto vai mocekli.

Identitātes jēdziens un tā izmantošana ir iemantojusi arī kritiku, argumentējot, ka jēdziens ir pārāk vispārīgs un neskaidri lietots, lai tam būtu analītiska nozīme socioloģijā. Piemēram, amerikāņu sociologs Rodžers Brubeikers (Rogers Brubaker) uzskata, ka humanitārās un sociālās zinātnes ir kapitulējušas jēdziena „identitāte” priekšā, jo atkarībā no lietojuma tas mēdz nozīmēt par daudz, par maz, vai arī nenozīmēt pilnīgi neko. Brubeikers kritizē arī sociālā konstrukcionisma centienus identitātes jēdzienu „mīkstināt” apgalvojot, ka, ja identitāte ir visur, tad tās nekur nav.¹² Identitātes jēdziens ir zaudējis savu jēgu, un tā lietojums nespēj apzīmēt visas tās prakses, kas saistītas ar identificēšanos.

Kā norāda britu sociologs Ričards Dženkinss (*Richard Jenkins*), kas līdzīgi S. Holam cenšas pamatot identitātes jēdziena lietojuma svarīgumu, tad identifikācija ir fundamentāla kognitīva darbība ar kuras palīdzību indivīdi cenšas izprast gan sevi, gan apkārtējos, gan individuālā, gan kolektīvā līmenī. Dženkinss tāpat vēlreiz atgādina to, ka identifikācija nekādā

⁹*Modernity: an introduction to modern societies*. Ed. Stuart Hall, etc. Malden: Blackwell Publishing, 1996. P. 598. Pieejams: <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Hall-Identity-Modernity-1.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].

¹⁰Adams, Matthew. Reflexive Self or Reflexivity. *Encyclopedia of identity*. Vol. 2. Ed. Ronald L. Jackson. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, 2010. P. 626.

¹¹ Šūpule, Inese. *Etniskās un nacionālās identitātes sociālā konstruēšana mijiedarbībā: Latvijas gadījuma izpēte*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012. 23. lpp.

¹² Brubaker, Rogers, Cooper, Frederick. Beyond „identity”. *Theory and Society*. Vol.29, no.1, 2000. Pp. 1. – 47. Pieejams: http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/18_Beyond_Identity.pdf [skatīts 2016, 20. maijs] P. 1.

gadījumā nenosaka indivīdu uzvedību, un identifikācijas modeļi neļauj mums paredzēt cilvēku rīcību.¹³ Oponējot R. Brubeikeram Dženkinss uzskata, ka identitātes jēdziena atmešana nav iespējama un nav problēmas risinājums, jo jēdziens ir iesakņojies ne tikai sociālajās zinātnēs, bet arī dažādos publiskajos diskursos, piemēram, politikā, kultūrā, u.c. Nelietojot terminu „identitāte” būtu vajadzība pēc cita tikpat abstrakta termina, kas spētu aprakstīt fundamentālus procesus sabiedrībā, kur indivīdiem ir jāzina kas ir kas un kurš ir kurš.¹⁴

Dženkinss piedāvā līdzīgu identitātes definīciju – identitāte ir mūsu izpratne par to, kas mēs esam un kas ir citi cilvēki, vienlaicīgi citu indivīdu izpratne par sevi un citiem, ieskaitot mūs pašus. Tomēr identitāte vairāk ir citu indivīdu kategorizācija nekā pašidentifikācijas process.¹⁵

Novirzoties no sociālā konstrukcionisma uzskatiem, par identitāti kā tikai un vienīgi no kultūras un citiem sociālajiem apstākļiem atkarīgu, ir jāpiemin pretējs uzskats, ka liela daļa identitātes iezīmju ir bioloģiski determinētas. Lai gan šobrīd šādam viedoklim nav daudz piekritēju, tomēr vienīgā kopīgā izpratne par to kas ir cilvēks, ir priekšstats, ka cilvēks ir mantojuma un vides sajaukums. Bioloģiskā determinētība nešķiet loģisks risinājums lai skaidrotu identitātes veidošanās procesus, jo tādējādi pastāv bīstamība par normu pieņemt uzskatus, piemēram, par kādu indivīdu grupu iedzimtām atšķirībām vienam no otra. Tomēr līdzību ir vairāk nekā atšķirību, jo arī bioloģiskajā ziņā novirzes no normas var notikt katras grupas iekšienē, bet ne visas cilvēka kā sugas ietvaros, sadalot to bioloģiski atšķirīgās grupās.

Norvēģu antropologs T. H. Ēriksens piedāvā pārfrāzēt jautājumu par to, kas nosaka cilvēka identitāti, daba vai kultūra, tā vietā uzdodot divus citus jautājumus – kas ir cilvēks, un ko nozīmē būt cilvēkam? Atbildes uz pirmo jautājumu ietver viedokli par cilvēku, kā būtni pašā dzīvības koka galā, ar kopēju senci cilvēkam un pērtiķveidīgajiem, par cilvēku kā „ģēnu izdzīvošanas mašīnu”, kuru vada iedzimtas īpašības. Savukārt atbildes uz otro jautājumu paredz skatu uz cilvēku kā sociālu radību un paša indivīda viedokļus par to, kas padara viņu par to, kas viņš ir. Lai gan indivīds var būt tas, kas viņš vēlas, tomēr pastāv ierobežojumi.¹⁶

Citādības un diferenciacijas jēdziens. Citādība (*the Otherness*) un diferenciacija (*differentiation*) ir tiešā mērā saistītas ar personas identitāti un to kā šī persona sevi identificē.

¹³ Jenkins, Richard. *Social identity: key ideas*. 4th ed. London; New York: Routledge, 2014. P.14. Pieejams: https://books.google.lv/books?hl=lv&lr=&id=9GWLAWAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=r.+jenkins+identity&ots=F5LsWWs_I_&sig=upB_MRjmiKhBp0jUaZXf03-csrQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [skatīts 2016, 20. maijs]

¹⁴ Turpat, 14.-15. lpp

¹⁵ Jenkins, Richard. *Social identity: key ideas*. 4th ed. P. 19.

¹⁶ Ēriksens, Tomass Hillanns. *Saknes un pēdas: identitāte mainīgā laikā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 37.-38. lpp.

Tradicionāli koncepts „viņi”¹⁷ tiek uztverts negatīvi, kā atšķirīgs un mazāk vērtīgs nekā „mēs”, tomēr tas var tikt uztverts arī pozitīvi. Situācijās, kad pastāv šāds dalījums, indivīdi ir pieņēmuši faktu, ka viņu identitātes atšķiras. Šādam dalījuma priekšnosacījumi ir sevis kā indivīda izjūta un vēlme kategorizēt citus indivīdus, vai indivīdu grupu uztvertās identitātes.¹⁸

Atšķirību saskatīšana starp sevi un citiem ir svarīga gan individuālās, gan kolektīvās identitātes sastāvdaļa. Lai gan visredzamāk, tas izpaužas tieši kolektīvajā identitātē, un ir iemesls dažādiem uz atšķirību balstītiem konfliktiem, tomēr arī konstruējot individuālo identitāti, kā uzskata Dženkinss, biežāk sastopams ir citu kategorizēšanas process, nekā pašidentificēšanās. Indivīds sevi asociē ar tām lietām, kas viņu padara atšķirīgu no citiem.¹⁹

Tomēr kolektīvās identitātes praksē diferenciacija, atšķirībā no individuālās identitātes, nebalstās tikai uz atšķirībām. Nozīmīgas ir konkrētas grupas kopīgās iezīmes, kas ir pamatnosacījums lai kolektīvā identitāte pastāvētu, bet tikpat svarīgi ir novilkt skaidras robežas, aiz kurām esošie indivīdi grupai nepieder un tiek no tās izslēgti. Redzot kādas grupas atšķirību no citām, to vieno tieši tās kopīgās iezīmes, kas to atšķir no citām.²⁰

Tomass H. Ēriksens norāda, ka „mēs un viņi” ir viens no trim universālajiem jēdzieniem līdzās vecuma un dzimuma jēdzieniem. Svarīgi ir noskaidrot, kas veido „mēs” un „viņi” grupas. Ēriksens kā faktoros nosauc kopīgu pieredzi, valodu, reliģiju, anatomiju, dzīvesvietu, bet vissvarīgākais – kopēju „projektu” nākotnei un kopēju ienaidnieku, kas draud izjaukt „mūsu” projektu. Tomēr „mēs” izjūta pavājinās, kad izsapņotais projekts tiek īstenots.²¹ Piemēram, Latvijas tautas vienotība un skaidra ienaidnieka izjūta Atmodas laikā un vienotības zudums turpmākajā valsts dzīvē.

„Mēs” kategorija un tai līdzās arī kategorija „viņi” nav vienkāršas izvēles jautājums. Indivīda piederība pie grupas, vai tā būtu viņa ģimene, daudz plašāka organizācija vai etniska grupa, ir universāla parādība, ko indivīdi, kas veido šīs grupas, nevar izvēlēties. Ēriksens izvērs argumentu, ka šāda veida „cilts domāšana” nav tikai vecs paradums, un indivīdu un kopienu spēja saskatīt daudzās cilvēces kopīgās iezīmes nepiemīt lielākajai daļai cilvēku. Kā izteicies franču kolonijā Marinikā dzimušais filozofs un psihiatrs Francs Fanons (*Franz Fanon*), „lai kurp viņš dotos, pret nēģeri vienmēr izturēsies kā pret nēģeri. Identitāti viņš nav izvēlēties brīvajā tirgū. Tā ir stigma, zīmogs, ko viņam uzliek ārējā pasaule.”²²

¹⁷ Pieturēšos pie mēs – viņi diferenciacijas, kas ir visizplatītākā latviešu valodā izdotajā literatūrā.

¹⁸ Critchfield, Andrew J. Other, *The. Encyclopedia of identity*. Vol. 2. P. 519.

¹⁹ Jenkins, Richard. *Social identity*. London; New York: Routledge, 1996. P. 80.

²⁰ Turpat, 80.-81. lpp.

²¹ Ēriksens, Tomass Hillanns *Saknes un pēdas: identitāte mainīgā laikā*, 66.-68. lpp.

²² Turpat, 73. lpp.

T. H. Ēriksens izmanto analogiju par „ačgārno ledusskapi”, runājot par kopienām un to attiecībām. Kopienų galvenais mērķis ir radīt un uzturēt siltu iekšpusi, bet lai to izdarītu ir nepieciešama auksta, draudīga ārpusē, kas siltumu iekšā padarītu tikai patīkamāku.²³

Sociālā, jeb kolektīvā identitāte. Visi indivīdi ir iesaistīti dažāda veida attiecībās, spēlē dažādās situācijās dažādas lomas, ir piederīgi dažādām organizācijām, biedrībām, grupām un kopienām. Šāda situācija nozīmē, ka katram indivīdam var būt neierobežots skaits sociālo identitāšu. Sociālā, jeb kolektīvā identitāte ir daļa no indivīda sevis apziņas, kas atkarīga no tā piederības noteiktām sociālajām kopienām. Indivīda identitāte un darbības tiek asociētas ar piederību šīm kopienām. Indivīdu mērķis ir pozitīvas sociālās identitātes veidošana un uzturēšana, kas balstās uz pozitīva rakstura salīdzinājumiem pretstatā kādai citai kopienai. Ņemot vērā ka piederība kopienai ietekmē to kā indivīds rīkojas, domā un jūtas esot daļa no konkrētās kopienas, tad divi galvenie iemesli lai veidotu sociālo identitāti, ir sevis pilnveidošana un nenoteiktības sajūtas samazināšana.²⁴ Pēc Džona C. Tērnera (*John C. Turner*) domām individuālā un sociālā identitāte reizēm var būt arī viena otru izslēdzošas, bet individuālā identitāte var būt balstīt tikai un vienīgi sociālajā identitātē.²⁵

Sociālā identifikācija var būt balstīta uz ļoti daudziem un gandrīz neierobežotiem faktoriem, piemēram, dzimti, vecumu, ādas krāsu, reliģiju, izskata īpatnībām, seksuālo orientāciju, dzīves vietu, utt. Dažas no tām iegūst vairāk nozīmes un spēj ietekmēt indivīdu dzīvi spēcīgāk nekā citas, piemēram, dzimumu lomas, vai atšķirīga attieksme ādas krāsas dēļ. Sabiedrība, savukārt, nereti vēlas lai kādai grupai piederīgi atbilstu priekšstatiem par šo identitāti, un vēl vairāk – identificētu sevi ar ārpus grupas pastāvošu priekšstatu par savu sociālo identitāti. Ņemot vērā to, ka indivīds nav spējīgs viegli izvēlēties un nomainīt savas sociālās identitātes, ir gadījumi, kad sociālā identitāte kļūst par cietumu.²⁶ Kā piemērs ir kastu sistēma Indijā, kur gan sabiedrībā pastāv priekšstati par sociālo grupu identitāti, kuru tā cenšas tiem piemērot, gan sociālo grupu pārstāvji ierobežo paši sevi un pieņem sabiedrības uzskatus par savu identitāti.

Katram indivīdam piemīt daudzskaitlīgas identitātes, caur kurām tas raugās uz pasauli un apkārtējiem, un paredz noteiktu kategorizāciju. Ja indivīds sevi uztver kā sievieti vai vīrieti, tad klasifikācija ir notikusi uz dzimuma pamata, un var secināt, ka šāds klasifikators

²³ Ēriksens, Tomass Hillanns *Saknes un pēdas: identitāte mainīgā laikā*, 74. lpp.

²⁴ Grant, Fiona. Collective/ Social Identity. *Encyclopedia of identity*. Vol. 1. Ed. Ronald L. Jackson. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, 2010. P. 99.

²⁵ *Social identity and intergroup relations*. Ed. Henri Tajfel. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. P. 67.

²⁶ Parekh, Bhikhu C. *The new politics of identity: political principles for an interdependent world*. New York: Pelgrave Macmillan, 2008. P. 16.

konkrētajam indivīdam ir bijis viens no svarīgākajiem. Tādā pašā klasificējot kādu pēc tautības, var līdzīgi secināt, ka tautības faktors konkrētajiem indivīdiem, vai pat sabiedrībām ir ļoti nozīmīgs

Paralēli pozitīvajām kolektīvo identitāšu pazīmēm, pastāv arī dažas nopietnas bīstamības. Kā viena no tām ir mākslīgu konfliktu radīšana uz nenozīmīgu starpgrupu, starpidentitāšu atšķirības bāzes. Vēl viena potenciāla bīstamība ir pieņemt vēsturiski iegūtu identitāti, kas ir saistīta arī ar pašviktimizāciju, piemēram, saskatot atšķirības balto un melno indivīdu raksturos, kā tādas, kas izveidojušās ilgās verdzības rezultātā. Tomēr šādā gadījumā vienīgā atšķirība ir abu kopienu vēsturiskā pieredze un lomas. Kopienu marginalizācija un atstumšana atstāj dziļas pēdas šo kopienu mūsdienu identitātes izjūtā.²⁷

Nacionālā identitāte ir viena no svarīgākajām kolektīvajām identitātēm, kas balstās uz izpratni par nāciju. Entonij D. Smits (*Anthony D. Smith*) nāciju definē kā „noteiktu cilvēku kopumu, kam ir sava vēsturiskā teritorija, kopīgi mīti un ar vēsturi saistītas atmiņas, vienota tautas masu kultūra, kopīga ekonomika un visiem sabiedrības locekļiem vienādas likumīgas tiesības un pienākumi.”²⁸ Līdz ar to galvenie faktori uz kuriem balstās nacionālā identitāte ir kopīga teritorija, etnicitāte un vēsturiskā atmiņa. Lai gan Smitam minētie faktori nav nepareizi un ir pamatā lielākajai daļai nāciju, tomēr pastāv alternatīvi veidi kā veidot nacionālo identitāti, piemēram multikulturālās sabiedrības, vai sabiedrībās kas nav balstītas vienā konkrētā etnicitātē.

Šādu opozīciju Smitam piedāvā T. H. Ēriksens, kas uzskata, ka ne tikai etnicitāte, bet arī etniskajos aspektos nebalstīts etnonīms ir spējīgs solidarizēt nāciju, tāds, piemēram, ir etnonīms „amerikānis”. Kopējam izcelšanās mītam nav jābūt ģeoloģiskam, tas var būt arī garīgs, bet kopējā vēsture var būt gan ļoti sena, gan salīdzinoši nesena. Kopīgās atmiņas savukārt ir pārāk nekonkrēts un manipulējams faktors un ne vienmēr garantē nacionālu vienotību. Ja ir runa par teritoriālo piederību, tad lielākā daļa kopienu mūsdienās pieder pie konkrētas teritorijas, bet saites ar konkrētu teritoriju turpina vājināties, un indivīds var piederēt vairākām vietām vienlaicīgi.²⁹

Līdzīgi Ēriksenam, Benedikts Andersons (*Benedict Anderson*) skatās uz nāciju, kā politisku kopienas, kas ir iedomāta kā pēc savas būtības ierobežota un suverēna. Kopiena ir iedomāta, jo neviens kopienas loceklis nekad nebūs spējīgs izpazīt un apzināties visus savas

²⁷ Parekh, Bhikhu C. *The new politics of identity: political principles for an interdependent world*. Pp. 36.-37.

²⁸ Smits, Entonij D. *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB, 1997. 22. lpp.

²⁹ Eriksen, Thomass Hylland. Place, kinship and the case for non-ethnic nations. *Nations and Nationalism*, Vol. 10, no.1.-2., 2004. Pp. 53.-56.

Pieejams:https://www.academia.edu/5091544/Place_kinship_and_the_case_for_non-ethnic_nations [skatīts 2016, 7.janv.].

kopienas locekļus, bet viņa apziņā kopienas tēls būs vienmēr klātesošs. Indivīds dzīvo ar apziņu, ka viņš ir saistīts ar savas kopienas locekļiem, pat ja viņš par to eksistenci nav zinājis un nezina. Tā ir iedomāta kā ierobežota, jo pat lielākās nācijas un valstiskie veidojumi apzinās, ka tiem ir robeža un neviena nācija sevi neidentificē ar visu cilvēci. Tā ir iedomāta kā kopiena, jo neskatoties uz nevienlīdzību tās locekļus starpā, vienīgais veids, kas var nodrošināt tās izdzīvošanu, ir savstarpējā brālība.³⁰

Nacionālās identitātes definīcijā var izšķirt divus aspektus – tā ir indivīda identitāte, kā noteiktas politiskas kopienas biedram, kas atšķiras no citām politiskām kopienām, kā piemēram, francūzis, latvietis u.c., un politiskas kopienas identitāte, kuras sastāvdaļā ir konkrētais indivīds, un kas padara Francijas vai Latvijas iedzīvotāju kopienas par to, kas tā ir.³¹

Nacionālā identitāte kā dalība politiskajā kopienā tiešā mērā ietekmē to indivīdu dzīvi, kas tai pieder, sākot ar tādām lietām kā laulība un ģimene, līdz pat īpašuma tiesībām, karjeras iespējām utt. Indivīdi sevi identificē kā daļu no šīs kolektīvās identitātes un attiecībā pret to.³²

Arī tas apveids, kādu pieņem katra nacionālā identitāte, ir lielā mērā atkarīgs no tai piederošajiem indivīdiem. Katra konkrētās politiskās kopienas paaudze ievieš zināmas izmaiņas un veic manipulācijas, piemēram, Dienvidāfrikas nacionālās identitātes izmaiņas apartheīda režīma nomaiņas rezultātā, kas tika paveiktas vienas paaudzes laikā. Tomēr neviena politiskā kopiena nav *tabula rasa*, un pilnīga tās identitātes nomaiņa nav iespējama. Nacionālās identitātes strauju maiņu kavē tās vēsture, tradīcijas, pārliecības, vēsturiskās atmiņas. Indivīds nepiedzimst ārpus savas kopienas nacionālās identitātes, līdz ar to arī pārmanto zināmu vērtību un uzskatu kopumu.

Nacionālā identitāte ir viena no prioritātēm katrai valstij, kas tiek pētīta, tiek izstrādātas politikas dažādu sabiedrības daļu integrācijai, lai to stiprinātu, utt. Valsts mērķis ir vienota, iedzīvotājus apvienot spējīga, nacionālā identitāte. Lai to sasniegtu valsts parasti balstās uz pamatnāciju, uz kuras pamata, vēstures un tradīcijām tiek veidota nacionālā identitāte, tiek likti lietā vienojoši nācijas simboli. Pilsonības piešķiršanas faktors apstiprina indivīdu kā nācijas sastāvdaļu ar visām no tā izrietošajām tiesībām, bet kopīgu ienaidnieku definēšana palielina sabiedrības konsolidāciju.³³

Balansēta un labi organizēta nacionālā identitāte darbojas un risina savas problēmas pašai to neapzinoties. Izmaiņas šādā savas nacionālās identitātes izjūtā rodas dažādu ārēju un arī iekšēju apstākļu rezultātā. Tās var būt demogrāfiskas un ekonomikas izmaiņas, iekšēji vai

³⁰ Anderson, Benedict. *Imagined Communities: reflection on the Origin and Spread of Nationalism*. London; New York: Verso, 2006. Pp. 6.-7.

³¹ Parekh, Bhikhu C. *The new politics of identity: political principles for an interdependent world*. P. 56.

³² Turpat, 61. lpp.

³³ Guibernau, Montserrat. *Belonging: solidarity and division in modern societies*. Cambridge: Polity, 2013. P. 40.

ārēji draudi, atgūšanās no īpaši traumatiska perioda tās vēsturē, vai arī tās iekšienē var pastāvēt vairākas, savstarpēji nesamierināmas grupas, ar dažādiem uzskatiem par to, kā valstij būtu tālāk jāfunkcionē.³⁴ Šādos krīzes gadījumos nācija un tās identitāte ir apjukuma un dezorientācijas stāvoklī, un tai ir jātiek skaidrībā, kāda veida sabiedrība tā vēlas būt. Iznākumi šādām pārmaiņām un diskusijām sabiedrībā var būt ļoti dažādi. Kā identitātes pamatu var meklēt kādu mākslīgu vēsturisku kontinuitāti ar „labākiem laikiem”, kas ir Latvijas gadījums pēc neatkarības atjaunošanas, vēstures posmu ignorēšanu un zināmā mērā vispārpieņemtu vēsturisko amnēziju, vai arī orientēšanos un kādu kopīgu nākotni. Nacionālā identitāte parasti tiek balstīta vai nu uz pagātņi, vai nākotņi, jo abus iespējamus virzienus apvienot līdzvērtīgi nav iespējams, un katra valsts šādās krīzes situācijās ir svarīgas izvēles priekšā.

Identitāte un atmiņa ir cieši saistīti jēdzieni. Tie abi jau iepriekš paredz otra esamību, jo atcerēšanās un aizmiršana ir fundamentāla identitātes konstruēšanas daļa. Individīda piederība jebkādam kolektīvām kopienām – ģimenei, darba kolektīvam, nācijai u.c. ir iespējama tikai pateicoties kolektīvajam atcerēšanās un aizmiršanas procesam. Kolektīvās atmiņas studijas aizsākās ar sociologu Morisu Halbvaksu (*Maurice Halbwachs*), kas uzskatīja, ka pagātne tiek konstruēta un rekonstruēta balstoties uz tagadnes vajadzībām. Atmiņa, kas ir sociālā parādība, nav iespējama ārpus sabiedrības un sociālās struktūras (*social structure*). Sociālo struktūru Halbvaks apraksta kā līdzekļus, ar kuru palīdzību tiek rekonstruēti pagātnes tēli, lai attaisnotu un apstiprinātu tagadnes pārliecības. Sociālā identitāte savukārt paredz savas individuālās atmiņas sapludināšanu un saskaņošanu ar kopienas atmiņu. Individīda atmiņas nav izolēta parādība, kas ir pilnībā neatkarīga no apkārtējiem apstākļiem, gluži otrādi, atmiņas un atcerēšanās process notiek sociālo kopienu ietvaros.³⁵

T. H. Ēriksens atmiņu nosauc kā svarīgāko faktoru, kuru zaudējot indivīds zaudē arī savu sociālo identitāti. Atmiņas zudums un neesamība sociālās kopienas iekšienē ir diezgan neiedomājama parādība, bet to, kādus efektus tā radītu var novērot Alcheimera slimības rezultātā, kad tās beigu fāzē var būt saglabājušas pāris individuālās atmiņas, bet nav nekādas izpratnes par nevienu no apkārtējiem indivīdiem. Novērotājs no malas var izdarīt secinājumu, ka konkrētais indivīds vairs nav tas, kas viņš ir bijis pirms slimības.³⁶

Atmiņas konstruktīvais raksturs paredz divus galvenos kolektīvās atmiņas procesus – kolektīvo atcerēšanos un kolektīvo aizmiršanu. Kolektīvā atcerēšanās ir veids, kā indivīdi izprot savu lomu konkrētajā laikā. Atcerēšanās dod iespēju piekļūt visas cilvēces

³⁴ Parekh, Bhikhu C. *The new politics of identity: political principles for an interdependent world*. P. 65.

³⁵ Tober, Tara L. Memory. *Encyclopedia of identity*. Vol. 1. Pp. 444.-445.

³⁶ Ēriksens, Tomass Hillanns *Saknes un pēdas: identitāte mainīgā laikā*, 156.-157. lpp.

mantojumam un gadsimtiem uzkrātajām zināšanām, kas palīdz konstruēt savu identitāti. Tomēr lai atcerētos, svarīgi ir daļu no vēsturiskās pieredzes arī aizmirst. Ēriksens runā par strukturālo amnēziju, kad indivīdi rada stāstus par pagātni balstoties uz selektīvo atmiņu. Notikumi, kas iederas kādā konkrētā diskursā, tiek izcelti un to pozitīvāte pārspīlēta, bet citi notikumi tiek noklusēti.³⁷ Atcerēšanās var būt arī bīstama, jo nereti iegūtās atmiņas ir negatīvas un apdraud kopienu solidaritāti, piemēram, nacionālās identitātes veidošanās procesos, kad nācijas vēsturē sastopamas arī daudzas asiņainas ainas, kas tai piederīgajiem viennozīmīgi liedz justies lepniem.

Atcerēšanās un aizmiršana pastāv vienlaicīgi, jo lai kaut ko kolektīvi atcerētos, pieminētu, kaut kas ir vienlaikus jāaizmirst, lai veidotais atcerēšanās naratīvs nebūtu konfliktējošs. Atmiņa ir identitātes saistviela, kas ar atcerēšanos vieno sabiedrību.³⁸

Atmiņu kopienas ir kolektīvās atmiņas izpausmes, kas ir sastopamas jebkurā sabiedrībā, piemēram, ģimene, etniskā, reliģiskā vai rases atmiņas kopiena, nācija. Atmiņas kopienu veido komunikatīvā un kultūras atmiņa, kur komunikatīvo atmiņu veido tie pagātnes notikumi un pieredze par kuru ikdienā komunicē un veic publiskos vai privātos komemoratīvos rituālus, bet kultūras atmiņu veido apzināti radīti teksti, simboli, pieminekļi, un arī atmiņas institūcijas, kas tiek lietotas lai uzturētu sabiedrības paštēlu, pārliecinātu un atgādinātu par senču piedzīvotā nozīmīgumu, kam tagad būtu jāvieno kādas sabiedrības locekļi.³⁹

Ikkatra strukturēta grupa var tikt uzskatīta par atmiņas kopienu, ja tā glabā šīs grupas nozīmīgos pagātnes rituālus praktizē noteiktus atceres rituālus. Atmiņu kopienas var vienot arī vēsture, kurai vairs nav neviena aculiecinieka, bet tā turpina solidarizēt konkrēto grupu. Šajā gadījumā svarīgāka par pagātni ir atceres vēsture.⁴⁰

Atmiņu kopienu nozīmība, īpaši nācijās ar neviennozīmīgu vēsturi, vai multikulturālās sabiedrībās ir īpaši liela, jo nereti tai ir nestabila, neskaidra, pat sašķelta kolektīvā atmiņa. Sašķelta kolektīvā atmiņa ietekmē kolektīvo identitāti, kas, piemēram, nācijas kolektīvās identitātes (nacionālās identitātes) veidošanas procesu padara sarežģītu un tikpat neviennozīmīgu. Tāpat sašķelta kolektīvā atmiņa negatīvi ietekmē arī katra šīs kopienas locekļa individuālās identitātes veidošanos.

³⁷ Ēriksens, Tomass Hillanns *Saknes un pēdas: identitāte mainīgā laikā*, 157. lpp

³⁸ Zelče, Vita. Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas kopienas un identitāte. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 196. lpp.

³⁹ Turpat

⁴⁰ *Atmiņu kopienas: atceres un aizmiršanas kultūra Latvijā*. Atb.red. Mārtiņš Kaprāns, Gustavs Strenga, Norberts Bekmans – Dīrkess. Rīga: Zelta Grauds, 2016. 11. lpp.

1.2. Muzejs un identitāte

T. H. Ēriksens uzskata, ka „pagātne ir daudzpusīgāka, nekā muzeji ar savu starpniecību spēj parādīt”. Piekrītot šim apgalvojumam tomēr ir pamats runāt par to, ka muzejs potenciāli ir spējīgs runāt gandrīz par jebkuru jautājumu un sniegt savu ieguldījumu dažādu sociāli nozīmīgu un grūtu problēmu risināšanā. Un tas attiecas arī uz identitātes jautājumiem.

Amerikāņu muzeoloģe Luisa H. Sivermane (*Louis H. Silverman*) norāda ka muzeji ar savu darbību spēj sekmēt sociālās kā arī personīgās identitātes un pašapziņas veidošanos, jo tiem ir iespēja veicināt piederību kādai identitātei caur savām kolekcijām, iedvesmot atrast pašiem savu nozīmi muzejā redzamajam (*meaning – making*), ierosināt stāstīt savus personiskos stāstus, un piedāvāt iespēju piedalīties ekspozīciju veidošanā.⁴¹ Arī starptautiski muzeju nozarē vērojamas tendences iekļaujošā muzeja (*inclusive museum*) virzienā, kas savukārt aicina muzejus uz iekļaujošu, integrētu, multikulturālu skatījumu, un tādu muzeja naratīvu pārvērtēšanu, kas balstīti noteiktās sociālās vai politiskās tradīcijās.

Apmeklētāja un identitātes attiecības muzeja apmeklējuma laikā var izvērsties vairākos scenārijos. Apmeklētās var pilnībā identificēties ar muzejā redzamo saturu, kas ir saskaņā vai nav pretrunā ar viņa identitāti uz pieredzi. Nākamais ir identitāti neapstiprinoša pieredze, kad muzeja saturs vai nu nesakrīt ar apmeklētāja identitāti, vai arī identitāte tiek apšaubīta. Apmeklētājs muzejā savu identitāti var paplašināt, muzejā sastopoties ar informāciju, vai priekšmetu, kas ir saistīts ar viņa kolektīvo identitāti, tādējādi to pastiprinot.⁴²

Arī maģistra darba ietvaros veiktajā interneta aptaujā, kurā piedalījās 60 respondenti, pārsvarā kultūras nozares darbinieki, pārsvarā sievietes ar augstāko izglītību darbspējīgā vecumā, ar samērā augstu un regulāru kultūras patēriņu un muzeju apmeklējumu statistiku, 93.3% aptaujāto atzina, ka muzeja loma identitātes atspoguļošanā ir klātesoša. 38.3% atzina, ka muzeju ekspozīcijās ir spējīgi ieraudzīt kaut ko par sevi pašiem, 20%, ka muzejs ļauj apstiprināt savu identitāti, bet 35%, ka muzejos savu identitāti ir iespējams arī attīstīt. Tomēr jautājumā, vai viņi identificē sevi ar Latvijas muzejos redzamo saturu, pozitīvi atbildējuši 66.7%, bet 33.3% no aptaujātajiem no nespēj izdarīt, kas liecina tieši par pašu muzeju nespēju savas ekspozīcijas izveidot tādas, kas sekmētu apmeklētāju identifikāciju ar tām.⁴³

⁴¹ Silverman, H. Louis. *The social work of museums*. Pp. 55.-59.

⁴² Paris, Scot G. How Can Museums Attract Visitors in the Twenty-first century? In: *Museum philosophy for the twenty – first century*. Ed. Hugh H. Genoways. Lanham: AltaMira, 2006. P. 263.

⁴³ Skatīt 2. pielikumu

Muzejs, identitāte un atmiņa. Muzejs ir viena no specializētām institūcijām, kas ir spējīga veidot, interpretēt un saglabāt kolektīvo atmiņu. Muzeja un atmiņas attiecības ir īpaši interesantas, jo muzeju attīstība ir tiešā mēra saistāma ar nacionālu valstu veidošanos un savas nācijas mantojuma godināšanu, un sociālās vēstures un priekšmetu „stāstu” objektifikāciju.⁴⁴

Galvenais materiāls, ar ko darbojas muzeji, ir atmiņa. Arī sabiedrības acīs muzeju loma var būt kā atmiņu, vēstures glabātājiem, kas ir atbildīgi par katrai valstij svarīgākajiem kultūras, u.c. jomu elementiem, tādējādi novirzot atcerēšanās atbildību no indivīdiem un institūcijām.⁴⁵

Varētu apgalvot, ka viens no svarīgākajiem muzeju uzdevumiem ir fiksēt kulturāli un radoši nozīmīgus momentus laikā. Šāds apraksts ir diezgan vienpusīgs, tomēr ja ņem vērā, cik veiksmīgi darbojas kolektīvā aizmiršana, var apgalvot, ka muzeji pastāvīgi iejaucas aizmiršanas procesā un palīdz atcerēties. Muzeju darbības pamatā ir iejaukšanās laika plūstumā, kas izpaužas kā muzeja priekšmetu saglabāšana un muzealizācija. Jau Čārlzs Darvins (*Charles Darwin*) norādīja uz iznīcības nenovēršamību, kas galu galā piemeklē visu radību un radīto, un muzeji kā vēstures liecību saglabātāji paradoksālā kārtā spēj saglabāt to, kas jau ir gājis bojā, bet tomēr ir spējīgs sasniegt mūsdienu indivīdus.⁴⁶

Amerikāņu vēsturniece Sūzana A. Kreina (*Susan A. Crane*) muzejos redzamo nodēvē par mūžīgo tagadni (*perpetual present*), ko katrs apmeklējot muzeju atceras atkal no jauna. Muzejs saglabātos priekšmetus ieliek saturīgā naratīvā, kas ir pastāvīgi pieejams un garantē, ka priekšmetu loma un nozīme nezudīs, bet tiks saglabāta ekspozīcijas un muzeju ietvaros. Pēc autores domām šādas viegli pieejamas vēstures un atmiņu reprezentācijas veido indivīdu kultūras identitāšu pamatu.⁴⁷

Amerikāņu vēsturnieks un muzeologs Stīvens Lubārs (*Steven Lubar*) atmiņas sakarā izšķir atmiņu kā līdzekli, kas kalpo mūsu personīgajām interesēm, un vēsturi ar objektīvāku skatupunktu. Pēc autora domām atmiņu un vēstures savienošana muzeja ekspozīciju kontekstā, lai vienlaikus izrādītu cieņu pret atmiņām, bet arī spētu paraudzīties tām pāri, ir viens no sarežģītākajiem muzeja uzdevumiem. Lielākā daļa muzeju apmeklētāju nav profesionāli vēsturnieki, kas ir spējīgi uz muzeja priekšmetiem vai stāstiem raudzīties kritiski. Muzeja apmeklētāji parasti ir ieinteresēti vēstures notikumos, bet uztver tos ļoti dažādi, balstot savas zināšanas un uzskatus atmiņās, ģimenē dzirdētajos stāstos, personīgajā

⁴⁴ Misztal, Barbara. Memory Experience: the forms and functions of memory. In: *Museums and their communities*. Ed. Sheila Watson. London ; New York: Routledge, 2007. P. 389.

⁴⁵ Crane, Susan A. The Conundrum of Ephemerality: Time, Memory, and Museums. In: *A companion to museum studies*. Ed. Sharon Macdonald. Chichester: Wiley – Blackwell, West Sussex, 2011. P. 98.

⁴⁶ Turpat, 100. lpp.

⁴⁷ Turpat, 102.-103. lpp.

pieredzē.⁴⁸ Šāda veida vēsture ir pat zināmā mērā materiāla un nevis akadēmiski abstrakta. Arī S. Kreina muzeju nodēvē par vietu, kur sastopas subjektīvie un objektīvie elementi, un kur institūcijas un institucionalizēta atmiņa saskaras ar indivīdu personīgajiem skatījumiem.⁴⁹

Īpaši grūts uzdevums šajā jomā ir vēstures muzejiem, vai tiem kas pretendē uz vēsturiskā naratīva atspoguļošanu, jo, īpaši runājot par samērā neseniem notikumiem, kuru dalībnieki vēl ir dzīvi, vai kuru atmiņas ir klātesošas sabiedrībā, to uzdevums ir censties savu apmeklētāju aicināt uz attēlotajiem notikumiem paraudzīties kritiskāk, ar lielāku niansētību un skepticismu, nekā tas ir saglabājies viņu atmiņā.

Britu muzeologs Deivids Flemings (*David Fleming*) runājot par lomām, kādās var iejusties muzejs, kā vienu no tām nosauc muzeju – kolektīvo psihologu, kas ir iemīļots sabiedrības vidū un vicina tās iesaistīšanos un aktivitāti. Tas visbiežāk ir vietējās vēstures muzejs, kas uztur un veido vietējās kopienas identitāti, un kura pamatā ir sociālā vēsture. Šāds muzejs ar sociālās vēstures palīdzību ir spējīgs uz „sociālā kapitāla apvienošanu”, jeb dažādu sociālo grupu konsolidāciju.⁵⁰

Kā vēl viena muzeja loma pēc Fleminga dalījuma ir muzejs – brīvības cīnītājs un arī šī loma ir cieši saistīta ar atmiņu. Tas ir muzejs ar attieksmi, to raksturo pretošanās netaisnībai, un vēstījums „nekad vairs”. Muzejs cenšas pārveidot savus apmeklētājus caur muzeja apmeklējuma pieredzi. Tie parasti ir muzeji, kas atspoguļo dziļi traumatiskus cilvēces pieredzes posmus, visbiežāk genocīdu pret dažāda veida grupām visā pasaulē, piemēram, holokaustu, aparteīdu, u.c. Šāds muzejs ņem vērā vēstures mantojumu un mūsdienu apstākļus, kur iespējams, daudz kas ir ticis „kolektīvi aizmirsts”, un ir atvērts diskusijām un strīdiem, labākas un atvērtākas vides nodrošināšanai.⁵¹

Pēdējā muzeja – brīvības cīnītāja loma ir cieši saistīta ar t.s. „grūtās” vēstures atspoguļošanu, kas muzeja un atmiņas attiecībām piešķir vēl lielāku nozīmi sociālajā kontekstā. Šajā gadījumā „grūtā” vēsture nav tikai tradicionāli, piemēram, vēstures muzejos atspoguļotā politisko un daudz mazāk sociālo notikumu laika josla, bet skar arī sociālās vēstures jautājums, kas vēl joprojām izraisa neērtības sajūtu gan starp iesaistītājiem, gan sabiedrībā kopumā, piemēram AIDS epidēmija 90. gados, vai Japāņu armijas veiktā Dienvidkorejas, Ķīnas u.c. valstu sieviešu masveida seksuāla izmantošana (*comfort woman*) pirms un Otrā pasaules kara laikā. Šādi vēstures naratīvi tikai samērā neseni ir parādījušies muzejos.

⁴⁸ Lubar, Steven. Exhibiting Memories. In: *Museums and their communities*. Pp. 397.-398.

⁴⁹ Crane, A. Susan. Memory, Distortion, and History in the Museum. *History and Theory*. Vol. 36, no. 4., 1997. Pp. 46. Pieejams: <http://tronco.museumvirtual.info/media/memory-distortion.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].

⁵⁰ Femings, Deivids. Muzejs kā sociāls uzņēmums. No: *Muzejs mūsdienu sabiedrībā 2: Baltijas muzeoloģijas skolas raksti 2009 – 2013*. Sast. Anita Jirgensone. Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2014. 38. lpp.

⁵¹ Turpat, 41. lpp.

Naratīvi ir veids, kā cilvēks organizē pasauli sev apkārt, lai izprastu sevi un savu kopienu. Līdzās terminam „naratīvs” bieži tiek paralēli lietots termins „stāsts”. Lai gan atsevišķi pētnieki starp šīm definīcijām saskata atšķirības, tomēr tie pārsvarā tiek lietoti kā sinonīmi.⁵² Naratīvi izskaidro darbības ar valodas palīdzību, ko lieto pats indivīds, lai stāstītu stāstus par notikumiem, savām izvēlēm un uzvedību. Naratīvu studijas ir devušas lielu ieguldījumu lai izprastu identitātes konstruēšanas procesus mūsdienu sabiedrības kontekstā. Pati identitāte ir naratīva produkts pastāvīgas refleksijas ietekmē, jo reflektīva stāstu stāstīšana par sevi uztur indivīda sajūtu par vienu vienotu identitāti dzīves laikā.⁵³

Lai gan naratīva definīcija runā par indivīda naratīvu un stāstu veidošanu, tomēr arī muzejam ir pašam sava identitāte, un arī muzejs, atkarībā to tās, veido savu ekspozīciju un izstāžu naratīvus. Veiksmīga naratīva izveide muzejā ir svarīgs ekspozīciju un izstāžu veiksmes faktors, jo, tāpat kā arī stāstiem, mēs labāk uztveram interesantus, aizraujošus, bet tanī pašā laikā loģiskus stāstus un labus stāstītājus, arī muzejs ar labu izstādes vai ekspozīcijas naratīvu ir saistošāks saviem apmeklētājiem, un naratīvs ir spējis izveidot personīgu saikni starp apmeklētāju un muzeja saturu.

Ar naratīviem muzejā saistīts arī priekšstats par muzeju kā tekstu, tā naratīvo struktūru un stratēģiju atpazīšana. Naratīva esamība muzejā arī paredz to, ka muzejs apmeklētājam būs spējīgs izveidot stāstu, kam sekot no ekspozīcijas sākuma līdz beigām. Muzeja kā teksta uztvere ļauj to skatīt kā vienu veselumu, nenodalot muzeja ēku, kolekcijas, darbiniekus, u.c. muzeja sastāvdaļas. Tekstuāla pieeja arī ļauj saskatīt pretrunas tajā un tā daudzveidīgās nozīmes. Kurators kā teksta autors nav tik nozīmīgs kā apmeklētājs – lasītājs, kas tiek uztverts kā svarīgs elements muzeja darbībā un teksta izpratnē.⁵⁴ Tomēr muzeja kā teksta izpratnei ir savas nepilnības. Ja pabeigta muzeja ekspozīcija tiek pielīdzināta pilnībā gatavam tekstam, tad netiek ņemti vērā apstākļi, kas muzeju vidē gala iznākumu ietekmē pārāk bieži, piemēram, finansējuma trūkums, slikta sadarbība starp iesaistītajiem, u.c. apstākļi.

Personīgā stāsta savienošana ar kādu visaptverošu kolektīvo naratīvu ir jebkuras kopienas un sabiedrības vadības mērķis, kas vēlas izveidot lojālu, vienotu un stipru kopienu, tomēr nav skaidru principu un instrukciju kā to panākt. Muzejs ir auglīga augsne, kur

⁵² Hall, Bradford. Narratives. *Encyclopedia of identity*. Vol. 2. P. 493.

⁵³ Binkly, Sam. Narrative. *The Blackwell encyclopedia of sociology*. Vol. 7. Ed. George Ritzer. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2007. P. 3141.

⁵⁴ Maosn, Rhiannon. Cultural Theory and Museum Studies. In: *A companion to museum studies*. Pp. 26.-27.

saskarties un transformēties personīgajiem, autobiogrāfiskajiem naratīviem ar kopienas vai nacionālajiem naratīviem.⁵⁵

Viens no veidiem kā muzejs var strādāt ar naratīviem ir kā producents – iesaistīt individuālās atmiņas lielajā vēstures naratīvā tā, lai tās piešķir vērtību, bet fundamentāli neizmaina naratīva saturu. Šajā gadījumā vietējie naratīvi tiek attīstīti oficiālā, jeb muzeja pieņemtā, naratīva ietvaros. Kā vēl viena iespēja ir lielo naratīvu paplašināt, pārskatīt, izmantojot vietējos naratīvus. Personisko naratīvu izmantošana var palīdzēt piesaistīt apmeklētāju tām tēmām un naratīvam, ko muzejs ar ekspozīcijas palīdzību cenšas attēlot.⁵⁶

Muzeju profesionāļi nav vienīgie, kas producē naratīvus muzejā, to dara arī apmeklētāji, piešķirot muzeju ekspozīcijām dažādas nozīmes un konstruējot paši savu naratīvu muzeju apmeklējuma laikā. Apmeklētāji var veidot savus, no izstādes maz atkarīgus, naratīvus, par pamatu izmantojot kādu no redzētajiem elementiem, piemēram attēloto ģeogrāfisko vietu, pazīstamu priekšmetu utt. Apmeklētāji piešķir nozīmi ekspozīcijā redzamajiem paši pēc saviem noteikumiem, izmantojot attēlotā naratīva resursus, tajā neiesaistoties, bet arī nenoraidot to pilnībā. Tomēr apmeklētāji var arī piedāvāt muzejam oficiālo naratīvu apstiprinošus personiskos naratīvus, kas individuālo atmiņu veidā papildina oficiālo naratīvu ar personisko pieredzi.⁵⁷

1.3. Iekļaujošais muzejs un muzeja sociālā atbildība

Pirms apskatīt iekļaujošo muzeju un muzeju sociālo atbildību, ir jāvelta uzmanība kopienas jēdzienam, kas būs svarīgākais šajā apakšnodaļā. Tāpat kā daudziem jēdzieniem sociālajās zinātnēs, arī kopienas jēdzienam nav skaidras un viennozīmīgas definīcijas. Definīcija, kuru piedāvā britu sociologs Žerārs Dilantijs (*Gerard Delanty*) ir sekojoša – kopienu pamatā var būt etnicitāte, reliģija, sociālā kārta, vai politika; tās var būt lielas un mazas; tās var būt lokāli bāzētas un globāli organizētas, valdošo sistēmu atbalstošas un nosodošas, tradicionālas, modernas un postmodernas, reakcionāras un progresīvas. Līdz ar to

⁵⁵ Rowe, M. Shawn, Wertsch, V. James, Kosyaeva, Y. Tatyana. Linking Little Narratives to Big Ones: Narrative and Public Memory in History Museums. *Culture Psychology*. Vol. 8, no.1., 2002. Pp. 97. – 98. Pieejams: <http://cap.sagepub.com/content/8/1/96.full.pdf+html> [skatīts 2016, 30. maijs].

⁵⁶ Turpat, 100.-103. lpp.

⁵⁷ Turpar, 106.-107. lpp.

tas paredz, ka kopienai nav obligāti jābūt ar senu vēsturi, ilgām tradīcijām un tā nav jāasociē ar kādu stingru noteiktu indivīdu grupu.⁵⁸

Svarīgāk par skaidru kopienas definīciju ir izpratne kādā kontekstā šis jēdziens tiek lietots. Kā jau var spriest no paša jēdziena nosaukuma, tad tas ir cilvēku *kopums*, ar *kopīgām* pazīmēm, bet jēdziena izpratne, protams, nav tik viegli novienkāršojama. Tomēr kopīgās īpašības – atmiņa, vieta, reliģija, u.c. apzināti vai neapzināti tiek liktas kā pamats kopienas vienotībai, bet pieredze, kas neatbilsts kopienas kopīgajai pieredzei, tiek nolīdzināta.

„Muzeji ir tikai tik labi, cik laba ir to sabiedrības analīze un izpratne par cilvēku dzīves realitātēm.”⁵⁹ Iekļaujoša muzeja pamatā ir sociāla iekļaušana, kā neizbēgami politiska kategorija, kas ir balstīta reprezentācijā, līdzdalībā un piekļuvē. Iekļaujoša muzeja uzdevums ir reflektēt par sevi kā institūciju, kas glabā ierobežotu, bet dominējošu zināšanu kopumu, un būt atvērtam diskusijām ar sabiedrību un ekspertiem ārpus muzeja. Tiek aicināts pārvērtēt muzeju kuratoru lomu, kas iekļaujoša muzeja gadījumā aizvien vairāk ieņem prezentētāju, pavadoņu, mediatoru un arī audzēkņu lomu.⁶⁰ Galvenais uzsvars iekļaujoša muzeja kontekstā ir uzskats, ka muzejiem piemīt ne tikai potenciāls dot savu ieguldījumu sociālās nevienlīdzības mazināšanā, bet arī pienākums to darīt.

Nīderlandiešu muzeologs Peters van Menšs (*Peter van Mensch*) iekļaujošu muzeju definē kā muzeju „ar mērķi panākt kultūru iekļaušanu, reprezentējot, iesaistot un nodrošinot pieejamību tiem indivīdiem vai kopienām/sabiedrības grupām, kuras bieži ir izslēgtas no vietējās sabiedrības.”⁶¹ Britu muzeoloģe Helēna Koksala (*Helen Coxall*) kā iekļaujoša muzeja pazīmes nosauc: kalpošana kopienām, sadarbība ar savu auditoriju un kopienām, kolekcionēšana un interpretācija, sadarbība ar ārējām institūcijām, starpdisciplināritāte, personāla un tā apmācības nodrošināšana, dažādības izpratnes integrācija muzeja darbā.⁶²

Muzeju nozare kopumā pēdējos vairāk nekā divdesmit piecus gados ir piedzīvojusi tik nozīmīgas pārmaiņas veidā, kādā darbojas muzeji, ka šīs izmaiņas ir nodēvētas par paradigmu maiņu. Muzeju galvenais fokuss ir novirzījies no vākšanas, saglabāšanas un muzeja satura pētniecības uz pieejamības nodrošināšanu aizvien lielākai un daudzveidīgākai auditorijai. Lai gan reālās izmaiņas muzeju darbībā ir daudz pieticīgākas, nekā teorija, tomēr uzskats par

⁵⁸ Crooke, Elizabeth. *Museums and Community*. In: *A companion to museum studies*. P. 172.

⁵⁹ Silverman, H. Louis. *The social work of museums*. P. 19.

⁶⁰ Miera, Frauke, Bluche, Lorraine. Inclusive Collecting Strategies of City Museums in a Diverse Society: Thoughts on the Implementing of Multi- perspective beyond Group Categories. In: *Migrating heritage: experiences of cultural networks and cultural dialogue in Europe*. Ed. Perla Innocenti. Farnham, Surrey England; Burlington, VT: Ashgate, 2014. Pp.179.-180.

⁶¹ Van Menšs, Peters. Muzeoloģija un menedžments: ienaidnieki vai draugi? No: *Muzejs mūsdienu sabiedrībā: Baltijas muzeoloģijas skola raksti 2002 - 2008*. Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2008. 133. lpp.

⁶² Coxall, Helen. Open Minds: Inclusive Practise. In: *Museum philosophy for the twenty – first century*. P. 139.

muzejiem kā iekļaujošiem, ir mainījies visas nozares domāšanas un darbības veidu.⁶³ Arī muzeja definīcijā ko piedāvā Starptautiskā muzeju padome, ICOM, muzejs ir „sabiedrībai un tās attīstībai kalpojoša, publikai pieejama institūcija”. Paradigmu maiņa muzeju vidē notikusi lielā mērā pateicoties cīņai pret 19.gs. elitārismu, kas zināšanas muzejos padara pieejamas pārāk mazam apmeklētāju skaitam, jo tieši no iespējas identificēties ar muzeju saturu, rodas vispārējās publikas cieņa pret to.

Termins „iekļaujošs” muzeju, arī kultūras un izglītības kontekstā ir kļuvis par tik ierastu, ka tā nozīme ir zudusi, tomēr reti kurš muzejs sevi var saukt par iekļaujošu vai tādu, kas pievēršas šim jautājumam. Liela daļa Latvijas muzeju iekļaujošas prakses īstenošanai ir ieviesusi, kā to nodēvē britu muzeologs Ričards Sandels (*Richard Sandell*), tikai kosmētiskās izmaiņas, veicot nelielu alterāciju muzeja vērtībās un prioritātēs.⁶⁴ Iekļaujošais muzejs, kas arī praksē būtu gatavs censties rast lielāku kontaktu ar sabiedrību kurā tas atrodas, ir gandrīz vienīgais veids, kādā iespējama muzeju jomas attīstība. Iekļaujoša muzeju prakses veiksmes gadījumā, muzejs ir ne tikai spējīgs tuvināties kopienai, kurai tas pieder, bet arī iesaistīties būtisku sociālo problēmu risināšanā, tādējādi izmantojot savu potenciālu.

Jau minētās paradigmu maiņas rezultātos aizvien skaļāk izskan prasība par sieviešu, autohtono iedzīvotāju un minoritāšu naratīvu reprezentāciju muzeju vidū, jo vēsturiski šo kopienu stāstos dominējusi atstumtība un nepilnīga, pat sagrozīta reprezentācija. Tomēr iekļaujoša muzeja politika nereti tiek kritizēta. Lai gan nevienam nav šaubu par to, ka muzeja atvēršana plašākām auditorijām ir pozitīva tendence, tomēr tiek kritizēta vēlme uzspiest muzeju tiem, kam nav nekādas intereses par kultūru. Tāpat vēlme iesaistīt plašāku auditoriju muzejiem nereti tiek skatīta kā muzeju satura triviālā vienkāršošana (*dumbing down*), lai muzejs spētu komunicēt ar tiem, kas nav pietiekami izglītoti vai vienkārši ir neieinteresēti. Tiek uzsvērts, ka izvēle ir starp kvalitatīvu uz kolekcijām, izpēti un eksponēšanu vērstu muzeju, un muzeju, kas ir iekļaujošs, bet zaudējis savu sākotnējo mērķi un jēgu.⁶⁵

Piemēram, britu žurnāliste un sabiedriskā aktīviste Džousija Apltone (*Josie Appleton*) uzskata, ka muzeja „īstās” funkcijas ir pazeminātas līdz papildus aktivitātes līmenim, tanī pašā laikā muzejam tiek uzkrauti pienākumi un funkcijas, kas tiem pilnībā nav piemēroti. Autore iebilst muzeju izmantošanai sociāliem mērķiem un muzeju iesaistīšanos sociālu problēmu risināšanā, jo tādējādi muzejs zaudē kvalitātes ziņā savos pamatuzdevumos – krāšanā, pētniecībā un prezentācijā. Apltone tāpat norāda, ka „labs muzejs dos apmeklētājam

⁶³ Sandell, Richard. On ethics, activism and human rights. In: *The Routledge companion to museum ethics: redefining ethics for the twenty-first-century museum*. Ed. Janet Marstine. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2011. P. 130.

⁶⁴ Turpat, 131. lpp.

⁶⁵ Turpat, 131.–132. lpp.

iespēju izrauties no ikdienas realitātes un kontemplēt par kaut ko, kas ir diezgan tāls no viņa paša pieredzes”, kā arī to, ka labs muzejs nenodarbojas ar ikdienas atspoguļošanu. Bet muzejs, kas tikai cenšas replicēt pasauli sev apkārt, ir zaudējis savu jēgu un vēlmi eksistēt.⁶⁶

Šāda attieksme atspoguļo ļoti tradicionālu uzskatu par muzeju kā vienīgo autoritāti zināšanu glabāšanā un apmeklētājiem kā pasīviem muzeja sagatavotās un piedāvātās informācijas saņēmējiem.⁶⁷ Daudzi muzeji un liela daļa Latvijas muzeju vēl joprojām uzskata, ka viņu galvenā atbildība ir muzeju krājums nevis sabiedrība. Viņi savā darbībā ieņem līdzīgu pozīciju, kā tās iestādes, kuru pamatā ir pētniecība. Šāda pieeja, kur muzeja apmeklētājs ir šķērslis muzeja darbībā, tiek attaisnota kā „atbildība par objektiem”.⁶⁸ Sandels uzsver, ka daudzi muzeji turpina uztvert vākšanas, saglabāšanas un reprezentēšanas procesus kā pašpietiekamus, nevis tādus, caur kuriem tie rada sociālo labumu.⁶⁹ Arī Apletone, secinot par muzeju sociālo lomu, norāda, ka vispārzināms ir tas, ka, jo vairāk kāds cenšas iegūt draugus un integrēt sevi sabiedrībā, jo vairāk tas viņus atgrūž.⁷⁰

Deivids Flemings nosauc četrus iemeslus kāpēc muzeji vēsturiski nav atradušies situācijā lai veicinātu sociālo integrāciju un šo iemeslu kopumu nodēvē par Lielo muzeju sazvērestību (*Great Museum Conspiracy*) – muzeju vadība, muzeju saturs, veids kā muzeji tiek vadīti un viedoklis par to, kam muzeji paredzēti.

Muzeju kuratori un vadītāji, speciālisti ar lielāko varu muzeju vidē, tradicionāli ir ar labu, parasti universitātes līmeņa izglītību, un autors secina, ka tas liecina par labu ģimenes stāvokli un vecākiem, kas atbalstījuši augstākā līmeņa izglītības iegūšanu, bez spiediena pēc iespējas ātrāk atrast darbu un sākt pelnīt. Sociālā privilēģētība, pat ar labākajiem nodomiem, parasti neļauj izprast tās ikdienas grūtības ar kurām jāsaskaras tiem, kas šādam stāvoklim neatbilst. Līdz ar to sektors, kas algo darbiniekus no konkrēta sabiedrības slāņa, un pats muzeja saturs, būs pievilcīgs tam pašas slānim. Trūkst zināšanu par muzeju komunikāciju ar sabiedrību un tā vienkārši nenotiek.⁷¹

Tāpat Flemings norāda uz to, ka muzeju saturs nekad nav pilnīgs un kuratoriem nekad nebūs visu nepieciešamo priekšmetu, lai izveidotu pilnībā tematu reprezentējošu izstādi. Ir

⁶⁶ Appleton, Josie. Museums for “The People”? In: *Museums and their communities*. Pp.121.-122.

⁶⁷ Ambrozs, Timotijs, Krispins, Peins. *Muzeju darbības pamati*. Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2002.12. lpp.

⁶⁸ Van Menšs, Peters. Muzeoloģija un menedžments: ienaidnieki vai draugi? No: *Muzejs mūsdienu sabiedrībā*, 133. lpp.

⁶⁹ Sandell, Richard. Preface. In: *Museums, Society, Inequality*. Ed. Richard Sandell. London; New York: Routledge, 2002. P. xvii

⁷⁰ Appleton, Josie. Museums for “The People”? In: *Museums and their communities*. P. 125.

⁷¹ Fleming, David. Positioning the museum for social inclusion. In: *Museums, Society, Inequality*. Ed. Richard Sandell. London; New York: Routledge, 2002. Pp. 213.-214.

tematika, kur adekvātu priekšmetu trūkums muzeju kolekcijās ir ļoti liels un ir kuratori, kas to neņem vērā.⁷²

Arī formulējums, ka muzejs ir institūcija, kas darbojas tikai sabiedrības interesēs, nav precīzs. Muzeja darbību ietekmē daudzi ļoti ietekmīgi faktori, kas tam uzliek arī savu interešu pārstāvniecību – sponsori, kolekcionāri, zinātnieki, intelektuāļi, mākslinieki, arhitekti, kritiķi, žurnālisti, politiķi, u.c. Īpaši svarīga ir finansējuma piesaiste, finansētāju interese un izpratne par muzejā notiekošo. Arī finansētāju vērtību izpratne ietekmē to, vai finansējums tiks iegūts un kam tas tiks izlietots.⁷³

1971.g. pirmo reizi tika publicēts kanādiešu muzeologa Dankana F. Kamerona (*Duncan F. Cameron*) raksts „Muzejs – templis vai forums”, kur autors izvērs domu par to ka muzejiem kā kopumam ir vajadzīga psihoterapija, jo tie sirgst ar progresējošu šizofrēniju. Ir iestājusies muzeju identitātes krīze. Muzeju autors vairāk pielīdzina baznīcai, nekā skolai, jo tas piedāvā iespēju no jauna apstiprināt savu ticību, tā ir vieta intīmai pieredzei, kas tomēr tiek gūta līdzās citiem apmeklētājiem.⁷⁴

Sandels viedokļu opozīciju, kas paredz vai nu kvalitatīvu muzeju, vai nu muzeju ar zudušu vērtību, bet iekļaujošu politiku, uzskata par nepatiesu un maldinošu, jo labākā iekļaujošu muzeju prakse balstās tieši kolekcijā un zināšanās no sniedz gan kuratori, gan ārpus muzeja esoši zināšanu avoti, kam pamatā ir kolekcijas un apmeklētāju izpēte.⁷⁵

Lai gan trūkst empīrisku datu par kultūras iestāžu, tostarp muzeju, ietekmi uz kopienām, to attīstību un sociālo vienlīdzību, tomēr iekļaujošie projekti kopienās, kas ir izvērtušies veiksmīgi, parāda muzeju un kopienu savstarpējo attiecību lietderīgumu un muzeju spēju dot savu ieguldījumu kopienu līmenī. Tomēr Sandels aicina arī apzināties muzeju ietekmes robežas – muzejs vien pats nav spējīgs mainīt sabiedrību un mazināt sociālo nevienlīdzību, bet tanī pašā laikā, muzeji un citas kultūras institūcijas nevar tikt skatītas kā tikai kulturālas un ārpus sociālās sfēras esošas, jo tās ir nesaraujami iesaistītas tajā caur saviem sociālajiem naratīviem.⁷⁶

Viens no svarīgākajiem aspektiem iekļaujoša muzeja praksē ir tas, kā muzejs skatās uz savu apmeklētāju loku, un vai muzejs ir domājis par to, kam ir paredzēts un radīts tā saturs. Lielākā kļūda ko var pieļaut muzejs, ir adresēt savas ekspozīcijas, izstādes, u.c. pasākumus „vidējam” apmeklētājam, Latvijas gadījumā – indivīdam ar vidēju izglītības līmeni, latviešu

⁷² Fleming, David. Positioning the museum for social inclusion. In: *Museums, Society, Inequality*, 215. lpp.

⁷³ Turpat, 217.-219. lpp.

⁷⁴ Dankans, Kamerons F. Muzejs – templis vai forums? No: *Muzejs mūsdienu sabiedrībā: Baltijas muzeoloģijas skolas raksti 2004 – 2008.*, 233; 238. lpp.

⁷⁵ Sandell, Richard. On ethics, activism and human rights. In: *The Routledge companion to museum ethics: redefining ethics for the twenty-first-century museum*. P.133.

⁷⁶ Sandell, Richard. Museums and combating of social inequality: roles, responsibilities, resistance. In: *Museums, Society, Inequality*. Pp. 5.-8.

kā dzimto valodu, bez jebkādiem kustību un cita veida traucējumiem. Tomēr vidējais apmeklētājs nepastāv, un līdz ar to arī vidējam apmeklētājam domātas muzeju ekspozīcijas u.c. pasākumi ir neefektīvi iekļaujoša muzeja praksē.

Iekļaujošs muzejs sociālās integrācijas jomā var dot savu pienesumu individuālā, kopienas un sabiedrības līmenī. Individuālā līmenī, iesaistīšanās muzeja dzīvē var rosināt tādas pozitīvas pārmaiņas, kā pašapziņas, pārliecības par sevi un radošuma uzlabošanu. Kopienas līmenī muzeji ir spējīgi spēlēt nozīmīgu lomu sociālās atjaunošanās procesos, iedvesmojot kopienu dalībniekus uzņemties lielāku atbildību par savu un savas kopienas nākotni un attīstību. Ar savu iekļaujošo attieksmi pret kopienu attēlojumu ekspozīcijās, muzeji var veicināt toleranci sabiedrībā, labākas starpkopienas attiecības un stereotipu laušanu. Muzeji ir spējīgi dot savu pienesumu arī tādu problēmu risināšanā kā noziedzība, zems izglītības līmenis, veselības problēmas, bezdarbs, u.c.⁷⁷

Iekļaujoša muzeja koncepts balstās uz t.s. “Jaunās muzeoloģijas” atziņām, kas apšaubā tādu muzeoloģiju, kas fokusējas uz muzeju procesiem, un aicina koncentrēties uz muzeju darba politisko dimensiju, kas pārsvarā izpaužas kā aicinājums pievērst lielāko uzmanību muzeja attiecībām ar kopienām. Tādā veidā muzejs būtu spējīgs piešķirt balsi tiem, kam tās trūkst, iedrošināt uz sevis atklāsmi.⁷⁸

Viens no veidiem kā muzeji cenšas iekļaut kopienu muzeja darbā, ir kopienas locekļu stāstu stāstīšana muzejos, kas ir iemantojusi lielu popularitāti, jo tā ir iespēja paskatīties uz individuālām interpretācijām un daudzveidīgām perspektīvām, ko šāda veida stāsti atklāj.

Stāsti ne tikai kopš dzimšanas palīdz saprast visu apkārt notiekošo, bet tiem vienmēr ir viedoklis un tie vienmēr ieņem noteiktu morālo nostāju. Svarīgs aspekts ir arī tajā, ka stāstu stāstīšanā pats nozīmīgākais ir nevis stāstītājs, bet gan tas, kur stāstos klausās – stāstītājs izlaižot kādus stāsta elementus ļauj tos aizpildīt klausītājam ar savu pieredzi un savām asociācijām, jo viss ko dara stāstnieks ir asociāciju radīšana caur stāstiem.⁷⁹

Kā labu piemēru personīgajiem stāstiem Latvijas muzejos var minēt Rīga 2014 ietvaros veidotās izstādes Stūra mājā, konkrēti – „10 lietu stāsti par cilvēku un varu”, Liktenis lietu muzejs, un muzeja un pētniecības centra „Latvieši pasaulē” izstāde „Latvieša koferis”. Izstādes pret stāstiem izturas un tos reprezentē atšķirīgi, visām izstādēm nav vienas hronoloģiskas līnijas, bet tās stingri turas Latvijas 20. gs. vēstures ietvaros atspoguļojot trīs

⁷⁷ Sandell, Richard. Social inclusion, the museum and the dynamics of sectoral change. *Museum and Society*. Vol. 1. no.1., 2003. Pp. 45. – 46. Pieejams: <https://ira.le.ac.uk/handle/2381/52> [skatīts 2016, 20. maijs].

⁷⁸ Witcomb, Andrea. “A Place for All of Us?” *Museums and Communities*. In: *Museums and their communities*. P. 133.

⁷⁹ Bedford, Leslie. Storytelling: The Real Work of Museums. *Curator: The Museum Journal*. Vol 44., no.1, 2001. P. 29. Pieejams: <https://ftp.nyu.edu/classes/cow-fall2015/files/2014/09/Storytelling-The-Real-Work-of-Museums.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].

dažādas tēmas – cilvēka un varas attiecības, emigrāciju no Latvijas un skatījumu uz konkrēta cilvēka dzīvi caur tam piederoša priekšmeta prizmu. Tas ko izstādes panāk, ir gan vēsturisks priekšstats par atspoguļoto laikmetu, gan intīmāks un emocionālāks iespaids uz skatītāju, caur personiskajiem stāstiem.

Tomēr ir jāapzinās, ka muzejs, kas apzināti centīsies būt iekļaujošs, sastapsies ar apmeklētāju iebildumiem un jautājumiem, brīžos, kad tiks apšaubīti viņu iepriekšpieņemtie un piedzīvotie viedokļi un pieredzes. Apmeklētāju reakcija uz izstādes saturu ir kompleksa un nav līdz galam prognozējama. Sapratnes, empātijas, cieņas sajūtas, ko ar ekspozīciju palīdzību grib radīt muzeja darbinieki, var izraisīt pretējas un negatīvas izjūtas. Ja uz muzeja ekspozīciju atkal paraugās kā uz tekstu, tad līdzīgi kā teksts, kurā pausts pretējs viedoklis nekā tas, kāds ir lasītājam, tika retos gadījumos būs spējīgs mainīt lasītāja domas un viedokļus, tad arī muzeja spējas to darīt var izrādīties problemātiskas. Tomēr ja viens muzeja apmeklējums var neko arī neizmainīt, to var izdarīt nākamie sociāli iekļaujoša muzeju apmeklējumi.⁸⁰

Iekļaujošs muzejs ir cieši saistīts ar sociālās atbildības konceptu un var apgalvot, ka, ja muzejs ir sociāli atbildīgs, tad tas arī ir iekļaujošs. Muzeju ētikas jomā, tas ir atkarīgs no muzeju un kopienu attiecībām, kas balstās uz muzeju pienākumu piedalīties līdztiesīgākas sabiedrības radīšanā.⁸¹ Sociālā atbildība muzeju vidē pieprasa apziņu par to, ka muzejs ir spējīgs pozitīvi ietekmēt sociālo nevienlīdzību, kā arī reālu darbību izmantojot muzejam pieejamos sociālos līdzekļus un kultūras autoritāti, kas atbilstu mūsdienu sabiedrības vērtībām.⁸²

Uzskats, ka muzejam ir jākalpo sociālam mērķim, nav jauns, un, lai gan muzeju attīstības vēsturē kolekcijas un muzeji, īpaši etnoloģijas kolekcijas, vienmēr ir kalpojuši muzeju apmeklētāju uzskatu un sociālās realitātes apstiprināšanai, tomēr jau 20.gs. beigās šī paradigma bija mainījies uz muzeja sociālo atbildību kā tā tiek izprasta šobrīd, kad muzejos ienāca stāsti, kas bijuši marginalizēti vai ignorēti, piemēram, imigrācija, moderno nāciju autohtonie iedzīvotāji, seksualitāte, minoritātes utt. Visiem nozīmīgākajiem attīstības posmiem, kuriem cauri ir izgājis mūsdienu muzejs, tas ir darbojies ar domu par pozitīvu pieredzi tiem, kas to apmeklē. Tā cilvēku grupa, kam tā ir bijusi sociāli nozīmīga un pozitīva

⁸⁰ Sandell, Richard. Museums and combating of social inequality: roles, responsibilities, resistance. In: *Museums, Society, Inequality*. Pp.15.-17.

⁸¹ Marstine, Janet. The contingent nature of the new museum ethics. In: *The Routledge companion to museum ethics: redefining ethics for the twenty-first-century museum*. P. 10.

⁸² Sandell, Richard. Museums and combating of social inequality: roles, responsibilities, resistance. In: *Museums, Society, Inequality*. P. 18.

pieredze, laika gaitā ir transformējusies, no dažiem indivīdiem, ģimenēm, sociālajām grupām līdz sabiedrībai kopumā, tomēr sociālais aspekts ir palicis.⁸³

Muzeju attīstības sākumposmā par piemēru tam var kalpot dārgumu krātuves (*cabinets of curiosities*), kā pirmais prototips modernajam muzejam. Lai gan tās ļāva piekļuvi tikai pašam kolekcijas īpašniekam un nelielai, kolekcionāra izvēlētai, cilvēku grupai, tās veica arī sociālo funkciju. Kā norāda Luisa Silvermane, tad kolekcionēšana ir viens no veidiem kā indivīds skatās uz pasauli, cenšas noskaidrot kādas ir viņa attiecības ar to, un arī nostiprina savu identitāti. Tāpat saskatot līdzību ar mūsdienu muzeju, kolekcijas krāšana un gandrīz vienmēr arī eksponēšana un izrādīšana citiem, lai arī cik mazam cilvēku lokam, ir palīgs pašizaugsmei, komunikācijai un attiecību veidošanai. Jo tuvāk mūsdienām, jo muzeju un sociālā labuma saikne iezīmējas spilgtāk – aizvien lielākai publikas daļai ir iespēja piekļūt muzeja saturam, bet muzejam – iesaistīties sociālu problēmu risināšanā un apspriešanā.⁸⁴

Muzejs kas ir sociāli atbildīgs savu darbinieku un savu apmeklētāju identitātes uzskata par plūstošām un hibridizētām, nevis noteiktos rāmjos ierobežotām un vienkāršām. Šāds muzejs apzinās problēmas, ko rada apmeklētāju kategoriju vienkāršošana un darbošanās lai apmierinātu „vidējā apmeklētāja” vajadzības, kā arī vajadzību pielāgoties plūstošajai mūsdienu realitātei un vajadzību pēc pašrefleksijas. Sociāli atbildīgs muzejs cenšas veicināt demokrātisko plurālismu, veicinot pilsoniskā diskursa veidošanos muzejā, nevairoties no iespējamajiem riskiem.⁸⁵

Lai muzejs būtu iekļaujošs un sociāli atbildīgs, mūsdienās tam ir jāapzinās sava loma kā potenciālam sociālo pārmaiņu veicinātājam, un attiecīgi jārīkojas. Pretēji iepriekšminētajam viedoklim par to, ka muzejs, kas novirzās no savām tradicionālajām funkcijām – krāšanas, glabāšanas, pētniecības un prezentēšanas, ir zaudējis savu pastāvēšanas jēgu, lielākā daļa muzeoloģijas jomā rakstošo speciālistu uzsver, ka tieši sociālais aktīvisms un iesaistīšanās sabiedrības saliedēšanās procesos caur sociālo problēmu atainošanu un diskusijām, ir virziens, kurā turpināt attīstīties.

Muzeju spējām ietekmē sociālos procesus ir ierobežojumi – finansējums, padotība, ideoloģija, vadība, darbinieki u.c., kas katram muzejam liek meklēt savu ceļu uz iekļaujošu praksi un vienlaikus saglabāt savas pamatfunkcijas, lai kalpotu tai sabiedrībai, ko muzejs cenšas iekļaut. Muzeju rīcībā ir iespējas, ar kuru palīdzību risināt jautājumus, veicināt diskusijas un virzību uz sabiedrības integrāciju, bet patiesi iekļaujošu muzeju, kas iesaista savās aktivitātēs sabiedrību un pilda svarīgu sociālo lomu, vēl joprojām ir pārāk maz.

⁸³ Silverman, H. Louis. *The social work of museums*. P. 5.

⁸⁴ Turpat, 7.-8. lpp.

⁸⁵ Marstine, Janet. The contingent nature of the new museum ethics. In: *The Routledge companion to museum ethics: redefining ethics for the twenty-first-century museum*. P. 11.

Horvātu muzeologs Tomislavs Šola (*Tomislav Šola*) kā iemeslu tam izvirza to, ka muzejos turpinās „bagāto un dižciltīgo svešo” vēstures atspoguļošana. Liela daļa muzeju veidojušies kā „bagāto un izglītoto” dārgumu krātuves, kas laika gaitā tika atvērtas plašai sabiedrībai, bet to būtība nemainījās. „Daudzi muzeji tā arī palikuši vien dārgumu krātuves, lai arī cik pļāpīgi, šķietami atbrīvoti un iejūtīgi tie arī nebūtu kļuvuši”, jo turpina vākt, interpretēt un popularizēt artefaktus, kas piederējuši „zilasiņu vai naudas aristokrātijai”.⁸⁶

Šola būtiski piezīmē, ka muzeji, tāpat, kā jebkura cita institūcija, lielākā vai mazākā mērā demonstrē savu īpašnieku vērtības⁸⁷, vai tā būtu valsts, pašvaldība, uzņēmums, ministrija, vai kas cits. Arī privātie muzeji nereti nav nemaz tik privāti un ir ieinteresēti būt labās attiecībās ar tiem, kas palīdzētu īstenot to darbību. Tas savukārt paredz gan lielāku iespēju, gan lielākas problēmas. Ir iespējama pozitīva sadarbība labas sociālās politikas rezultātā, bet ja valstī nepastāv efektīva sociālā politika, kas ir vērsta un nevienlīdzības mazināšanu, sociālo integrāciju, sabiedrības toleranci utt., tad arī muzejam ir grūti iet pret straumi un šajā jomā darboties vienam.

Maģistra darba ietvaros veiktajā interneta aptaujā 91.7% aptaujāto uzskata, ka muzejs kopumā ir spējīgs savās ekspozīcijās risināt sabiedrībā svarīgus jautājumus un problēmas, kur 45% aptaujāto norādījuši, ka sniegtais ieguldījums var būt liels, bet 46.7%, ka muzejs spēj dot nelielu pienesumu šajā jomā.⁸⁸

Tomēr muzeju nozares panākumi Eiropā, ar jaunu muzeju dibināšanu un izstādēm, kas ir spējušas pārvarēt dziļi iesakņojušās problēmas un savstarpējo neuzticēšanos kopienās, ir bijis tas iemesls, kāpēc tie ir tikuši iesaistīti kopienu attīstības procesā. Kā viens no Rietumeiropas piemēriem šādām muzeja veiksmes stāstam ir Frīdrishainas-Kroicburgas muzejs (*Friedrichshain-KreuzbergMuseum*) Berlīnē, Vācijā, kas par savu mērķi ir izvirzījis sociālās vēstures pētniecību un darbojas kā kopienas muzejs, iesaistot muzeja darbā vietējos iedzīvotājus un veidojot izstādes un ekspozīcijas par kopienai svarīgām tēmām. Latvijā diskutējās par sociāli svarīgiem jautājumiem veiksmīgi ir iesaistīties Žaņa Lipkes memoriāls, piemēram, 2015.g. organizējot sarunu ciklu „Bīstamie sakari: Seno fobiju šodienā Latvijā”. Muzeju darbs ciešā saskarē ar kopienām, uzklaustot un ieklausoties to viedoklī un vajadzībās, vismaz šobrīd ir labākais ceļš ja tas, ko muzejs vēlas ir attīstība, nevis stagnācija. Iekļaujošs un sociāli atbildīgs muzejs ir ilgtermiņa mērķis muzeju nozarei, kam jāklūst par domāšanas veidu un dominējošo pārliecību.

⁸⁶ Šola, Tomislavs, S. *Še mūžība vairs nemājo: Muzeju grēku glosārijs*. [Rīga]: Baltijas Muzeoloģijas veicināšanas biedrība, 2015. 48. lpp.

⁸⁷ Turpat, 50. lpp.

⁸⁸ Skatīt 2. pielikumu

1.4. Nacionālie muzeji

Nācijas jēdziens un nacionālās identitātes veidošanas process ir komplekss un sarežģīts jautājums, kas atkarīgs no ļoti daudziem vēsturiskiem, politiskiem, sabiedriskiem, u.c. veida faktoriem. Muzeju loma nacionālās identitātes veidošanā ir liela, kas prasmīgi izmantota, var sniegt labus rezultātus. Vēl lielāku un nozīmīgāku lomu nacionālās identitātes veidošanas procesā spēlē tieši nacionālie muzeji. Loma, ko nacionālie muzeji tradicionāli ir ieņēmuši un šo muzeju lielais potenciāls, ir nozīmīgs faktors, lai atsevišķi apskatītu nacionālo muzeju un identitātes sasaisti.

Lai gan Muzeju likumā ir noteikts, kas ir nacionālais muzejs pēc Latvijas likumdošanas⁸⁹, tomēr Eiropas Komisijas 2010.–2013. gadā veiktais izpētes projekts „Eiropas Nacionālie Muzeji: identitātes politika, pagātnes izmantošana un Eiropas pilsoniskums”, EuNaMus, aicina nacionālā muzeja jēdzienu saturiski paplašināt, iekļaujot muzejus, kas prezentē dominējošas sabiedrības vērtības, mītus un realitāti. Nacionālie muzeji ir institucionalizēts sarunu process par to, kas ir nacionālās vērtības, kas veido nacionālo identitāti. Tiem vairāk nekā citām institūcijām ir iespējas un līdzekļi pārskatīt nācijas vēsturi un veidot pamatu kopienu saliedēšanās procesam.⁹⁰

Nacionāla muzeja centrālais uzdevums ir nācijas konstruēšana, un tā galvenais līdzeklis – vēsture. Varonīga nācijas pagātne, zudusī varenība ir tas pamats, uz kura tiek būvēta nācija. Svarīgas ir kopīgas nācijas atmiņas, kur tieši negatīvai pieredzei, represijām un tautas ciešanām ir lielāka vērtība par uzvarām, jo tas uzliek pienākumus visai nācijai. Atmiņām un vēsturei nacionālajos muzejos nav piešķirta vienlīdzīga loma, tomēr, vēsturei ienākot muzejā destilētā formā, kas saistāma ar sabiedrības iesaisti tā darbā, tā kļūst par atmiņām. Tas ir iemesls muzeju profesionāļu nepatīkamai pret atmiņu izmantošanu muzejos un bailēm par pilnīgu sabiedrības iesaistīšanos muzeja darbā. Tie, kas ir iesaistīti muzeja veidošanā, un tie, kam muzejs tiek veidots, vienmēr ir divas dažādas, dažreiz konfliktējošas grupas, kas muzeju redz atšķirīgi, līdz ar to pastāv vairāki muzeji vienlaicīgi – muzeja darbinieku muzejs, apmeklētāju muzejs, utt.⁹¹

Multikulturālisms ir kļuvis par nopietnu un jaunu izaicinājumu arī nacionālajiem muzejiem, kam ir jāmāk atbildēt uz izmaiņām sabiedrībā ar izmaiņām vai papildinājumiem

⁸⁹ 15.12.2005. Muzeju likums. („LV” 1 (3369), 03.01.2006., stājies spēkā 17.01.2006.)

⁹⁰ *National Museums Making Histories in a Diverse Europe* (EuNaMus report No. 7). Linköping: Linköping University Electronic Press, 2012. Pp. 10.-11. Pieejams: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:573632/FULLTEXT01.pdf> [skatīts 2016, 28. maijs]

⁹¹ Knell, Simon. National Museums and the national imagination. In: *National museums: new studies from around the world*. Ed. Simon J. Knell. London; New York: Routledge, 2011. Pp. 8.-10.

muzeja saturā. Multikulturālisms nacionālajos muzejos var tikt uztverts kā izaicinājums, ja tam ir izstrādāts zināms pamats arī valsts politikā, bet tas nenozīmē, ka muzejam jāklūst par instrumentu politikas rokās. Tomēr tas var radīt pretestību, un muzeji valstīs, kas neizrāda nopietnas iniciatīvas multikulturālisma problēmu risināšanā un pozitīvas, multikulturālas sabiedrības veidošanā, var turpināt atainot jau novecojušos nacionālos ideālus. Šādas problēmas rodas daudzās postpadomju valstīs, kur multikulturālisms ir izveidojies, un pat ticis izveidots, piespiedu kārtā. Tomēr nacionālais muzejs šādā situācijā var kļūt par saliedējošu institūciju, kas apzinās reālo situāciju un nepadara sevi par materiālo bāzi sabiedrības šķelšanai.

Nacionālajos muzejos tradicionāli vadošie vienmēr ir bijuši lieli naratīvi (*grand narratives*), kas balstīti stingrā vēstures linearitātē, bet vēsture, kas tur tikusi atspoguļota, ir zemas izšķirtspējas (*low resolution*), apmierinot vajadzību pēc kārtības un drošas vēstures virzības muzejos, bet tas nenozīmē, ka šāds naratīvs ir balstīts realitātē.⁹²

Liela loma tam, kā darbojas nacionālais muzejs, ir valstij kurā tas atrodas. Zviedru pētnieks Kultūras studiju jomā Pīters Āronsons (*Peter Aronsson*) iedala valstis trīs grupās: valstis, kas ir impērijas un konglomerāta mantinieces, piemēram, Lielbritānija, Spānija, Francija, Nīderlande, Beļģija, u.c., kuru nacionālo muzeju krājums pārsvarā balstās uz karaliskajām kolekcijām, kam klāt nāk kolekcijas par plaukstošu pilsonisko sabiedrību, un kas veido ļoti raibu muzeju ainu šajās valstīs. Kā nākamās ir mazākas valstis ar garu nacionālās valsts vēsturi, piemēram, Zviedrija, Dānija, Šveice, u.c., kuru muzeji balstās uz vēlmi nacionālo ideju balstīt tik senā pagātnē, cik vien tas ir iespējams. Kā pēdējās autors min nesen izveidotās valstis, piemēram, ASV, Norvēģiju, Dienvidāfriku, un arī Baltijas valstis, kam ir jāizveido nacionālie naratīvi par spīti neilgai valsts pastāvēšanas vēsturei.⁹³

Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, dibināts 1869.g. kā gadu iepriekš izveidotās Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas muzejs kā pretstats vācbaltiešu muzejiem Latvijā, bet pēc valsts dibināšanas jau kā valsts Vēsturiskais muzejs, nonāca valsts pārvaldē. Muzejs pilnībā atbilst Āronsona aprakstītajai trešajai iedalījuma grupai, jo 19.gs. beigās iesaistījās valstiskuma veidošanas procesos kā svarīgs spēlētājs, kura loma pieauga vēl vairāk pēc 1918.g. 1932. gadā tika izdoti valdības noteikumi, kur tika precizēta muzeja vietu un nozīme valsts kultūrpolitikā: “Valsts Vēsturiskais muzejs ir Latvijas valsts senmantu centrālā glabātuve, kuras uzdevums vākt, glabāt, izstādīt, pētīt un popularizēt Latvijas kultūras

⁹² Preziosi, Donald. Myths of nationality. In: *National museums: new studies from around the world*. P. 31.

⁹³ Aronsson, Peter. Explaining national museums: Exploring comparative approaches to the study of national museums. In: *National museums: new studies from around the world*. P. 47.

pieminekļus, kuriem ir arheoloģijas, etnogrāfijas, vēstures vai mākslas vēstures nozīme un kuru uzglabāšana un pētīšana ir Latvijas valsts interesēs”.⁹⁴

Nacionālās identitātes veidošana ir viens no centrālajiem nacionālo muzeju uzdevumiem, tomēr šajā procesā iesaistās arī citi valsts muzeji, ar lielu ietekmi un nozīmi sabiedrībā. Piemēram, Latvijā paralēli LNVM un LNMM tādi ir Okupācijas muzejs, Latvijas Kara muzejs, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, u.c. Tomēr tas, uz kāda pamata nacionālā identitāte muzeju vidē var tikt konstruēta, atšķiras.

Nacionālās identitātes pamatā muzejos var tikt likta etnicitāte, kas īpaši aktualizējās 20.gs. līdz ar jaunu nāciju rašanos un neatkarības pasludināšanu. Tās bija valstis, tajā skaitā arī Latvija, kas pirms tam ilgi atradušās citu, lielāku nāciju pakļautībā. Etnicitāte ir komplekss jēdziens, bez skaidras definīcijas. Tas arī ir viegli izmantojams politisku un pat militāru mērķu vārdā, nostādot vienu etnisko grupu izdevīgākā pozīcijā un diskriminējot pārējās. Individu identificēšanās ar etnisko grupu ir visizplatītākais identitātes aspekts visām etniskajām grupām, jo balstās tādās uzskatāmās atšķirībās kā valoda, kultūra, vēsture, vērtības, u.c.⁹⁵

Muzeju vidē, kopienu identitātes atspoguļošanā, etnicitāte spēlē ļoti lielu lomu. Materiālā etnicitātes reprezentācija muzejos caur etnoloģijas un arheoloģijas ekspozīcijām var kļūt vienu no svarīgākajām muzeja ekspozīcijas sastāvdaļām. Piemēram, LNVM, padomju okupācijas periodā, izveidoja tieši etniskajā faktorā balstītu muzeja pamatekspozīciju par laika posmu no 9.gt. p.m.ē. līdz 1940.g., kas arī šodien veido muzeja ekspozīcijas pamatu, ar tādām izstādēm, kā “Latviešu tautas tērpi”, “Adījumi”, “Keramika”, “Latviešu tautas māksla, “Latviešu rotaslietas”, “Arheoloģiskie pētījumi Latvijā. 1940 – 1975”⁹⁶. Etnicitāte var kļūt par nacionālās identitātes pamatu, bet, ņemot vērā to, ka homogēnu nāciju Eiropā kļūst aizvien mazāk, un tās kļūst aizvien daudzveidīgākas etniskā sastāva ziņā, tad etniskajā identitātē balstīta nacionālā identitāte, nav spējīga aptvert visas sabiedrības daļas.

Vēl vien faktors, kas var būt nacionālās identitātes pamatā, ir reliģija. Lai gan pēc Satversmes preambulā atrunātā, viena no Latviskās identitātes sastāvdaļām ir kristīgās vērtības, tomēr Latvijas muzeju vidē reliģija nekad nav dominējusi kā faktors nacionālās identitātes konstruēšanā, bet gan bijusi tikai viena no tēmām, ko ir vērts atspoguļot Latvijas vēstures sakarā, tādēļ šo aspektu neapskatīšu.

Bīstams pamats kurā balstīt nacionālo identitāti, ir ideoloģija, kad pati ideoloģija kļūst par identitāti. Nacionālisms 20.gs. 30. gados Itālijā un Vācijā, fašisma un nacisma apveidā,

⁹⁴ *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs: Muzeja vēsture*. Pieejams: http://lnvm.lv/?page_id=50 [skatīts 2016, 20. maijs].

⁹⁵ Kaplan, Flora Edouwaye S. Making and Remaking National Identities. In: *A companion to museum studies*. P. 153.

⁹⁶ *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs: Muzeja vēsture*. Pieejams: http://lnvm.lv/?page_id=50 [skatīts 2016, 20. maijs].

tāpat kā komunisms un sociālisms AE un citās ar PSRS un komunismu saistītās pasaules valstīs, neizbēgami ietekmēja arī muzeju saturu un kultūras lomu konkrētās ideoloģijas stiprināšanā un starptautiskajā diplomātijā. Muzeju lomu starptautiskajās attiecībās demonstrē tādi piemēri, kā Aukstā kara laikā “atkušņa” un starptautisko attiecību normalizācijas periodos, uz ASV un Franciju 1974.g. ceļoja izstāde “Kremļa dārgumi”, ASV nonāca arī izstādes no Ķīnas, ASV un Ķīnas attiecību uzlabošanās rezultātā.⁹⁷

EuNaMus pētījumu rezultātā tiek piedāvāti divi veidi, kā nacionālie muzeji atspoguļo vēsturi – interpretatīvais, ar vairāk muzeoloģijā balstītu priekšstatu, un naratīvais, kas balstīts historiogrāfijā. Interpretatīvais nacionālo muzeju skatījums balstās muzeja priekšmetos un zināšanās, ko par to var sniegt muzeja darbinieki, tādā veidā konstruējot priekšstatu par ekspozīcijā atspoguļoto. Naratīvais skatījuma centrā ir naratīvs, kā saskanīgs un attīstībā esošs diskurss kur muzeja priekšmeti kalpo kā šī naratīva ilustrācija.⁹⁸

Nacionālo muzeju naratīvos EuNaMus izšķir trīs naratīvu veidus – internacionālo, nacionālo un ideoloģisko. Internacionālais naratīvs paredz kolekcijas ar Eiropas un pasaules materiālās kultūras sastāvdaļām. Tas izveidojies ar vēlmi kļūt par dominējošo kultūru ar kontroli pār pasaules zināšanām, un kas bieži vien ir koloniālisma, nacionālā ekspansionisma, ekonomikas, tirdzniecības, militārā un politiskā spēka izmantošanas rezultāts. Šāda veida muzejs, piemēram, ir Luvra. Nacionālais naratīvs ir kalpojies un turpina kalpot kā nācijas konstruēšanas pamats. Šādi naratīvi sastopami arheoloģijas un etnogrāfiskajos muzejos un ekspozīcijās un uzsver tautas saistītu ar vietu un senu, vai pat mitoloģisku pagātņi. Ideoloģiskais naratīvs muzejos visbiežāk veidojies totalitāru komunistisko un fašistisko režīmu laikā. Arī šis naratīvs izmanto arheoloģiju un etnogrāfiju, lai nostiprinātu savu režīmu.⁹⁹

Nacionālais muzejs ir autoritatīvs savā stāstījumā, jo piedāvā skatījumu par nācijas svarīgākajiem aspektiem un sagaida arī apmeklētāju pakļaušanos un muzeja naratīva pieņemšanu par savējo. Tā ir bijusi vadošā lielo un nacionālo muzeju attieksme līdz pat 20.gs., bet liela daļa muzeju turpina darboties šādā veidā, tomēr visi iepriekš aprakstītie iekļaujošā muzeja prakses elementi attiecas arī uz nacionālo muzeju darbību. Iekļaujošs nacionālais muzejs, atšķirībā no mazākiem, kopienas un reģionālajiem muzejiem, var panākt daudz lielāku ietekmi un sabiedrības locekļiem. Nacionālā līmenī īstenota iekļaujoša muzeja prakse ir vērtīgs pienesums arī integrācijas, sabiedrības saliedētības palielināšanai, kā arī sociālās nevienlīdzības samazināšanai.

⁹⁷ Kaplan, Flora Edouwaye S. Making and Remaking National Identities. In: *A companion to museum studies*. P. 160.

⁹⁸ *National Museums Making Histories in a Diverse Europe* (EuNaMus report No. 7). Pp. 36.-37.

⁹⁹ Turpat, 38.-40. lpp

2. LATVIJAS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

Nodaļas mērķis ir apskatīties uz pirmajā darba nodaļā aplūkotojumiem teorētiskajiem jautājumiem, kas saistās ar identitāti, Latvijas kontekstā. Maģistra darbā nodaļa ieviesīs skaidrību par tām problēmām un apstākļiem, kas radušās vēsturisko apstākļu rezultātā Latvijas krievu identitātē, nacionālajā identitātē, identitāšu daudzveidībā un to saskarsmē. Nodaļas iegūtie secinājumi par Latvijas krievu identitāti tiks izmantoti, analizējot Latvijas muzejus.

Nodaļā tiks apskatīta Latvijas mazākumtautību vēsture Latvijā, izmaiņas Latvijas iedzīvotāju etniskajā sastāvā pēc Otrā pasaules kara. Viens no svarīgākajiem apskatītajiem jautājumiem būs Latvijas krievu identitāte – kas ir tie faktori, kas to veido, kādas ir grūtības un problēmjas jautājumi mēģinot aprakstīt Latvijas krievu identitāti. Līdzās Latvijas krievu identitātei tiks apskatīta arī Latvijas nacionālā un latviešu identitāte, tās pārmaiņas ko tā piedzīvojuši okupāciju un neatkarības atgūšanas rezultātā, kā arī to kā nacionālajā identitātē iekļaujas Latvijas krievu identitāte.

Minoritātes jēdziens. Radies Francijā, 18.gs. sākumā, kad to sāka izmantot lai apzīmētu cilvēku grupu, kas savas izcelsmes vai īpatnību dēļ bija nonākusi pretstatā tautas majoritātei un kļuvusi par mazākumu.¹⁰⁰ Tomēr līdz pat šim brīdim nepastāv vienota nostāja jautājumā par minoritātes jēdziena definīciju, un tas saistīts ar katras valsts un dažādo minoritāšu īpatnībām. Bet visās izvirzītajās definīcijās tomēr iezīmējas vairākas kopīgas pazīmes – minoritātes skaitliskais lielums un ilgstoša saikne ar teritoriju, kurā tā uzturas, kā arī pašidentifikācija ar minoritāti. Jēdziens *minoritāte* parasti saistās arī ar mazāk privilēģētu stāvokli sabiedrībā, apspiestību, tomēr arī tās reizēm var būt maldinošas pazīmes, ja ņem vērā daudzus precedents, kad minoritāte ir īstenojusi varu pār majoritāti.

Terminu *minoritāte*, *nacionālā minoritāte* un ar tiem cieši saistīto terminu lietojumu Latvijas valsts kontekstā būtu jāatspoguļo kultūrpolitikas dokumentiem. „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018. gadam” norāda uz galveno problēmu – „[terminu] skaidrojumi nav absolūti un attiecas tikai un šīm pamatnostādnēm”.¹⁰¹ Pamatnostādnēs sastopams tikai mazākumtautības jēdziens, kas

¹⁰⁰ *Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne*. Sast. Leo Dribins. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007. 11. lpp.

¹⁰¹ *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam*. Rīga: Kultūras ministrija, 2012. 5. lpp

ir piemērojams daudzām etniskajām grupām – Latvijas pilsoņi, kas valodas un kultūras ziņā atšķiras no latviešu valstsnācijas, paaudzēm ilgi ir tradicionāli dzīvojuši Latvijā ir piederīgi Latvijas valstij un sabiedrībai, bet vienlaikus vēlas saglabāt un attīstīt savu valodu un kultūru.¹⁰² Kā norāda Ieva Birka, esošajās pamatnostādņēs saskatāma etnocentriska pieeja, kas uzsver latviešu, kā valstsnācijas īpašo lomu.¹⁰³

Šāds minoritātes termina skaidrojums pilnā mērā saskan ar to, ko piedāvā 2005.g. „Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību”, kas savukārt nozīmē ka valstiska līmenī nacionālo minoritāšu jēdziens tiek pielīdzināts mazākumtautību jēdzienam. Latvija konvenciju ratificēja tikai 2005.g. un šī aizkavēšanās un vilcināšanās skaidrojama ar faktu, ka 1995.g. pieņemtajā konvekcijā netika iekļauts nacionālās minoritātes jēdziens, atstājot tā definēšanu konvencijas ratificētājvalstīm. Iepriekš minētā definīcija, lai gan šķietami vispārīga un daudzus svarīgus mazākumtautību identitātes faktoros iekļaujoša, ir nepilnīga un izpelnījusi lielu kritiku.

Galvenās diskusijas izraisīja jautājums par pilsonības faktora iekļaušanu un ilgstošu saikni ar valsti. Tiek sašaurināts nacionālajai minoritātei¹⁰⁴ piederošo cilvēku skaits, izslēdzot nepilsoņus un nodalot naturalizācijas ceļā pilsonību ieguvušos no pirmskara pilsoņiem. Jau iepriekš minētās pamatnostādnes Latvijas nepilsoņus pieskaita grupai, ko definē kā „imigrantus” un pielīdzina ārzemniekiem kas dzīvo Latvijā ar termiņuzturēšanās vai pastāvīgās uzturēšanās atļaujām.¹⁰⁵

Kā norāda Latvijas cilvēktiesību centra 2008.g. „Alternatīvais jeb „ēnu ziņojums” par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā” lielais nepilsoņu skaits Latvijā un lēnie naturalizācijas tempi liecina par to, ka pilsonības faktora iekļaušana definīcijā nav tikai formalitāte, bet tai ir ļoti praktisks raksturs.¹⁰⁶

No šīs definīcijas nav īsti saprotams, ko nozīmē „paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā”, jo konkrēts laikposms nav noteikts. Tomēr tas visdrīzāk kalpo kā vēl viens izslēdzošs faktors, kas pirmskara Latvijas iedzīvotāju pēctečus nodala no kopienām, kas Latvijā ieradušās pēc Otrā pasaules kara. S. Zankovska – Odiņa par noturīgu saiti ar attiecīgo teritoriju min vienu vai divas paaudzes¹⁰⁷, kas definīcijā iekļauj arī tos, kas dzīvo Latvijā pēc

¹⁰² *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.*, 6. lpp.

¹⁰³ Birka, Ieva. Krievvalodīgās kopienas piederības izjūta Latvijai un to ietekmējošie faktori integrācijas politikas nacionālās identitātes kontekstā. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 79. lpp.

¹⁰⁴ Šeit un turpmāk, tieši krievu nacionālajai minoritātei.

¹⁰⁵ *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.*, 6. lpp.

¹⁰⁶ *Alternatīvais jeb „ēnu ziņojums” par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā*. Latvijas cilvēktiesību centrs. Rīga: Latvijas cilvēktiesību centrs, 2008. 6. lpp.

¹⁰⁷ *Nacionālo minoritāšu konvencija – diskriminācijas novēršana un identitātes saglabāšana Latvijā*. Red. Nils Muiznieks. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. 29. lpp.

Otrā pasaules kara beigām. Lai gan Konvencija savā definīcijā ietver arī detalizētu atrunu par to, ka konvencijā paredzētās tiesības var izmantot arī personas, kas neatbilsts nacionālās minoritātes definīcijai, bet tai sevi pieskaita, tomēr pamatnostādnes šādu atrunu neiekļauj.

Arī Eiropas līmenī pilsonības iekļaušana vai neiekļaušana nacionālo minoritāšu definīcijā izraisīja vislielākās problēmas, kas arī liedza pieņemt vienotu nacionālo minoritāšu definīciju konvencijas pieņemšanas laikā. Piemēram, 1985.g. ANO sagatavotajā ziņojumā nacionālā minoritāte tika definēta kā „valsts pilsoņu grupa, kas ir skaitliskā mazākumā un nav dominējošā pozīcijā”, no kā izriet, ka bēgļi, nepilsoņi, ekonomiskie migranti, u.c. grupas nepieder pie nacionālās minoritātes un uz viņiem attiecas citas starptautiskās tiesības.¹⁰⁸ Definīcija tika pārskatīta un labota, neiekļaujot pilsonības jēdzienu, tomēr nekāds gala rezultāts netika panākts un „EP Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību dod iespēju katrai valstij, kas to parakstījusi un ratificējusi, pašai noteikt to personu loku, kuru tā atzīst par Konvencijas subjektiem”¹⁰⁹.

Pilsonības faktora iekļaušanu nosaka termina juridiskā pieeja, nosakot to iedzīvotāju kopumu, kas var pretendēt uz noteiktām tiesībām. Tas tiek darīts atsaucoties uz valsts drošību un interesēm un sabiedrības integritāti.¹¹⁰ Savukārt politiskā pieeja termina skaidrošanā, kas tikusi izmantota arī ANO Starptautiskajā paktā par pilsoņu un politiskajām tiesībām – „Valstīs, kurās ir etniskās, reliģiskās vai lingvistiskās minoritātes, personām, kas pieder pie šīm minoritātēm, nedrīkst atņemt tiesības kopā ar citiem savas grupas locekļiem baudīt savu kultūru, sludināt un praktizēt savu reliģiju vai lietot savu valodu”¹¹¹, nenosaka pilsonību kā faktoru, kas ļauj vai liedz kādam piederēt pie nacionālās minoritātes un baudīt visas tām pienākošās tiesības.

1918.g. nāca ar lielām pārmaiņām jaunizveidotajai Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem, kas beidzot bija ieguvuši savas tiesības kā valsts pamatnācija. Šie apstākļi arī noteica to, kāda nacionālā politika tika veidota un praktizēta. Nacionālajai politikai izveidojās vairāki virzieni, piemēram, latviešu kā pamatnācijas politiski dominējošo pozīciju nostiprināšana, Latvijā dzīvojošo nacionālo minoritāšu tiesību nodrošināšana un nacionālās kultūras izvirzīšana par prioritāti.¹¹²

¹⁰⁸ *Nacionālo minoritāšu konvencija – diskriminācijas novēršana un identitātes saglabāšana Latvijā*, 31. lpp.

¹⁰⁹ Turpat, 34. lpp

¹¹⁰ Turpat, 30. lpp

¹¹¹ 16.12.1966. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. („LV” 61 (2826), 23.04.2003., stājies spēkā 14.07.1992.

¹¹² *20. gadsimta Latvijas vēsture 2: Neatkarīga valsts, 1918-1940*. Atb. red. Valdis Bērziņš. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. 303. lpp.

Minoritātēm Latvijas valsts izveide nozīmēja pieaugošu latviešu vēlmi kontrolēt situāciju valstī un īpaši vācbaltiešu, bet daļēji arī krievu kopienu priviliegētā stāvokļa zudumu, minoritāte bija kļuvusi par majoritāti. Citām Latvijas nacionālajām minoritātēm pastāvēja iespēja saņemt palīdzību no saviem tautiešiem ārzemēs – Vācijas, Polijas, ebrejiem no ASV un Lielbritānijas, tomēr Padomju Savienība uzskatīja Latvijā mītošo krievu kopienu par “sociālismam naidīgu ļaužu kopu”¹¹³.

Periodu starp diviem pasaules kariem Latvijas vēsturē arī minoritāšu jautājumā var sadalīt divās daļās – pirms un pēc 1934.g. valsts apvērsuma. Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918.g. Latvijā pie etniskajām minoritātēm piederēja 20% no valsts pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Līdzīga situācija bija arī Lietuvā, Polijā un Rumānijā.¹¹⁴

Latvijas lielākā nacionālā minoritāte šajā periodā bija krievi, kopumā 5.7% no valsts iedzīvotāju kopskaita, jeb 91.5 tūkstoši iedzīvotāju 1920.g., bet 1935.g. šis skaits palielinājās līdz 10.5%.¹¹⁵ Krievu minoritāte drīz pēc republikas proklamēšanas iesaistījās valsts veidošanas procesos, deleģējot savus pārstāvjus Tautas padomei un Satversmes sapulcei, kur vājā vēlētāju atbalsta dēļ ieguva vien četras vietas. Lai gan krievu minoritātes partijas ar saviem partiju sarakstiem piedalījās visās četrās vēlēšanās, tomēr deputātu pārstāvniecība bija neproporcionāla minoritātes skaitam. Arī partiju apvienošanās mēģinājumi nebija sekmīgi un minoritātes politisko darbību kopumā nevar vērtēt kā sekmīgu.¹¹⁶

1919.g. pieņemtais Pilsonības likums, kas pilsoņa tiesības piešķīra ikvienam, kurš Latvijā bija dzīvojis, dzimis vai bijis piederīgs pirms 1914.g. 1. augusta, Pirmā pasaules kara sākuma, bija īpaši nozīmīgs Latvijas minoritātēm. Lai arī likums bija ļoti elastīgs un veiksmīgs, tomēr vietējās krievu un vācbaltiešu kopienas iebilda, pēc viņu domām, valsts vēlmei tām uzspiest Latvijas pavalstniecību. Tomēr laikam ejot, un, politiskajai situācijai nostabilizējoties Latvijā un nemainoties Padomju Savienībā, jau 1925.g. pilsoņu skaits Latvijā sasniedza 96.47% no valsts iedzīvotājiem.¹¹⁷

Par visveiksmīgāko minoritāšu politikas aspektu Latvijā starpkaru periodā var nosaukt minoritāšu izglītības autonomiju. Likums par mazākuma tautību skolu iekārtu Latvijā tika pieņemts 1919.g. 8. decembrī un paredzēja autonomiju minoritāšu skolām. Skolām tika nodrošināts pašvaldību finansējums un izveidotas mazākumtautību izglītības pārvaldes Izglītības ministrijā, kuru vadība tika nodota pašu mazākumtautību rokās.¹¹⁸

¹¹³ 20. gadsimta Latvijas vēsture 2: Neatkarīga valsts, 1918-1940, 306. lpp.

¹¹⁴ Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne, 51.lpp.

¹¹⁵ 20. gadsimta Latvijas vēsture 2: Neatkarīga valsts, 1918-1940, 348. lpp.

¹¹⁶ Turpat, 349.-350. lpp.

¹¹⁷ Turpat, 308.-309. lpp.

¹¹⁸ 20. gadsimta Latvijas vēsture 2: Neatkarīga valsts, 1918-1940, 311. lpp.

Par valsts valodu jau no pirmajiem valsts pastāvēšanas brīžiem tika atzīta latviešu valoda, to lietojot gan augstākajā valsts pārvaldes līmenī, gan skolās un armijā. Oficiāli latviešu valoda kā valsts valoda tika apstiprināta 1921.g. 21. novembrī.¹¹⁹ Lai gan minoritāšu skolām pienākas liels ieguldījums latviešu kā valsts valodas zināšanu uzlabošanā un apguvē, tomēr 1920.–1930.g. latviski runājošo krievu īpatsvars pieauga tikai no 14.23% līdz 18.85%, kas bija zemākais rādītājs valstī starp nacionālajām minoritātēm.¹²⁰

1934.g. 15. maija autoritārais valsts apvērsums mainīja situāciju minoritāšu jautājumos. Kārļa Ulmaņa režīmam raksturīgais nacionālisms, lai gan bez īpašas radikalizācijas, savu politiku attīstīja latviskas Latvijas virzienā un neslēpa, ka apvērsuma viens no uzdevumiem bija “minoritāšu politiskās ietekmes izbeigšana, varas pilnīga latviskošana”.¹²¹

1934.g. 12. jūlija likums par tautas izglītību likvidēja minoritāšu skolu autonomiju, latviešu bērniem aizliedza apmeklēt minoritāšu skolas¹²², tika slēgtas 200 minoritāšu skolas ar mazu skolēnu skaitu, vairāku universitāšu atsevišķās fakultātēs tika ieviestas nacionālās studentu kvotas.¹²³ Lai palielinātu valsts pamatnācijas skaitu tika iedrošināta pašasimilēšanās un “ieskaitīšana latviešos”, īpaši aktuāli tas izvērtās pierobežas rajonos.

Padomju Savienības beigu posmā latviešu īpatsvars Latvijā bija samazinājies no 77% 1935.g. līdz 52% 1989.g.¹²⁴ Šāds samazinājums saistāms gan ar okupācijas varas īstenotajām deportācijām, gan ar citu Padomju Savienības republiku pilsoņu aktīvu ieceļošanu Latvijā, kas ieceļoja Latvijā darba, labāku dzīves apstākļu u.c. faktoru vadīti. Kā vēl viens faktors ir citu Latvijas mazākumtautību rusifikācija, ko tikai pastiprināja PSRS īstenotā mazākumtautību politika, kas mazākumtautībām nepievērsa gandrīz nekādu uzmanību un tika uzskatīts, ka tāds fenomens Padomju Savienības iekšienē nepastāv.

Trešās atmodas laikā par savu nacionālās identitātes tiesību atjaunošanu cīnījās ne tikai latvieši bet arī pārējās mazākumtautības. 1988.g. tika nodibināta „Baltslāvu kultūras attīstības un sadarbības biedrība” ar mērķi atjaunot krievu, baltkrievu un ukraiņu nacionālās kultūras vērtības. Tāds pats process norisinājās arī citu mazākumtautību vidū.¹²⁵

Arī Latvijas Tautas fronte, jau sākot ar savu dibināšanas kongresu 1988.g. 8.-9. oktobrī aktīvi iestājās par nacionālo minoritāšu tiesību atjaunošanu un līdztiesības nodrošināšanu. LTF dibināšanā un darbībā iesaistījās arī krievu sabiedrības pārstāvji. Dibinājās dažādas nacionālās kultūras biedrības. 1989.g. 4. martā tika nodibināta „Latvijas Krievu kultūras

¹¹⁹ 20. gadsimta Latvijas vēsture 2: Neatkarīga valsts, 1918-1940, 310. lpp.

¹²⁰ Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne, 55. lpp.

¹²¹ Turpat, 59. lpp.

¹²² Piemēram, īpaši iecienītas bija vācbaltiešu izglītības iestādes augstā mācību standarta dēļ.

¹²³ Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne, 59. lpp.

¹²⁴ *Minority nationalism and the changing international order*. Ed. Michael Keating, John McGarry. Oxford: Oxford University Press, 2001. P. 344.

¹²⁵ Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne, 210. lpp.

biedrība” ar uzdevumu attīstīt krievu nacionālo kultūru un veicināt sakarus ar starp krieviem un latviešiem un citām PSRS tautībām.¹²⁶

1989.g. izveidotais pretspēks LTF, Interfronte, nepiekrita minoritātes jēdzienam kā tādām un neuzskatīja nacionālas valsts izveidošanos par iespējamu, jo uzskatīja Latviju par daudznacionālu PSRS republiku. Tomēr ideja par Latvijas neatkarību pamazām ieguva atbalstu arī krievu iedzīvotāju vidū un 1989.g. socioloģiskās aptaujas dati liecina, ka 49% nelatviešu atbalstīja ideju par neatkarīgu Latviju, un šāds atbalsts sekmēja LTF uzvaru Augstākās Padomes vēlēšanās 1990.g. pavasarī.¹²⁷

Padomju Savienības sabrukums līdzīgi, kā Latvijas valsts dibināšana 1918.g., izraisīja krīzes stāvokli Latvijas krieviem, jo bija zudusi tā drošības un varas sajūta, ko piecas desmitgades bija nodrošinājusi Padomju Savienība. Gan Latvijas krieviem, gan krieviem citās postpadomju republikās bija ātri jāpielāgojas jaunajiem apstākļiem, kuros viņi bija kļuvuši par ārzemniekiem, imigrantiem, kas ieradusiem okupācijas apstākļos. 1992.g. 25.3 miljonu krievu atradās ārpus savas nācijas valsts, kas kopā sastādīja 17.4%. Latvijā krievu īpatsvars pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas sastādīja 34%. Vairākumu veidoja tieši pēckara gadu ieceļotāji, kas savu jauno stāvokli vērtēja negatīvi.¹²⁸

Situāciju 90. gadu sākumā Latvijā savā ziņā var salīdzināt ar situāciju 20.gs sākumā tomēr toreizējā valsts politika, kas piedāvāja ātri iegūt pilsonību un kultūras autonomiju, veicināja ātrāku integrācijas procesu.¹²⁹ Aktuāls izvērtās pilsonības likuma jautājums. Latvija, tāpat kā Igaunija, izvēlējās nepiešķirt automātisko pilsonību visiem tajā brīdī valstī dzīvojošajiem iedzīvotājiem. 1994.g. pieņemtais Pilsonības likums paredzēja, ka Latvijas pilsonis ir „persona, kura bija Latvijas pilsonis 1940.g. 17. jūnijā, kā arī šīs personas pēcnācējs”, un „persona, kuras dzimšanas brīdi abi tās vecāki ir Latvijas pilsoņi vai viens no viņiem ir Latvijas pilsonis”.¹³⁰

Iemesls šādai rīcībai ir uzskats, ka pilsonības jautājums jāskata tāda kontekstā, kur Padomju Savienības okupācija nebūtu notikusi, ņemot vērā to, ka Latvijas un citu PSRS valstu okupācija starptautiski tiek atzīta par nelikumīgu. Tomēr šāds pilsonības likums un pieeja izveidoja situāciju, ka 1/3 no Latvijas iedzīvotājiem neatbilda prasībām par automātisku pilsonības piešķiršanu.¹³¹

¹²⁶ *Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne*, 213. lpp.

¹²⁷ *Turpat*, 112. lpp.

¹²⁸ *Turpat*

¹²⁹ *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*. Ilga Apine, Vladislavs Volkovs, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, u.c. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007. 79. lpp.

¹³⁰ 22.07.1994. Pilsonības likums. („LV” 93 (224), 11.08.1994., stājies spēkā 08.09.1994.)

¹³¹ *Minority nationalism and the changing international order*. P. 345.

Lai gan likums tika pieņemts 1994.g., tas sāka darboties tikai 1996.g., kas nozīmēja ka piecus gadus pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas lielais nepilsoņu skaits politikas veidotājiem bija vienaldzīgs. Gan valsts valodas, gan pilsonības likuma pieņemšana bez īpašas saskarsmes ar krievvalodīgajiem Latvijas iedzīvotājiem, radīja emocionālu un negatīvu reakciju atjaunotās Latvijas valsts virzienā.¹³²

Tiem, kam pilsonība nepienācās, to varēja iegūt naturalizācijas ceļā, kur viena no galvenajām prasībām ir latviešu valodas un vēstures zināšanas. Tomēr tas vēl joprojām ir lielākais šķērsis pilsonības iegūšanai. Pēc 1989.g. datiem latviešu valodu pārvadīja tikai 22.3% krievu, bet tādām nacionālajām minoritātēm kā baltkrievi, poļi, ebreji un ukraiņi, krievu valodas zināšanas krietni pārsniedza savas tautības valodas zināšanas.¹³³

Šādai valsts politikai, strikti ierobežot pilsonības piešķiršanu, bija liels atbalsts Latvijas sabiedrībā starp latviešiem. 1993.g. puse no etniskajiem latviešiem atbalstīja ideju par pilsonības piešķiršanu tikai pirmskara Latvijas iedzīvotājiem un to pēctečiem. 39% latviešu savukārt uzskatīja, ka pilsonības iegūšanas iespējas ir jāierobežo ar kvotām, lai etnisko latviešu skaits starp pilsoņiem nenokristu zemāk par 75%.¹³⁴

Kopumā vērtējot valsts vadošās varas politiku un attieksmi pret mazākumtautībām sākot ar starpkaru posmu līdz neatkarības atgūšanai, var secināt, ka izdalāmi četri posmi šajā politikā – starpkaru periods līdz K. Ulmaņa apvērsumam, periods no apvērsuma līdz PSRS okupācijai, periods no atkārtotas PSRS okupācijas līdz neatkarības atgūšanai un periods no 1991.g. līdz mūsdienām. Politiskā attieksme pret mazākumtautībām katrā no periodiem ir bijusi atšķirīga, bet starpkaru periodu līdz valsts apvērsumam var nosaukt šajā ziņā par veiksmīgāko. Īpaši jāuzsver padomju okupācijas īstenotā rusifikācija, Latvijas iedzīvotāju deportācijas un plašā imigrācija uz Latviju no PSRS republikām, kas būtiski mainīja etnisko situāciju Latvijā un kļuva par ļoti sarežģītu sākuma pozīciju mazākumtautību un integrācijas politikas īstenošanai pēc neatkarības atjaunošanas.

2.1. Latvijas krievu identitāte

Latvijas krievu identitātes apskatīšanai ļoti svarīgs ir konkrētas terminoloģijas lietojums. Visbiežāk lietotais apzīmējums ir „krievvalodīgie”, kas joprojām dominē gan

¹³² *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, 81. lpp.

¹³³ *Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne*, 208. lpp.

¹³⁴ *Nation - building and ethnic integration in post - soviet societies: an investigation of Latvia and Kazakstan*. Ed. Pål Kolstø. Boulder (Colorado); Oxford: Westview Press, 1999. P. 87.

latviski runājošos un rakstošos medijos gan ikdienas saskarsmē, bet ir ļoti maldinošs. Padomju Savienības īstenotās valodas politikas rezultātā liela daļa citu nacionālo minoritāšu pārstāvju, piemēram, ebreji, poļi, lietuvieši, igauņi, u.c. ieguva izglītību tieši krievu valodā. Nereti veidojoties jauktajām ģimenēm, krievu valoda kļuva par dominējošo saskarsmē gan mājās, gan sabiedrībā un dzimtās valodas zināšanas samazinājās. Kā norāda Leo Dribins, jidiša zināšanas Latvijas ebreju vidū ir tikai 8% bet ivritu apgūst tikai tie, kas gatavojas repatriēties.¹³⁵ Līdz ar to ir redzams, kas termins „krievvalodīgie” ir pārāk plašs un nekonkrēts un var radīt problēmas šī maģistra darba izstrādes gaitā, piemēram, jautājumā vai „krievvalodīgo identitāte” sevī iekļauj arī, piemēram, ebreju, poļu u.c. etnisko kopienas, kultūras identitātes, valodas, u.c. aspektus.

Latvijas likumdošanas un kultūrpolitikas dokumentos parādās tikai mazākumtautības jēdziens, piemēram, Izglītības likumā vai „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012 – 2018. gadam”.

Apzīmējot krievu nacionālo minoritāti kā vienkārši krievus, ir jāsaskaras ar jaunām problēmām. Galvenokārt jau piederību Krievijai kā vienu no galvenajiem faktoriem, kas paredz Krievijas politikas pilnīgu atbalstu un neloyalitāti Latvijas valstij. Šāds viedoklis bieži izskan medijos no abām iesaistītajām pusēm. Tomēr pieņēmums par visas Latvijas krievu kopienas piederību Krievijai ir apšaubāms. Piemēram, pētījumā „Mazākumtautību skolu skolēnu identitāte un piederība Latvijai” skolēni norāda, ka identificē sevi kā piederīgus Latvijai, bet ne kā krievus. Krievu identificējot kā personu, kas piederīga Krievijai, un apzīmējumus “krievs”, “ruskij”, “latvietis”, “latiš” kā saasinātus, kas abās valodās bieži lietoti pat nievājošā nozīmē.¹³⁶

Akadēmiskajos pētījumos ļoti bieži tiek paralēli lietoti vairāki termini, piemēram, krievvalodīgie, Latvijas krievi, nelatvieši, cittautieši. Lai gan termini savā starpā pārklājas, tomēr tie nav identiski. Tāda pati situācija ir arī medijos un ikdienas saskarsmē un valodā.

Maģistra darba gaitā tiks izmantots apzīmējums „Latvijas krievi”, jo, lai gan tas nav pilnīgi precīzs un raisa jau iepriekš minētas problēmas, tomēr tas visbiežāk tiek lietots akadēmiskajos pētījumos, piemēram, Vladislava Volkova un Ilgas Apines darbos. Šis termins kā faktorus izceļ citādo etnisko izcelsmi, bet vienlaicīgi arī piederību Latvijai. Tas arī

¹³⁵ Dribins, Leo. Latvijas vēsturiskās, tradicionālās nacionālās minoritātes sabiedrības integrācijas procesā (lietuvieši, igauņi, poļi, ebreji). *Domnīca Providus*. 2002, 19. nov. Pieejams: <http://providus.lv/article/latvijas-vesturiskas-tradicionalas-nacionalas-minoritates-sabiedribas-integrācijas-procesa-lietuviesi-igauni-poli-ebreji> [skatīts 2016, 20. mai.].

¹³⁶ Laizāne, Māra, Putniņa, Aivita, Mileiko, Ilze. Mazākumtautību skolu skolēnu identitāte un piederība Latvijai. *Biedrība Ascendum*, 2015. 2. lpp. Pieejams: http://www.ascendum.lv/assets/upload/userfiles/files/P%C4%93t%C4%ABjums_Maz%C4%81kumtaut%C4%ABbu%20skolu%20skol%C4%93nu%20identit%C4%81te%20un%20pieder%C4%ABba%20Latvijai.pdf [skatīts: 2016, 20. maijs]

sašaurina visai plašo un neskaidro „krievvalodīgo” jēdzienu, jo izslēdz citas krievu valodā runājošās nacionālās minoritātes – ukraiņus, poļus, ebrejus, u.c.

Latvijas krievu identitātes veidošanās procesā svarīga loma ir atmiņas kopienām. Vita Zelče savā rakstā „Nacionālā identitāte un sociālā atmiņa”, runā par „krievvalodīgo atmiņas kopienām”, kas pastāv līdzās „latviešu atmiņas kopienai”¹³⁷. Paturot prātā to, ka „krievvalodīgie” nav homogēna kopiena un Latvijas krievi ir tikai viena no tās sastāvdaļām, Zelče norāda uz vēsturisko notikumu attīstību saistību ar identitātes problēmām krievvalodīgo starpā.

1940.g. pastāvošā krievu kopiena Latvijā tika gandrīz pilnībā iznīcināta represijās, bet tie, kurus tās neskāra integrējās vai nu latviešu, vai pēc Otrā pasaules kara ieceļojošo krievvalodīgo iedzīvotāju grupā, tādēļ Latvijas krievvalodīgo kopienai nav sava kultūras atmiņas slāņa.¹³⁸

Padomju Savienības sabrukums Latvijas krieviem nozīmēja arī identitātes zudumu, kas ilgus laikus bija novienādota ar padomju identitāti un ideoloģiju, tomēr līdzīgi latviskuma atdzimšanai Atmodas laikā, bija pieliktas lielas pūles, lai atdzimtu arī krieviskums.

Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas Baltijā kopumā tikai 8 – 9% krievu bija pirmskara iedzīvotāji un to pēcnācēji, no kuriem humanitārā inteliģence veidoja tikai 1.5 – 2%. Savukārt no ieceļotājiem Baltijas valstīs 5 – 6% bija inženieri, skolotāji, zinātnieki, ārsti, kultūras darbinieki, bet 7 – 8% augsti kvalificēti strādnieki, kas nozīmēja, ka 80% pēckara posma iebraucēju bija mazkvalificēts darbaspēks un dažāda ranga militārpersonas, ar vājām izredzēm integrēties.¹³⁹ Tieši humanitāras inteliģences trūkums un krievu valodas universālais lietojums visā Padomju Savienībā, liedza veidot ciešāku saikni ar Latvijas kultūru. Migrācijai uz Latviju bija arī rotējošs raksturs – katru gadu valstī iebrauca vairāki tūkstoši cilvēku, bet katru gadu to tikpat daudz arī atstāja, kas liedza iebraucējiem veiksmīgi adaptēties.¹⁴⁰

Padomju okupācijas laikā krievi kļuva par vadošo etnosu. Krievu valodas lietošanai nebija pilnīgi nekādu ierobežojumu. Tā dominēja politiskajā un sabiedriskajā dzīvē. Sevišķi spilgti šī situācija izpaudās pilsētās, kur krievvalodīgā vide bija pašpietiekama, kas radīja psiholoģiska komforta sajūtu krievu vidū, kas pēc PSRS sabrukuma zuda.¹⁴¹ Tieši padomju identitāte – ticība dzimtenes varenībai, dažādi mīti par Krievijas varenību, piemiņas kultūra, ietekmēja un neatgriezeniski mainīja Latvijas krievu identitāti. Represijās tika zaudēta krievu

¹³⁷ Zelče, Vita. Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas kopienas un identitāte. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 201. lpp.

¹³⁸ Turpat

¹³⁹ Turpat

¹⁴⁰ *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, 49. lpp.

¹⁴¹ Turpat, 51. lpp.

intelektuālā elite un vietējās krievu kultūras vides vietā nāca krievvalodīgā vide un padomiskā kultūra, kas bija ideologizēta un unificēta. Kā norāda I.Apine, tad lielākā krievu inteliģences daļa to apzinājās kā lielu zaudējumu, bet iedzīvotāju vairākums to pat neapjauta.¹⁴² Lai gan krievu valoda bija vadošā Padomju Savienībā, tomēr tā nebija krieviskā identitāte, ko īstenoja PSRS varas orgāni, bet gan padomiskā, etniskos un nacionālos faktoros nolīdzinošā, identitāte.

Lai gan maza, tomēr krievu inteliģence spēlēja lielu lomu Trešās atmodas procesos. Daudzi krievu rakstnieki un žurnālisti ieskaitījās Latvijas Tautas frontes darbībā. Līdzās latviešu valodai, laikraksts „Atmoda” tika izdots arī krievu valodā. LTF darbojās, piemēram, žurnāliste, dzejniece un tulkotāja Ludmila Azarova, publiciste un rakstniece Marina Kosteņecka, rakstnieks un tulkotājs Roalds Dobrovenskis, u.c.

Šādi vēsturiskie apstākļi norāda uz tām grūtībām, ar ko jāsaskaras mēģinot konkrēti definēt, kas ir Latvijas krievu identitāte. Jāņem vērā kā samērā īsajā posmā kopš Latvijas valsts dibināšanas līdz tās okupācijai, integrācijas process Latvijas krievu kopienā nebija pilnībā noslēdzies, un Latvijas krievi sevi pilnībā identificēt ar Latviju nespēja. Mazais pirmskara Latvijas krievu iedzīvotāju skaits pēc valsts neatkarības atjaunošanas nozīmēja, ka „nevarēja būt runas par identitātes atjaunošanu un atdzimšanu, bet par jaunas identitātes izveidošanos”¹⁴³.

Pētījumā „Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās identitātes saglabāšanas garantēšanai saistībā ar Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” kas veikts 2005.g., krievu respondentu grupa, kuru pārstāvēja trīsdesmit cilvēki, kas atzina, ka identitātes būtību zinātniski korekti izteikt ir ļoti grūti, tā vairāk saistās ar katra cilvēka pašapziņas raksturojumu.¹⁴⁴ Pētījuma respondenti kā galvenās nosauc trīs pazīmes, kas raksturo Latvijas krievu identitāti – valoda, reliģija un etniskā kultūra. Tomēr tas cik katra no tām ir svarīga vai tieši otrādi, liekas pilnīgi neatbilstoša, ir atkarīgs no katra konkrētā respondenta identitātes izjūtas.

Vladislavs Volkovs runājot par Latvijas krievu identitāti balstoties uz veiktajiem pētījumiem, krievu etnisko identitāti raksturo kā atbilstošu zinātnē aprakstītajiem galvenajiem identitātes modeļiem: “etniskā identitāte ir mantots sociālo un psiholoģisko raksturojumu komplekss” un “etniskā identitāte ir pastāvīgas konstruēšanas procesā atrodošos sociālo raksturojumu kopums”. Latvijas krievu identitātē ir vērojams zināms pretnostatījums. No

¹⁴² *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, 53. lpp.

¹⁴³ Turpat, 50. lpp

¹⁴⁴ *Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās identitātes saglabāšanas garantēšanai*. Ilga Apine, Leo Dribins, Ēriks Jēkabsons, u.c. Rīga: Latvijas Filozofijas un socioloģijas institūts, 2005. 14. lpp. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/site/record/docs/2012/07/12/nacminprasibas.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs]

vienas puses viņi sevi uztver kā kopienu, kas atrodas ārpus Krievijas un kopējā krievu etnosa un ir piederīga Latvijai kā nacionālā minoritāte, tanī pašā laikā identificējoties ar krievu tautu kopumā un tai piemītošajām īpašībām.¹⁴⁵

Visneviennozīmīgāk vērtētais identitātes aspekts pētījumā bija etniskā kultūra. Krievu folkloras lomu mūsdienu Latvijas krievu identitātē respondenti vērtēja gan negatīvi, uzskatot, ka tai nav īpaši lielas lomas krievu identitātē: „Latvietis ir latvietis tikmēr, kamēr viņš staigā pastalās, krievs, ja nespēlē balalaiku, nedejo kamarinsku un nenēsā vīzes, nav īsts krievs”¹⁴⁶, gan pozitīvi, sakot, ka krievu identitāte ir saistīta ar krievu etnosa tradicionālo un moderno kultūru.

Kultūras lomu Latvijas krievu sabiedriskajā dzīvē, jau sākot ar neatkarības atgūšanu, cenšas attīstīt dažādas krievu kultūras biedrības Latvijā. Pašlaik Latvijā NVO sektorā darbojas četrdesmit četras dažādas krievu kultūras biedrības un sabiedriskās organizācijas, papildus tām savu darbību īsteno arī piecas vecticībnieku biedrības.¹⁴⁷ Tomēr tikai daļa no tām par savu galveno mērķi ir izvirzījusi kultūru, piemēram, „Latvijas krievu kultūras biedrība”. Biedrība pēc savas dibināšanas 1989.g. kā pamatu Latvijas krievu konsolidācijai izvirzīja tieši krievu kultūru, tomēr kā uzskata tās dibinātājs Jurijs Abizovs, tad šāda ideja neizrādījās populāra un biedrība pārorientējās uz to krievu un krievvalodīgo inteliģences loku, kas krievu kultūras saglabāšanu Latvijā uzskatīja par svarīgu.¹⁴⁸ Ārpus Rīgas lielākā kultūras sabiedriskā organizācija ir Krievu kultūras centrs „Meļetiņa Kaļistratova nams” Daugavpilī, ar līdzīgu mērķi par krievu kultūras saglabāšanu un attīstību Latvijā.

Reliģiskā piederība ir nākamais nozīmīgais krievu identitātes faktors. Bet tāpat kā ar pārējiem faktoriem, respondentu uzskati bija neviennozīmīgi. Vecticība un pareizticība ir divas galvenās reliģijas, kas tiek asociētas gandrīz tikai ar Latvijas krieviem. Lai gan daļa respondentu uzskatīja, ka reliģija mūsdienu Latvijā vēl nav kļuvusi par nozīmīgu krievu identitātes daļu, tomēr tie, kas piederēja pie šīm reliģijām uzsver, ka nav iespējams raksturot viņu identitāti neņemot vērā reliģisko piederību.¹⁴⁹ Vecticībnieku stāvoklis Latvijā ir vēsturiski īpašs. Latvijā vecticībnieki nonāca jau 17.gs pēc pareizticīgās baznīcas reformas Krievijā, kas to sašķēla divās daļās – oficiālajā pareizticīgo baznīcā un vecticībniekos. Pret vecās pareizticības piekritējiem tika vērstas represijas un tādēļ daudzi tās pārstāvji bija spiesti bēgt uz attālām Krievijas nomalēm vai valsti pamest. Daudzi vecticībnieki ieradās Latvijas

¹⁴⁵ *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, 127. lpp.

¹⁴⁶ *Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās identitātes saglabāšanas garantēšanai.*, 15. lpp.

¹⁴⁷ *Mazākumtautību nevalstiskās organizācijas Latvijā.*

Pieejams: <http://www.liic.lv/uploads/filedir/File/Mazakumtautibu%20NVOs%20Latvija.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].

¹⁴⁸ *Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne*, 119. lpp.

¹⁴⁹ *Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās identitātes saglabāšanas garantēšanai.*, 18.-19. lpp.

teritorijā, kur tos pieņēma un vajāšanas vairs neskāra. Šāds vēsturiskais mantojums acīmredzami ir svarīgs vecticībnieku pārstāvjiem un iekļaujas arī viņu identitātē.

Valoda identitātes faktoru vidū gan šajā pētījumā, gan citās publikācijās tiek izvirzīta kā viens no pašiem galvenajiem Latvijas krievu identitāti raksturojošajiem faktoriem. Krievu valoda kā kultūras nesēja un identitātes pamats atspoguļojās daudzu respondentu atbildēs. Ir pamats runāt par lingvistisko identitāti, jo Latvijas krievi savu identitāti visvairāk saista tieši ar valodu, nevis etnicitāti. Viens no pētījuma respondentiem norādīja, ka caur valodu apzināti vai nē, tiek iegūtas arī zināšanas par kultūru.¹⁵⁰

Krievu valodas lietojums Latvijā ir gana plašs – krievu valodā iznāk laikraksti, tā tiek lietota radio un televīzijā, kā mācību valoda mazākumtautību skolās, daļa teātra dzīves noris krievu valodā. Kultūras un cita veida sakari ar Krieviju ir lielākais krievu lingvistiskās kopienas ieguvums. Viesizrādēs, vieskoncertos Latvijā, bet īpaši Rīgā, ierodas ļoti daudz Krievijas mākslinieku, krievvalodīgā informācijas telpa ir pieejama bez jebkādiem ierobežojumiem, ja ne televīzijā, tad internetā, un tā krietni pārsniedz latviešu valodā rakstošo un runājošo informācijas telpu un valsts iespējas piedāvāt mediju saturu krievu valodā. No šī viedokļa skatoties, Latvijas krievi, iekļaujoties krievvalodīgajā lingvistiskajā kopienā, neriskē zaudēt savas identitātes galveno faktoru, valodu. Tomēr Latvijas krievu identitātes novienādošana ar krievvalodīgo identitāti rada jaunas problēmas kopienas pašidentifikācijai. Tāpat šādā gadījumā problēma rodas, ja kopiena kāda pētījuma vajadzībām ir jādefinē. Norādot, ka lingvistiskā identitāte var aizstāt etnisko identitāti, konkrētās kopienas definīcija kļūst vēl nekonkrētāka, nekā tā ir gadījumā, ja to apzīmē kā Latvijas krievus.

Viens no lingvistiskās identitātes pamatiem ir demogrāfija, orientējoties uz etniski viendabīgu laulību slēgšanu, tendence, kas krievu minoritātei bija raksturīga jau kopš Krievijas impērijas laikiem. Viendabīgo laulību īpatsvars Latvijas krieviem ir krietni augstāks nekā citām nacionālajām minoritātēm, 2005. g. attiecīgi 59.8% krievu vīriešu noslēdza laulības ar krievu sievietēm, bet 56.0% krievu sieviešu ar krievu vīriešiem. Šie dati atspoguļo arī procentuāli augsto starpnacionālo laulību skaitu, tādējādi var izdarīt secinājumus, ka demogrāfiskajos procesos pastāv divas tendences, gan integrāciju veicinošās jauktās laulības, gan viendabīgās laulības un vēlme saglabāt savu etnokultūras specifiku.¹⁵¹

Jauktās laulības, īpaši ar latviešiem, rada interesantu situāciju identitātes un identificēšanās laukā, jo šādās laulībās dzimušajiem bērniem ir iespēja iegūt vai nu latvisko vai krievisko identitāti, vai arī veidot zināmu identitāšu hibrīdu. Arī valodu ziņā izveidojas

¹⁵⁰ *Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās identitātes saglabāšanas garantēšanai*, 16. lpp.

¹⁵¹ *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, 115.-116. lpp.

līdzīga situācija un jauktās ģimenēs dzimušie bērni izaug ar abu valodu zināšanām, ja tās vienlaikus lieto ģimenē.

Bilingvisms¹⁵² Latvijas sabiedrībā izveidojies Padomju Savienības īstenotās rusifikācijas rezultātā, bet pirms PSRS sabrukuma tas visbiežāk funkcionēja tikai vienā virzienā – no latviešu, kā dzimtajai valodai, zināšanas nebija pietiekamas. Ņemot vērā skaitliski lielo krieviski runājošo kopienu Latvijā, bilingvisms valstī ir ikdienas realitāte. Tomēr gan tie, kas par savu dzimto un ģimenes valodu uzskata krievu vai latviešu valodu, salīdzinot, piemēram, ar Lietuvu un Igauniju, valodu lietojumā ir daudz mazāk monolingvāli nekā kaimiņvalstu pārstāvji. Tikai 30% krievu valodā runājošo Latvijas iedzīvotāju lieto krievu valodu kā vienīgo publiskajā saskarsmē, un 30% latviešu valodā runājošo valsts iedzīvotāju lieto tikai latviešu valodu šāda veida kontaktiem.¹⁵³ Valodu lietojums draugu starpā atkal ir izteikti bilingvālāks nekā Lietuvā un Igaunijā, jo 45% krievu un 40% latviešu komunicē ar saviem draugiem divās valodās.¹⁵⁴ Vērtējot savas latviešu valodas zināšanas mazākumtautību pārstāvji, kas „teicami”, „labi” un „apmierinoši” pārvalda valsts valodu kopumā bija 77% aptaujāto. Kā teicamas savas latviešu valodas prasmes vairāk nekā citas aptaujāto grupas, novērtējuši tieši jaunieši vecumā no 18-24.g.¹⁵⁵

Lietuvā un Igaunijā daudz vairāk nekā Latvijā ir raksturīgi nošķirti valodu lietojuma veidi, kas varētu būt saistīts ar krieviski runājošo kopienu dzīvesvietu un tās nošķirtības līmeni no pārējās sabiedrības, jo Lietuvā un Igaunijā pārsvarā krieviski runājošas dzīvesvietas ir vairāk izteiktas, piemēram, Visagina Lietuvā. Ņemot vērā to, ka Latvijā divas lielākās lingvistiskās kopienas ir izvietojušās vienmērīgi, tad bilingvisms un abu valodu lietojums atkarībā no situācijas ir sastopams daudz biežāk nekā kaimiņvalstīs.¹⁵⁶

Svarīgs lingvistiskās identitātes faktors ir sociālā un kultūras infrastruktūra uz krievu valodas pamata. Šādas infrastruktūras pastāvēšana gan veicina lingvistiskās identitātes nostiprināšanos, gan, veiksmes gadījumā, ir platforma integrācijas politikas īstenošanā. Tiek uzsvērts, ka Latvijas krievu identitātes attīstībā galvenā loma nav NVO un kultūras organizācijām – izglītība krievu valodā, plašsaziņas līdzekļi un citas publikās platformas, kas

¹⁵² Stāvoklis, kad atsevišķs indivīds, noteikta sabiedrība vai tās daļa prot un saziņā lieto divas valodas

¹⁵³ Ehala, Martin. Russian-Speakers in the Baltic Countries: Language Use and Identity. In: Negotiating linguistic identity: language and belonging in Europe. Eds. Virve – Anneli Vihman, Kristiina Praakli. Oxford: Peter Lang, 2014. Pp. 100.-101. P. 97.

¹⁵⁴ Ehala, Martins. Etniskās un nacionālās identitātes Baltijas valstīs. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 201.lpp. 38. lpp.

¹⁵⁵ Piederības sajūta Latvijai: mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja: 2014. gada maijs – jūnijs. Tirgus un sabiedriskās domas izpētes centrs SKDS. Rīga: Tirgus un sabiedriskās domas izpētes centrs SKDS, 2014. 25.lpp. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/record/docs/2014/08/27/atskaite_piederiba_08_2014.pdf [skatīts 2016, 20. maijs]

¹⁵⁶ Ehala, Martin. Russian-Speakers in the Baltic Countries: Language Use and Identity. In: Negotiating linguistic identity: language and belonging in Europe. Pp. 100.-101.

nav saistītas ar NVO, un kultūras organizācijas darbību, kā arī vieglā piekļuve Krievijas informācijas telpai, ir tikpat svarīga šajā jomā un funkcionē daudz veiksmīgāk.

Pēc Aivara Tabuna domām, latviešu un krievu valodu lietošana un konkurence palielina abām lingvistiskajām grupām raksturīgo apdraudētības sajūtu, jo tieši valoda ir galvenais kritērijs šo etnolingvistisko grupu robežu iezīmēšanā. Tieši tādēļ valoda, kā identitātes aspekts un tādi jautājumi, kā Valodas likums un Mazākumtautību skolu reforma, izraisa visasākās diskusijas. Ņemot vērā, ka „etnisko baiļu izplatība ietekmē grupas identitātes izpratni, tad lingvistisko baiļu veicināšanu politiķi izmanto, lai polarizētu sabiedrību, vairotu neuzticēšanās un aizdomīguma izplatīšanos.”¹⁵⁷ Šāds iespaids ir radies arī pašiem mazākumtautību pārstāvjiem, jo SKDS aptaujā „Piederības sajūta Latvijai. Mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja”, uz jautājumu par to, „ko vajadzētu darīt latviešiem lai veicinātu sabiedrības saliedētību”, brīvi formulētajās atbildēs visbiežāk izskanēja viedokļi, ka valdībai ir jābeidz provocēt un dalīt cilvēkus, un jāvairo savstarpējā cieņa.¹⁵⁸

Latvijas krievu pilsoniskā identitāte sevī ietver divas dimensijas – Latvijas krievu attieksmi pret Latviju un Latvijas krievu attieksmi pret Krieviju. Attieksmē pret Latviju izdalāma attieksme pret Latviju kā zemi, kā savu dzimteni, mājām, un attieksme pret Latviju kā valsti.¹⁵⁹ Jāpiezīmē, ka šāds dalījums nav raksturīgs tikai Latvijas krieviem, bet gan ļoti lielai daļai Latvijas iedzīvotāju. Attieksme “es mīlu šo zemi, bet nemīlu šo valsti” ir sastopama visu Latvijā dzīvojošo etnisko un nacionālo grupu uzskatos.

Latvijas krievu spēja identificēties un būt lepniem par savu konkrēto dzīvesvietu ir daudz lielāka un pozitīvāka nekā attieksme pret valsti kopumā, kas vairāk tiek asociēta ar valdības īstenoto politiku. 2014.g. veiktajā SKDS aptaujā vislielākā piederības sajūta savai dzīvesvietai bija tieši pilsētās dzīvojošajiem mazākumtautību pārstāvjiem.¹⁶⁰

Latvijas krievu piederības sajūta Krievijai ir otrs pilsoniskās identitātes aspekts. Tā ir kļuvusi par tēmu, kas ikdienas saskarsmē un nereti medijos attēlota izteikti saspīlēta, īpaši neseno notikumu kontekstā Ukrainā. Nebalstoties faktos, tiek izteikti pieņēmumi pat starptautiskā mērogā, ka Latvijā dzīvojošie krievi, īpaši pierobežas zonās, nav lojāli Latvijai, tai nejūtas piederīgi un labprātāk dzīvotu Krievijā nevis Latvijā. Kā piemērs ir 2016.g. BBC filma „Trešais pasaules karš: Kara istabā” (*World War Three; Inside The War Room*).

Pēc Padomju Savienības sabrukuma, ne tikai krievu minoritāte postpadomju valstīs piedzīvoja identitātes krīzi, bet arī pati Krievija, kas ļoti ātrā laikā bija zaudējusi gan PSRS

¹⁵⁷ Tabuns, Aivars. Identitāte, etniskās attiecības, valoda un kultūra. No: *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits*. Red. Nils Muižnieks. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 262. lpp.

¹⁵⁸ Piederības sajūta Latvijai: mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja: 2014. gada maijs – jūnijs, 26. lpp.

¹⁵⁹ *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, 137. lpp

¹⁶⁰ Piederības sajūta Latvijai: mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja: 2014. gada maijs – jūnijs, 8. lpp.

valstis, gan padomju bloka valstis. Šādā situācijā liekas saprotama Krievijas politika pret postpadomju valstīm, kuras ietekme ir saglabājusies līdz mūsdienām. 1992.g. Krievijas ārlietu ministrs Andrejs Kozirevs izteicās, ka „[bijusī Padomju Savienība] ir postimperiāla teritorija, kur Krievijai ir jāaizstāv savas intereses ar visiem tai pieejamajiem līdzekļiem, tanī skaitā ekonomiskajiem un militārajiem.” Viņš arī aicināja bijušās bloka valstis izveidot jaunu federāciju vai konfederāciju.¹⁶¹ Krievijas nespēja un nevēlēšanās atturēties no iejaukšanās postpadomju valstu politikā sākās jau pirms PSRS izjukšanas sarunās ar Rietumeiropas politiķiem par Baltijas valstu nākotni un kategorisku nostāju pret Baltijas valstu iestāšanās ES un NATO, kas šīs organizācijas pietuvinātu bīstami tuvu Krievijas robežai. Šāda politika turpinās arī mūsdienās, piemēram, iekļaujot Latviju, līdzās ASV, Ukrainai, Turcijai un Polijai, 2016.g. Krievijai nedraudzīgāko valstu sarakstā.¹⁶² Krievijas centienos ietekmēt postpadomju valstu iekšpolitiku var saskatīt sakarību ar attieksmi pret krievu minoritāti un īstenoto minoritāšu politiku konkrētajā valstī. Jo lielāka ir Krievijas ietekme valsts iekšpolitikā un īpaši attiecībā pret valstī esošo krievvalodīgo kopieni bez konkrētās valsts piekrišanas, jo Krievija un valstī dzīvojošā krievvalodīgā kopiena tiek uztverta kā lielāks drauds valsts drošībai.¹⁶³

Lai gan Krievijas īstenotā „maigā vara” un izteikts naidīgums pret Baltijas valstīm ir nesis zināmus panākumus, tomēr Latvijas krievu attieksme pret Latviju un lojalitāte valstij ir mēreni augsta, bet piederības sajūta Krievijai – pietiekami zema, lai tas neļautu izdarīt pārsteidzīgus secinājumus.

Jau iepriekšminētā SKDS 2014.g. aptauja liecina, ka 64% no aptaujātajiem sevi uzskata par Latvijas patriotiem un 58% lepojas, ka ir Latvijas pilsoņi/iedzīvotāji, turklāt šis īpatsvars ir palielinājies kopš 2009.g., kad uz šo pašu jautājumu pozitīvi atbildēja tikai 35% aptaujāto mazākumtautību pārstāvju. Jautāti vai krievvalodīgie Latvijas iedzīvotāji ir vairāk lojāli Krievijai nevis Latvijai, 47% pauda noliedzošu nostāju, bet 38% atbalstošu. Šim apgalvojumam piekriņot visvairāk respondenti no 18 – 24 gadiem un no 35 – 44 gadiem.¹⁶⁴ Arī mazākumtautību skolu jaunieši piederību Krievijai kā valstij neuzskata kā lielu, tāpēc iebilsts pret apzīmējuma ‘Latvijas krievi’ lietojumu, jo uzskata, ka tas paredz automātisku saistību ar Krieviju. Ja identificēšanās ar Krieviju kā valsti un tās politisko sistēmu nenotiek, tad pavisam noteikti pastāv zināma kultūras kopība ar Krieviju. Bet, kā jau tika norādīts iepriekš, Latvijas

¹⁶¹ Weum, Janicke. Post - Soviet states` de jure accomodation of the Russophone minority: a comperative analysis of Latvia, Lithuania, and Moldova. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2008. P. 97.

¹⁶² Союзники и “враги” России, европейская интеграция. ЛЕВАДА-ЦЕНТР. Аналитический Центр Юрия Левады. Pieejams: <http://www.levada.ru/2016/06/02/13400/> [skatīts 2016, 3. jūn.]

¹⁶³ Weum, Janicke. Post - Soviet states` de jure accomodation of the Russophone minority: a comperative analysis of Latvia, Lithuania, and Moldova. P. 98.

¹⁶⁴ Piederības sajūta Latvijai: mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja: 2014. gada maijs – jūnijs, 9. lpp.

krievu identitāti nevar reducēt tikai uz etnisko faktoru, līdz ar to precīzi novērtēt, cik liela ir kopīgā kultūras saikne starp Latvijas krieviem un Krieviju, ir diezgan grūti.

Latvijas krievu attieksme pret Krieviju un tās ārpolitiku īpaši aktuāla kļuva Ukrainas notikumu kontekstā, kas sākās ar Eiromaidana demonstrācijām un nekārtībām 2014.g. sākumā. Pēc SKDS aptaujas datiem, notikumiem Ukrainā ar atšķirīgu intereses faktoru seko 92% no aptaujātajiem mazākumtautību pārstāvjiem. Uz jautājumu, kurā pusē ir aptaujāto simpātijas, Ukrainas vai Krievijas, vispopulārākā atbilde, 41% aptaujāto, atzina, ka „ne vienas, ne otras”. Tomēr 36% aptaujāto atzina, ka viņu simpātijas ir Krievijas pusē, bet tikai 16% ka Ukrainas. Savukārt Krievijas augšpalātas lēmumam par atļauju Krievijas bruņoto spēku izmantošanu Ukrainas teritorijā, atbalstu pauda 29% aptaujāto, bet noraidoši noskaņoti bija 45% aptaujāto.¹⁶⁵

Vēl viens pilsoniskās identitātes aspekts radās laikā, kad Latvija pievienojās Eiropas Savienībai 2004.g. tādā veidā īstenojot savu mērķi apzināti tuvināties Eiropai pēc PSRS sabrukuma un valstiskās neatkarības atjaunošanas. Šāda notikumu attīstība skāra visas Latvijā dzīvojošās etniskās un nacionālākās grupas un eiropeiskā identitāte un piederības sajūta tika uztverta gan kā potenciāla iespēja, gan slogs Latvijas iedzīvotājiem. Savu piederību ES norādījuši tikai 8% mazākumtautību pārstāvju.¹⁶⁶, bet 2015.g. Latvijas pilsoņu piederība ES kopumā bijusi 63%, kas ir ievērojami augstāks rādītājs nekā ES vidēji.¹⁶⁷

Tanī pat laikā tiek norādīts, ka ES tuvums, gan fiziskā ziņā – bezvīzu zona, lētie lidojumi, utt., gan garīgā – Rietumeiropas vērtības, kultūra, zināma kolektīva identitāte, Latvijas krievu identitātes konstruēšanas procesā pamazām sāk aizvietot Krievijas lomu un to mazina arī Latvijas arvien lielāka integrācija ES. Arī mazākumtautību skolu jaunieši uzsver, ka Eiropa, gan kā pastāvīga dzīvesvieta, gan kā potenciāla iespēja ceļošanai vai izglītības ieguvei, ir daudz pievilcīgāka nekā Krievija.

Pētījumā „Nacionālās identitāte veidošanas diskursi Latvijā” tika analizētas dažādu paaudžu Latvijas iedzīvotāju padziļinātās intervijas, gan latviešu, gan krievu, lai noskaidrotu, kā savu nacionālo piederību konstruē latviešu un Latvijas krievi. Latvijas krievi kā galveno identitātes konstruēšanas stratēģiju izmanto pretnostatīšanu, pretnostatot sevi Krievijas krieviem, bet vienlaikus viņiem ir svarīga krieviskā identitāte. Atšķirība tiek saskatīta arī starp tiem krieviem, kas Latvijā dzīvojuši vēl pirms Otrā pasaules kara sākuma un pēc kara iebrākušajiem, izceļot krievu kopienas dažādību. Dualitāte parādās arī tajā kā Latvijas krievi

¹⁶⁵ Piederības sajūta Latvijai: mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja: 2014. gada maijs – jūnijs, 49. lpp.

¹⁶⁶ Turpat, 7. lpp.

¹⁶⁷ Eiropametrs: Latvijā ievērojami pieaugusi piederības sajūta ES. *Latvija Eiropas Savienībā*. 2015, 6.febr. Pieejams: <http://www.es.gov.lv/news/eiropametrs-latvija-ievrojami-pieaugusi-piederibas-sajuta-es> [skatīts 2016, 20. maijs]

skata savu kultūru, kas ir krievu kultūras Krievijā un krievu kultūras Latvijā sajaukums. Bet tiek pārņemti arī latviešu kultūras elementi, kas kļūst tuvi Latvijas krieviem. Tiek uzsvērta piederība Latvijai kā dzimtenei un vienlaicīgi tuvība Krievijai, kā valodas un kultūras nesējai, bet ne dzimtenei. Piederību Latvijai vecākajai un vidējai paaudzei vairo Latvijā pavadītā visa dzīve, bet jaunieši spēj sevi identificēt arī ar Latvijas kultūru, piemēram, piedaloties dziesmu un deju svētkos un izjūtot visas tautas vienotību, neatkarībā no tautības. Pilsoniskās piederības kontekstā parādās straujā noskaņojuma maiņa Latvijas krievos pēc neatkarības atgūšanas, galvenokārt kā vilšanās Latvijas valstī sakarā ar pārāk stingro valodas politiku un pilsonības likumu. Tiek pausta arī vēlme nekoncentrēties uz etniskajām un nacionālajām atšķirībām un balstīt savstarpējās attiecības un izpratni, toleranci un sadarbību, liekot pie malas sašķelības politiku. Valodas lietojums krievu aptaujāto vidū tiek vērtēts divējādi, gan negatīvi, uzsverot vēlmi lietot savu dzimto valodu plašāk, gan pozitīvi, norādot, ka latviešu valodas apguve labāk palīdz integrēties Latvijas sabiedrībā. Pozitīvi tiek vērtētas situācijas, ja latviešu attieksme valodas apguves gadījumos ir iedrošinoša un nenosodoša.¹⁶⁸

2.2. Integrācija

Viens no sarežģītākajiem jautājumiem Latvijā kopumā ir integrācija. Maģistra darba tēma daļēji ietver arī integrācijas jautājumus, jo „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes 2012. - 2018. gadam” kultūras institūcijas, kurās iekļaujas arī muzeji, nosauc kā potenciālus līdzekļus ar kuru starpniecību radīt noturīgu piederības sajūtu Latvijai gan latviešu, gan cittautiešu vidū, kā arī lai „popularizētu Latvijas vēsturi kā daļu no Eiropas vēstures”, šajā jomā aktīvāk būtu jāiesaista vēstures liecības glabājošās iestādes, tanī skaitā arī muzeji.¹⁶⁹

Jāpiezīmē, ka integrācijas politikas īstenošana nav saistāma tikai ar vienu minoritāti, kā tas bieži vien tiek uztverts Latvijā, bet gan ar visiem minoritāšu pārstāvjiem un visu sabiedrību kopumā. Tomēr Latvijas krieviem, kā skaitliski lielākajai un sociāli ietekmīgākajai minoritātei, tiek pievērsta lielāka uzmanība. Integrācijas politikas īstenošana Latvijā vienmēr ir bijusi īpaši jūtīga problēma.

Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas, pirmos septiņus gadus integrācijas politika nepastāvēja. 2012.–2018.g. integrācijas pamatnostādnes pilsonība ir viens integrācijas

¹⁶⁸ Birka, Ieva. Krievvalodīgās kopienas piederības izjūta Latvijai un to ietekmējošie faktori integrācijas politikas nacionālās identitātes kontekstā. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 65.-74. lpp.

¹⁶⁹ *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.*, 18.-23. lpp.

pamatelementiem, jo tas veido gan pilsonisko sabiedrību, gan līdzdalību un veicina integrāciju. Tomēr tikai 1997.g. sāka izsniegt nepilsoņu pasēs un iespēja naturalizēties parādījās vien 1994.g. Šajā laika posmā integrācijas politikas attīstību kavēja arī vispārpieņemts uzskats, ka latviešu un cittautiešu savstarpējo attiecību risinājums ir cittautiešu atpakaļizceļošana uz izcelsmes zemi, galvenokārt jau Krieviju. Šāda attieksme lielā mērā bija saistīta arī ar bijušā Padomju Savienības, tagad Krievijas karaspēka klātbūtni Latvijā un lielo padomju militāro pensionāru, atvaļinātu armijas amatpersonu, skaitu. 1995.g. Repatriācijas likums, līdzās aicinājumam atgriezties dzimtenē latviešiem un lībiešiem, aicināja arī uz brīvprātīgu cittautiešu atgriešanos savā etniskajā dzimtenē.¹⁷⁰

Integrācijas politikas aizsākumi meklējami tikai 1997.g., kad ES aicināja uz iestāšanās sarunām sešas kandidātvalstis. Latvijas viņu starpā nebija, un galvenā problēma, kā liecina Eiropas komisijas ziņojums „Agenda 2000”, bija lēnais nepilsoņu naturalizācijas process, kas neveicināja pietiekami efektīvu integrāciju. 1997. -1998.g. vairāki notikumi saasināja Latvijas attiecības ar Krieviju, tanī skaitā mēģinājums uzspriecināt uzvaras pieminekli, nesakcionēts krievu pensionāru pikets pie Rīgas domes, u.c. Sekoja kārtējā reakcija no Rietumiem par vajadzību spert nopietnus soļus sabiedrības konsolidācijas virzienā.¹⁷¹

1998.g. tika grozīts Pilsonības likums, atceļot „logu” sistēmu, kas ļāva naturalizēties katru gadu tikai noteiktam nepilsoņu skaitam un ļaujot vecākiem reģistrēt pēc 1991.g. 21. augusta dzimušos bērnus par Latvijas pilsoņiem. Tomēr 1998.g. 3. oktobrī notika tautas nobalsošana par Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu, kur 52.54% nobalsoja pret, un grozījumi tika saglabāti. Tā paša gada 29. oktobrī tika pieņemts Izglītības likums, kas ar lieliem protestiem stājās spēkā tikai 2004.g., par Izglītības iegūšanu valsts valodā valsts un pašvaldības izglītības iestādēs. Tas ir kļuvis par vienu no nozīmīgākajām problēmām Latvijas krievu kopienas vidū, un nespēja iegūt izglītību tikai savā dzimtajā valodā tiek uzskatīta par identitātes apdraudējumu un vēl joprojām ir saspīlēts jautājums.

2001.g. 6. februārī tika apstiprināta pirmā integrācijas programma „Sabiedrības integrācija Latvijā”, ko sāka veidot un apspriest sabiedrībā jau 1999.g. Politikas statuss nozīmēja integrācijas jautājumu pacelšanu valsts līmenī, politikas īstenošanai tika piesaistīti valsts budžeta līdzekļi. Tomēr politikas izstrādē gandrīz netika iesaistīti pašu mazākumtautību pārstāvji, tādējādi atkal nerisinot pilsonisko līdzdalību. Programma atspoguļoja galvenos integrācijas problēmjautājumus un to cēloņus, tomēr nespēja dod konkrētu risinājumu idejas. Tāpat programma uzsvēra tieši latviešu valodas un latviešu kultūras prioritāti un tās pamatu

¹⁷⁰ Rozenvalds, Juris. Padomju mantojums un integrācijas politikas attīstība kopš neatkarības atjaunošanas. No: *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits*. Red. Nils Muižnieks. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 42. lpp.

¹⁷¹ Turpat, 49.-50. lpp.

integrācijai, bet atzina tiesības minoritātēm kopt savu kultūru. Integrācija tika minēta kā divvirzienu process, tomēr uzsvars tika likts tikai uz to, ko būtu jādara minoritātēm, nevis sabiedrībai kopumā.¹⁷²

2001.g. integrācijas politika tika mainīta tikai 2012.g., kad tika pieņemtas „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes 2012. – 2018. gadam” Vadoties pēc pamatnostādnēm integrācijas pamats Latvijā vēl joprojām ir „latviešu valoda, piederības sajūta Latvijas valstij, un tās demokrātiskajām vērtībām, cieņa pret Latvijas unikālo kultūrtelpu, kopīgas sociālās atmiņas veidošana.”¹⁷³ Integrācijas politikas galvenais virziens ir palicis tāds pats kā 2001.g., un kā uzskata Rīgas domes deputāte un bijusī Kultūras ministre Sarmīte Ēlerte, tad šāds sabiedrības saliedētības virziens ir izturējis laika pārbaudi.¹⁷⁴ Tomēr ekspertu viedokļi, gan par iepriekšējās integrācijas politikas rezultātiem un jauno pamatnostādņu efektivitāti ir daudz kritiskāki.

Abās integrācijas programmās pastāv pretrunas, postulējot, ka integrācijas mērķis ir „nacionāla un demokrātiska kopiena, kura nodrošina tās vienojošā pamata – latviešu valodas, kultūras un nacionālās identitātes, eiropisko demokrātisko vērtību, unikālās kultūrtelpas – saglabāšanu un bagātināšanos Latvijas nacionālas demokrātiskas valsts līdzsvarotai attīstībai”¹⁷⁵, vienlaikus tiek uzsvērtas tiesības „saglabāt savu atšķirīgo identitāti”¹⁷⁶, kas ir pretrunīgi apgalvojumi.

Atšķirīgā identitāte visbiežāk tiek izprasta kā etniskā un kultūras identitāte, tāpat arī pozitīvas ievirzes etniskās identitātes saglabāšanas laukā netiek līdzsvarotas ar pilntiesīgas pilsoniskās identitātes veidošanos. Problēmas ar etnisko identitāti un folkloru kā tās pamatu, jau minētas iepriekš, bet arī integrācijas jomā ir svarīgi nereducēt nevienu Latvijā dzīvojošu cittautiešu kopienu līdz etnogrāfijai. Komunikācijas zinātniece Olga Procevska norāda, ka iekļaujoša integrācija pieprasa izmaiņas sabiedrības domāšanā kopumā, kas ļautu krievvalodīgajiem iegūt izglītību un informāciju no valsts iestādēm dzimtajā valodā.¹⁷⁷

Arī Satversmes preambula turpina integrācijas politikas nosprausto kursu un runā par „latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu”, kā arī to, ka „Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda”. Lai gan preambulā pieminēta valsts cieņa pret mazākumtautībām, tomēr šāds

¹⁷² Rozenvalds, Juris. Padomju mantojums un integrācijas politikas attīstība kopš neatkarības atjaunošanas. No: *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits*, 53.-55. lpp.

¹⁷³ *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.*, 6. lpp.

¹⁷⁴ Riteniece, Ketija. Integrācijas politikas virziens nemainīgs, taču efektivitāte – apšaubāma. *Latvijas Sabiedriskie mediji*. 2014, 19. marts. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/zinju-analize/analize/integrācijas-politikas-virziens-nemainīgs-tachu-efektivitate-ap.a80335/> [skatīts 2016, 20. maijs].

¹⁷⁵ *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.*, 9. lpp.

¹⁷⁶ Turpat, 6. lpp.

¹⁷⁷ Riteniece, Ketija. Integrācijas politikas virziens nemainīgs, taču efektivitāte – apšaubāma. *Latvijas Sabiedriskie mediji*. 2014, 19. marts.

Latvijas, kā valsts kopumā, identitātes formulējums, izslēdzot jebkādu citu kultūru un valodu ietekmi uz Latvijas identitāti, ir izteikti etnocentrisks un sabiedrības konsolidāciju neveicinošs.

Latvijas muzeju speciālistu viedoklis par muzeju lomu integrācijas procesos atšķiras. LNVM viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēsture nodaļas vadītājs Toms Ķikuts pauž viedokli, ka ar šo jautājumu risināšana nav muzeju uzdevums, jo tas ir pārāk politizēts jautājums, un var novest pie muzeju darbošanās pēc politiska pasūtījuma.¹⁷⁸ Savukārt muzeja „Ebreji Latvijā” vadītājs Ilja Ļenskis uzskata, ka muzejs var sniegt pienesumu integrācijas veicināšanā un tam būtu ar to jānodarbojas, tomēr jautājuma būtība ir tajā, cik lielā mērā muzeji ir spējīgi to darīt un cik liela ir vēlēšanās darboties šajā jomā. Kā viens no veidiem būtu mazākumtautību pārstāvju viedokļu uzklauššana, kas veicinātu piederības un vajadzības sajūtu muzejam, reģionam, valstij, pat ja tas tiešā veidā un uzreiz neatspoguļotos muzeja ekspozīcijā.¹⁷⁹

Integrācijas jautājums Latvijā ir viens no sarežģītākajiem un svarīgākajiem, jo pirms piecpadsmit gadiem aizsāktā integrācijas politika tomēr nav devusi vēlamus rezultātus visas¹⁸⁰ sabiedrības integrācijai, jo bijusi pārāk etnocentriska un vērsta tikai uz vienas sabiedrības daļas iekļaušanu, nevis visu Latvijas iedzīvotāju konsolidāciju. Savukārt muzejiem, ko integrācijas pamatnostādnes nosauc kā vienu no integrācijas veicināšanas līdzekļiem, būtu jāapzinās sava loma un nozīme šajā procesā un ar sev pieejamajiem līdzekļiem jāveicina sabiedrības integrācija. Arī maģistra darba ietvaros veiktās aptaujas dati liecina, ka muzejs ir spējīgs un tam būtu jānodarbojas ar integrācijas veicināšanu. Šādu atbildi sniedza 63.3% aptaujāto.

2.3. Latviskās un nacionālās identitātes konstruēšana pēc 1991.g.

Lai izprastu Latvijas krievu identitātes veidošanās procesus un situāciju, kas izveidojušies abu kopienu attiecībās, ir jāapskata arī tas identitātes konstruēšanas process, ko pēc Padomju Savienības sabrukuma īstenoja Latvija kā valsts, cenšoties atgūt okupācijas gados daļēji zaudēto latvisko identitāti.

1991.g. notikumi radīja piecpadsmit jaunas, neatkarīgas valstis, kam 1993.g. pēc Čehoslovākijas sadalīšanās pievienojās vēl divas, kā arī Dienvidslāvijas asiņaino karu rezultātā

¹⁷⁸ Barbina, Monta. Intervija ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas vadītāju Tomu Ķikutu. 2016.g. 27. maijs. Glabājas Montas Barbina personīgajā arhīvā

¹⁷⁹ Barbina, Monta. Intervija ar muzeja „Ebreji Latvijā” direktoru Ilju Ļenski. 2016.g. 26. maijs. Audioieraksts. Glabājas Montas Barbina personīgajā arhīvā

¹⁸⁰ Skatīties 2. pielikumu

izveidojušās valstis. Šāda situācija, Latvijas gadījumā pēc piecdesmit okupācijas gadiem, radīja nepieciešamību gan pēc pašidentifikācijas, gan savas identitātes prezentēšanas starptautiskā līmenī. Identitātes konstruēšanas un atgūšanas procesi aizsākās ar Trešās atmodas aktivitātēm, kad norisinājās arī cīņa par vēstures atgūšanu, kas savukārt atraisīja kolektīvo atmiņu, par nozīmīgākajiem latviskās identitātes vēsturiskajiem komponentiem – jaunlatviešiem, tautas kultūru, valsti starpkaru periodā, utt. Varētu apgalvot, ka latviskās identitātes konstruēšanas process pēc 1991.g. bija daudz vieglāks un daudz skaidrāks par Latvijas krievu identitātes konstruēšanas procesu. Gan latviešu valoda un kultūra, kas arī okupācijas gados saglabāja zināmu kontinuitāti ar Latvijas kultūru starpkaru periodā, piemēram ar tādiem pasākumiem kā dziesmu un deju svētki, ļāva daudz vieglāk „atcerēties” tos savas identitātes aspektus, kas bija zaudēti okupācijas periodā.

Atmodas periodā parādījās jauns Latvijas identitātes aspekts. Arvien vairāk atklātībā nāca stāsti un fakti par padomju laika represijām un radīja jaunu emocionālo pacēlumu, kas veidoja „tautas kopīgo emocionālo un solidaritātes pārdzīvojumu.”¹⁸¹ Un tieši šie stāsti veidoja latviešu identitātes galveno iezīmi 20.gs 90. gados. Atmiņas par deportācijām un represijām skāra ne tikai pašus cietušos – bailes tika pārmantotas nākamajām paaudzēm.¹⁸² Tālāko notikumu attīstību 90. gados var apzīmēt kā latviešu pašviktimizāciju, kas veidoja priekšstatu par latviešu tautu kas ir cietusi vairāk nekā citi, tādējādi vājinot nacionālo identitāti. Arī okupācijas pretinieku, pozitīvo drūmā perioda varoņu, slavināšana izrādījās neveiksmīga, galvenokārt jau vēsturisko neskaidrību dēļ.¹⁸³ Nacionālie partizāni, cīnoties pret padomju varu tās pirmajos gados, nereti izturējās necilvēcīgi pret civiliedzīvotājiem, latviešu leģions, neatkarīgi no apstākļiem, tomēr darbojās nacistiskā režīma paspārnē, un kolaborācija ar valdošo padomju un arī nacistisko varu pastāvēja visos sabiedrības slāņos, neatkarībā no tautības.

20.gs. beigās šāda vēsturiskā pieredze bija latviešos atstājusi „kultūras traumu”, kas rodas kad „anormāla, draudīga, varmācīga, bezmorāles rīcība pārtop par sabiedrības ikdienu” un „maina identitāti un saglabā savu ietekmi ilgi pēc notikušā it īpaši dzīves uztverē, rīcībspējā, dzīvesdarbībā.”¹⁸⁴ To latvieši pārdzīvoja gan nacistiskās, gan Padomju okupāciju laikā. Ģimenēs un arī publiski neizrunātie vēstures jautājumi un pāridarījuma sajūta ir veidojusi to sabiedrību, kas mēs esam pēc divdesmit pieciem neatkarības gadiem un to vadošo eliti, kuras rokās atrodas valsts vadība. Kā norāda Vita Zelče, tad latviešiem, ņemot vērā visu iepriekš minēto, ir grūti veidot racionālu pašvērtējumu, un to identitātē sastopamas mazvērtības šaubas, bailes un nedrošība par

¹⁸¹ Zelče, Vita. Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas kopienas un identitāte. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 199. lpp.

¹⁸² Turpat

¹⁸³ Turpat

¹⁸⁴ Zelče, Vita. Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas kopienas un identitāte. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 200. lpp.

sevi, kas neveido atvērtību pret kopienām ar citu vēsturisko pieredzi un kolektīvo atmiņu un neveicina dialogu.¹⁸⁵

Pētījuma „Nacionālās identitāte veidošanas diskursi Latvijā” intervijās noskaidrots, ka latviešu nacionālā piederības sajūta balstās valstiskuma, valodas un kultūras unikalitātes izcelšanā. Tomēr šie pozitīvie aspekti papildinās ar neuzticēšanos gan valsts politiskajai varai un bieži vien arī imigrantiem. Tāpat intervijās parādījās „mēs un viņi” pretstatījums, kas pats pēc savas būtības ir izslēdzošs. No vēsturiskās atmiņas skatījuma latviešu intervijās raksturīgi divi pretrunīgi viedokļi – vēsturiskā aizvainojuma atcerēšanās, kas izceļ represijas kā nepārvaramu faktu latviešu un krievu attiecībās, un vēlme tikt pāri vēsturiskajam aizvainojumam un tā destruktīvajam mantojumam. Runājot par latviešu valodas prasmēm, noskaidrojās ka tās ir nozīmīgs valstiskās piederības aspekts un īpaši pozitīva attieksme latviešu vidū ir pret tiem krievu tautības cilvēkiem, kas valodu lieto, vai cenšas apgūt.¹⁸⁶

Nacionālā identitāte, atšķirībā no Latvijas krievu un Latvijas latviešu identitātēm, ir kolektīvā identitāte, kuras vienotība ir svarīga valsts veiksmīgai attīstībai kopumā. Visas iepriekš apskatītās identitātes Latvijas kontekstā norāda uz Latviju kā multietnisku sabiedrību, kur vieni no galvenajiem nacionālās identitātes veidojošajiem elementiem – valoda, ne tikai ikdienas saskarsmē, bet arī valsts kopējās informācijas telpas valoda, kultūra un vēsturiskā atmiņa, ir atšķirīgas. Lai veidotu nacionālo identitāti multietniskās sabiedrībās nav iespējams neizcelts vienu no etniskajām identitātēm par vadošo nacionālās identitātes veidošanā.¹⁸⁷

Valsts identitātes veidošanās procesa kontekstā ir pamats runāt par dzimtenes (*homeland*) diskursu. Var izšķirt trīs šī diskursa elementus. Kā pirmais ir pamatnācijas (*core nation*) diskurss, kad tiek uzsvērts, ka valsts vadošā nācija atrodas īpašās attiecībās ar savu dabisko dzimteni (*natural homeland*), vietu, kur valsts pamatiedzīvotāji vienmēr ir bijusi latvieši, un kur tādas dabas metaforas kā saknes, zeme, tēvzeme tiek izmantot lai izceltu stipru ģeoloģisko piederību un īpašas tiesības uz vietu.¹⁸⁸ Paturot prātā šādu valsts pozīciju, Latvija varēja norādīt uz starpkara perioda vērtībām, attiecīgi demokrātiju, tirgus ekonomiku un skatu Rietumu virzienā, kā atbilstošu kursu valsts politikas virzībai arī pēc neatkarības atjaunošanas, un tādējādi apstiprināt, ka 1991.g. Latvijas valsts ir starpkara perioda Latvijas tiešā mantiniece. Tas sasaucas arī ar Latvijas pilsonības politiku, kas pēckara perioda imigrantus neiekļauj dzimtenes diskursā.

¹⁸⁵ Zelče, Vita. Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas kopienas un identitāte. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*, 200. lpp.

¹⁸⁶ Zepa, Brigita, Kļave, Evija, Šūpule, Inese. Nacionālās identitātes veidošanās diskursi Latvijā. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 56.-64. lpp.

¹⁸⁷ Ehala, Martins. Etniskās un nacionālās identitātes Baltijas valstīs. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*, 36. lpp.

¹⁸⁸ *Nation – building in post – Soviet borderlands: the politics of national identities*. Graham Smith, Vivien Law, Andrew Wilson, etc. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 96.

Dzimtenes diskursa otrais elements ir multikulturālisms, kas, pieņemot to ka Latvijā un līdzīgi arī pārējās Baltijas valstīs, lai gan pastāv pamatnācija, tomēr tā vēsturiski ir bijusi mājvieta daudzām etniskajām un nacionālajām grupām, tostarp krieviem. Kopējais ienaidnieks nav atrodamas valsts iekšienē, kā citas etniskās grupas pārstāvis, bet padomju okupācijas gadījumā ir komunistiskais režīms kopumā, no kura cietusi gan valsts pamatnācija, gan pārējie valsts iedzīvotāji.¹⁸⁹ Šāds uzskats paredz, ka etniskās atšķirības nevar būt par iemeslu pilsonības liegumam. Šādu attieksmi neatkarības centienu laikā pauda visas Baltijas valstis, tostarp Tautas fronte Latvijā, kam bija liels Latvijas krievu atbalsts, bet pēc neatkarības atgūšana šādu politiku īstenoja tikai Lietuva.

Kā pēdējais ir postpadomju diskurss, kur Padomju Savienība tiek uztverta kā dzimtene un tās zaudējums radījis nelabvēlīgu attieksmi pret jebkādiem valsts centieniem tuvoties Rietumiem. Krievijai šajā diskursā tiek piešķirts etniskās aizbildnes statuss un šāds pašidentifikācijas virziens raksturīgs daļai no pēckara perioda imigrantiem no citām PSRS republikām.¹⁹⁰

Latvija, tāpat kā Igaunija, bija izvēlējusies pirmo nācijas identitātes atjaunošanas variantu, un centās nodrošināt latviešu kā valsts pamatnācijas dominanti, kas visspilgtāk izpaudās tieši publiskajā sfērā, kur valsts valodas zināšanas nu bija obligātas sava amata pienākumu veikšanai.

Katrs indivīds un kopiena sevi identificē ar to, kas tā nav. Identitātes pētījumos dominē t.s. citādības (otherness) teorija, kas paredz situāciju, kad dominējošā, oriģinālā kopiena (mēs), apzināti konstruē vienu vai vairākas kopienas kā tādas, kas atrodas ārpus tās (viņi).¹⁹¹ „Mēs un viņi” pretnostatījums spēlē lielu lomu arī nacionālās identitātes konstruēšanas procesā. Latvijas gadījumā šāds pretnostatījums raksturīgs visām etniskajām grupām, bet ņemot vērā latviešu kā pamatnācijas privilēģēto stāvokli šajā jomā, tad „viņi”, nelatvieši, bieži vien tie dēvēti kā nācijai nepiederīgi. „Mēs” kategorija latviešiem, protams, ir latvieši, ko uzsver arī Latvijas krievi, norādot, ka par latvieti varot tikai piedzimt, un pašidentifikācija „latvietis” ir etniski slēgta un nepieejama nelatviešiem, neatkarīgi no valodas zināšanām.¹⁹² Deniss Hanovs šajā sakarā izceļ to, ka latviskā kultūra tiek definēta etniskās kategorijās, kas nozīmē to, ka jebkurš „ārpusnieks” nespēs kļūt par patiesu latvieti, pat ja viņš Latvijā ir dzimis un identificējas ar latviešu kultūru.¹⁹³ Arī „labais krievs” – tāds, kas apzinīgi svin valsts svētkus, ironizē par Saskaņas centru un krievu kopienas problēmās neiedziļinās, ir un

¹⁸⁹ *Nation – building in post – Soviet borderlands: the politics of national identities*. P. 97.

¹⁹⁰ *Turpat*, 98. lpp.

¹⁹¹ Staszak, Francois Jean. Other/ Otherness. *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 8. Oxford: Elsevier, 2008. Pp 43. – 47. Pieejams:

<http://www.unige.ch/sciences societe/geo/collaborateurs/publicationsJFS/OtherOtherness.pdf> [skatīts 2016, 7. janv.].

¹⁹² Mazākumtautību skolu skolēnu identitāte un piederība Latvijai, 2. lpp.

¹⁹³ Hanovs, Deniss. On the Limits of Otherness. *Intimate Reflexions on Ethnicity and Memory in Contemporary Latvia*. In: *Conditions for Contemporary culture*. [Rīga]: Megaphone Publishers, 2013. Pieejams: https://www.academia.edu/15582785/On_Limits_of_Otherness._An_Essay[skatīts 2016, 7. janv.].

paliek krievs.¹⁹⁴ Tomēr pētījumā „Nacionālās identitātes apziņas veidošanās pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas”, kur tika veiktas intervijas ar dažāda vecuma, etnisko grupu un reģionu māksliniekiem, zinātniekiem, žurnālistiem, reliģiskajiem līderiem un NVO aktīvistiem, intervētie pauž viedokli, ka svarīgāks par etnisko faktoru ir valodas zināšanas, pilsonība un lojalitāte Latvijai.¹⁹⁵

„Mēs” Latvijas krieviem un nelatviešiem kopumā daļēji saistās ar nacionalitātes asimilāciju padomju okupācijas laikā, un piederību pie padomju tautas, kā savas „mēs” grupas pretstatīšanu latviešiem. Vēl viena iespēja Latvijas krieviem ir „mēs grupā” iekļaut visus Latvijas iedzīvotājus, neatkarīgi no tautības un etniskās piederības. Krievu valodā ir termins, kam nav paralēla latviešu valodā – „latvijec” – indivīds kas pieder Latvijai, neatkarībā no nacionalitātes.¹⁹⁶

„Viņi” kategorija latviešu intervēto vidū nav homogēna, tiek lietots termins „cittautieši”. Tomēr skatoties plašākā kontekstā, īpaši ikdienas saskarsmē un masu medijos, „viņi” kategorija latviskajā vidē ir ļoti klātesoša, kas ne tikai neveicina sabiedrības integrāciju, bet vairo neuzticību Latvijas iedzīvotāju starpā. Starpgrupu neuzticēšanās līmenis Latvijā ir augstākais Baltijas valstu vidū¹⁹⁷, un var droši secināt, ka tādi termini kā „cittautieši”, „nelatvieši” un „okupanti” visbiežāk tiek attiecināti uz krievvalodīgajiem, tajā skaitā Latvijas krieviem. Tomēr pētījumā aptaujātie latvieši norāda, ka cilvēki ar dažādu etnisko izcelsmi, ja vien pārvada latviešu valodu un ir lojāli Latvijas valstij, pieder pie „mēs” kategorijas. Savukārt kā „viņi” tiek uztverti indivīdi, kas latviski nerunā, nav lojāli Latvijas valstij un skaidri parāda savu lojalitāti citai varai un vērtībām.¹⁹⁸

Kā norāda Aivars Tabuns, tad nosacījumi lai veidotos nacionālā identitāte Latvijā pēc neatkarības atgūšanas bija nelabvēlīgi, kam par iemeslu kalpojusi migrācija, lingvistiskā un kultūras nošķirtība, atšķirīgā izpratne par Latvijas vēsturi, mediju informatīvās telpas sašķeltība, atšķirīgas ģeopolitiskās orientācijas un zemi naturalizācijas tempi. Latvijas sabiedrība arī nav vienprātis par to, vai un kā vienlaicīgi var pastāvēt daudzveidīgas identitātes Latvijā, jo etniskajām grupām ir atšķirīgi priekšstati par to, kādā valstī viņi vēlas dzīvot, atšķiras vēstures interpretācija un ģeopolitiskā orientācija. Tāpat etniski segregētas ir

¹⁹⁴ Procevska, Olga. Labā krieva uzvedības kodekss. *Interneta žurnāls Satori*. 2013, 27.marts. Pieejams: http://www.satori.lv/raksts/5476/Laba_krieva_uzvedibas_kodekss [skatīts 2016, 7. janv.].

¹⁹⁵ Bela, Baiba. Remarks on Discourse of Ethnicity and Nation in Latvia: Dynamic Character of “We” and “Them”. In: *Ethnicity: towards the politics of recognition in Latvia: 1991 – 2012*. Ed. Vladislavs Volkovs, Deniss Hanovs, Inese Runce. Rīga: Zinātne, 2013. P. 73.

¹⁹⁶ Turpat, 74-75. lpp.

¹⁹⁷ Ehala, Martins. Etniskās un Nacionālās identitātes Baltijas valstīs. No: *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. 44. lpp.

¹⁹⁸ Bela, Baiba. Remarks on Discourse of Ethnicity and Nation in Latvia: Dynamic Character of “We” and “Them”. In: *Ethnicity: towards the politics of recognition in Latvia: 1991 – 2012*. P. 75.

politiskās partijas, un kolektīvo identitāšu veidošanos neveicina gan savstarpēja neuzticība, gan neuzticība valsts vadošajām iestādēm.¹⁹⁹

Latviskā identitāte noteikti nav pielīdzināma nacionālajai identitātei, jo nacionālā identitāte sevī iekļauj arī to valsts iedzīvotāju identitātes, kas nav latvieši. Jau iepriekš minētie Tabuna problēmfaktori nacionālās identitātes jomā atbalsojas arī valsts kultūrpolitikas dokumentos. Piemēram, „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes” nacionālo identitāti definē kā personas identitātes daļu, „kas vieno to ar citām personām, kurām ir līdzīgas *nacionāli kulturālās* pazīmes. Valoda, vērtību, uzvedības modeļu, kultūras simbolu kopums, sociālā atmiņa ir pamats, uz kura tiek veidota un uzturēta cilvēka piederība nācijai, nācijai piederīgo savstarpējā vienotība.”²⁰⁰ Tāpat kā pati integrācijas politika, tā arī nacionālās identitātes jēdziens, ir ļoti vienpusīgs un neņem vērā reālo situāciju valstī. Multikulturālisms, kas Baltijas valstu politikā dominēja Atmodas laikā un T. H. Ēriksena atziņa par to, ka nacionālās identitātes pamatam nav obligāti jābūt tradicionālām nacionāli kulturālām pazīmēm, ir virziens uz sabiedrības konsolidāciju laikā, kad homogēnas kopienas paliek mazākumā. Tāpat nerēķinoties ar reālo situāciju valstī, nepieņemot to ka bez valsts pamatnācijas tajā dzīvo arī citas etniskās grupas, nav ceļš uz valsts vienotību, ko vēlas visas no iesaistītajām pusēm.

¹⁹⁹ Tabuns, Aivars. Nacionālās identitātes un pilsoniskuma transformācijas Latvijā (1991-2013.) No: *Latvijas iedzīvotāju identitātes un vienlīdzības vērtības: Valsts pētījumu programma „Nacionālā identitāte”, projekts „Nacionālā identitātes un sociālā cilvēkdrosība”*. Mareks Nikass, Jurijs Ņikišins, Olga Rajevska, u.c. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 73.-75. lpp.

²⁰⁰ *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.*, 5. lpp.

3. MUZEJU ANALĪZE – ČETRI GADĪJUMI

Latvijas krievu identitāte kā konkrēts pazīmju kopums nav definējama, gan identitātes kā kompleksa jēdziena dēļ, gan ņemot vērā to, ka parametri, ko varētu piedēvēt Latvijas krievu identitātei, nav pilnīgi noteikti un stabili. Identitātes izjūtas attīstību nav veicinājusi arī integrācijas politika valstī kopš neatkarības atjaunošanas, ar kuras palīdzību vienmēr ir veidots uzskats, ka integrācijas jēdziens ir saprotams ļoti šauri – ir jāintegrē tikai tie, kas nav latvieši. Bet šāda valsts nespēja saskatīt nepieciešamību uzrunāt visu sabiedrību kopumā, ne tikai „nelatviešus” ir palīdzējusi izveidot sašķeltu sabiedrību. Šāda sašķeltība pašreizējās ģeopolitiskās situācijas apstākļos ir īpaši bīstama, jo ir potenciāls drauds valsts drošībai. Ņemot vērā šos secinājumus, Latvijas muzejiem būtu svarīgi īstenot savas iespējas lai dotu savu ieguldījumu sociāli svarīgu jautājumu risināšanā. Arī Latvijas muzejiem ir jābūt sociāli atbildīgiem un pastāvīgi jāapliecina savas pastāvēšanas nepieciešamība, jo, kā jau minēts pirmajā nodaļā, muzejs mūsdienu sabiedrībā vairs nedrīkst būt pašpietiekams, tam sabiedrībai ir jākalpo.

Lai noskaidrotu, kā ar savu sociālo lomu tiek galā Latvijas muzeji, un pats galvenais – kā tajos tiek atspoguļota mazākumtautību identitāte, tika veikta gadījumu analīze. Analīzei tika izvēlēti četri samērā atšķirīgi Latvijas muzeji. Muzeju atlase gadījumu analīzei tika veikta balsoties uz vairākiem faktoriem. Viens no pirmajiem ir muzeja vadošais naratīvs. Darba ietvaros analīzei tika izvēlēti tikai tie muzeji, kur vēsturiskais naratīvs ir svarīgākais. Kā nākamais bija mazākumtautību iedzīvotāju skaits konkrētajā apdzīvotajā vietā, kur atrodas muzejs. Jo lielāks mazākumtautību iedzīvotāju skaits, jo lielāka muzeja atbildība pret šo iedzīvotāju kopumu un iespēja muzeju naratīvos iekļaut daudzveidīgus stāstus. Tāpat muzejiem bija jābūt izšķirošai nozīmei vietējā, reģionālā vai nacionālā mērogā tādējādi nodrošinot iespēju sasniegt savu auditoriju.

Pirmais gadījums ir Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs (DNMM), kas atbilst izvirzītajiem kritērijiem pilnībā un kam piemīt iespējas savās ekspozīcijās iekļaut un atspoguļot mazākumtautību naratīvus. Daugavpils ir daudznacionāla pilsēta, kur pēc 2014.g. datiem 50.9% iedzīvotāju ir krievi, 18.2% latvieši, 14.1% poļi, 7.4% baltkrievi, 2% ukraiņi²⁰¹, kā arī DNMM ir reģionāli nozīmīgs. Otrais gadījums ir Krāslavas vēstures un mākslas muzejs. Arī Krāslavas vēsturiski daudznacionālais sastāvs un muzeja nozīmība vietējā mērogā, ir interesants analīzei no maģistra darbā apskatīto jautājumu skatupunkta. Kā trešais gadījums ir muzejs „Ebreji Latvijā”. Lai gan ebreju, kā mazākumtautības, identitātes

²⁰¹ *Sabiedrība*. Daugavpils pilsētas portāls. Pieejams: <https://www.daugavpils.lv/lv/society> [skatīts: 2016, 4.jūn.]

atspoguļošana darba gaitā sīkāk pētīta netiek, tomēr konkrētais muzejs ir labās prakses piemērs tam, kā veiksmīgi var darboties kopienas muzejs, kas veltīts mazākumtautībām. Kā pēdējais ir Latvijas Nacionālais vēstures muzejs. Būdam nacionālais muzejs, tas uzņemas īpaši lielu atbildību par to, kādu naratīvu ar izstādēm un ekspozīcijām tas veido un prezentē.

Gadījumu analīze galvenokārt balstās muzeja individuālā apmeklējumā un darba autores, kā apmeklētājas pieredzē konkrētajā muzejā. Šāda pieeja darba izstrādē ir vispiemērotākā, jo tieši apmeklētāja skatījums ir svarīgākais jautājumā ar identificēšanos ar muzeja saturu un muzeja galvenais līdzeklis lai to īstenotu, ir tā ekspozīcijas un izstādes. Tāpat papildus informācija tiks iegūta muzeju mājaslapās, tādos jautājumos kā muzeju piedāvājums un pieejamā informācija, kā arī Latvijas muzeju biedrības mājaslapā *muzeji.lv*, kur pieejami muzeju apraksti, tanī skaitā muzeju misijas.

Izvirzītie kritēriji visiem muzejiem ir līdzīgi, galvenais no tiem – vai muzeja kopējā naratīvā ir iekļautas mazākumtautības, cik liela uzmanība tām veltīta un kā ir pasniegts mazākumtautību naratīvs. Sākotnēji tiks apskatīta visu muzeju misija – vai tajā ir redzama orientācija un sabiedrību un sociāli svarīgu problēmu risināšanu muzejā. Apskatīti tiks arī veidi, kā muzejs izmanto sev pieejamos informācijas resursus, īpaši sociālos tīklus un tiešsaistes resursus, lai sasniegtu savu mērķauditoriju, kā viens no svarīgākajiem faktoriem muzeju komunikācijā. Tiks noteikts muzeja ekspozīcijas un izstāžu vēstījums un mērķi no darba autores, kā apmeklētājas skatupunkta. Tāpat analizētas tiks ekspozīciju un izstāžu valodas, jeb veids, kā tiek veidots vēstījums. Liela uzmanība tiks pievērsta muzeju naratīviem, to veidiem, mērķiem, atbilstību muzeja misijai. Pēc informācijas muzeju mājaslapās tiks izskatīts arī muzejpedagoģisko programmu, u.c. izglītojošu pasākumu piedāvājums, kā potenciāls avots, lai stāstītu par mazākumtautībām Latvijā. Kopējā muzeja naratīvā tiks meklēts mazākumtautību naratīvs, vairāk koncentrējoties tieši uz Latvijas krievu naratīvu. Ja tāds netiks atrasts, tad tiks skatīts mazākumtautību naratīvs plašākā nozīmē. Izņēmums šajā gadījumā būs muzeja „Ebreji Latvijā” naratīvs, jo tas ir muzejs, kas veltīts konkrētai mazākumtautībai. Tomēr arī šī muzeja gadījumā tiks analizēti naratīvu veidojošie elementi. Visos muzejos tiks aplūkota muzeju attieksme pret „citādo”, kur tas atrodas skatījumā uz nāciju un nacionālo identitāti. Tāpat muzejs „Ebreji Latvijā” tiks skatīts kā kopienas muzejs kas attiecīgi ir viena no iespējam mazākumtautību naratīvu atspoguļošanā muzeju vidē. Krāslavas un Daugavpils muzejos īpaša uzmanība tiks pievērsta reģionālās identitātes lomai mazākumtautību naratīvos.

Latvijas Nacionālais vēstures muzejs tiks analizēts, gan ņemot vērā tā nozīmi kā nacionālajam muzejam nacionālās identitātes veidošanā, gan to, ka muzejs paslaika atrodas lielu pārmaiņu priekšā un jaunā ekspozīcija var krietni atšķirties no pašlaik redzamā. Tiks

izmantoti pirmajā nodaļā veiktie secinājumi par nacionālo muzeju uzdevumu, nozīmi un iekļaujoša naratīva nepieciešamību.

Maģistra darba kontekstā netiks analizēti vairāki ar labu un mūsdienīgu muzeju praksi saistīti jautājumi, jo tie nesniedz pienesumu darba rezultātu ieguvei bet ir pietiekami svarīgi, lai par tiem diskutētu kādā citā formātā. Viens no tiem ir muzeja fiziskā pieejamība, kas ir atsevišķi pētāma problēma. Vērā netiek ņemts arī ekspozīciju un izstāžu vizuālais risinājums un dizains, izņemot gadījumu, ja tas ir atrisināts īpaši veiksmīgi un var palīdzēt uztvert muzeja vēstījumu, vai arī ekspozīcijas dizains un valoda ir tik novecojusi, ka traucē to uztvert. Lai gan šis aspekts veiksmes gadījumos var ekspozīcijai un izstādei tikai palīdzēt, tomēr reizēm ierobežotu līdzekļu dēļ to īstenot nevar, un ir jāstrādā ar esošajiem resursiem.

Visi apskatītie muzeji tiks vērtēti pēc šī brīža situācijas. Gadījumu analīzes rezultātā tiks mēģināts atbildēt uz maģistra darba ievadā izvirzīto pētāmo jautājumu - vai Latvijas muzeji mūsdienās ir spējīgi savos naratīvos par Latvijas vēsturi pilnvērtīgi iekļaut arī komplicētus, daudzpusīgus stāstus par Latvijas mazākumtautībām, īpaši krievvalodīgajiem, kā arī veicināt mazākumtautību pārstāvju līdzdalību muzeju satura veidošanā, rosināt un piedalīties diskusijās par šiem jautājumiem.

3.1. Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzejs

Daugavpils novadpētniecības un vēstures muzejs, kas dibināts 1938.g., ir viens no lielākajiem un vecākajiem muzejiem Latgalē. Muzejs savu misiju definē šādi: „vācot, glabājot, popularizējot Daugavpils novada kultūrvēstures, mākslas un dabas kolekcijas, sekmēt kultūrvēsturiskā mantojuma un mūsdienu pieredzes apzināšanu, veicināt sabiedrības interesi un izpratni par vēsturiskajiem procesiem Daugavpils novadā, radīt sabiedrībā cieņu pret savu garīgo mantojumu un tradīcijām”.²⁰² Muzeja misija tādējādi paredz tradicionālo muzeja lomu izpildi, rūpes par kultūrvēsturisko mantojumu un tā nozīmīguma prezentēšanu muzeja apmeklētājiem. Muzeja savas misijas formulējumā sociāli svarīgu tēmu attēlošanu, nacionālās daudzveidības apzināšanu Daugavpils novada ietvaros nav ietvēris, kas savukārt atspoguļojas arī pašā muzeja ekspozīcijā.

Muzeja mērķauditorija ir Daugavpils un Daugavpils novada iedzīvotāji, īpaši skolēni, jo tiek piedāvāts ļoti plašs muzejpedagoģisko programmu, lekciju klāsts, kas paredzēts

²⁰² Latvijas muzeju katalogs: Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs. *Latvijas muzeju biedrība*. Pieejams: <http://www.muzeji.lv/lv/museums/daugavpils-museum-of-regional-studies-and-arts/> [skatīts 2016, 28. maijs].

skolēniem, ieskaitot dažādas interaktīvās programmas, piemēram, „No tējas dzeršanas vēstures” vai „Iepazīsim Latgales keramiku” Muzejpedagoģiskās programmas pārsvarā stāsta par Daugavpils novada vēsturi dažādos laika periodos. Pati ekspozīcija un iestādes ir uz Daugavpils vēsturi centrētas, tādējādi piesaista tieši vietējos iedzīvotājus.

Visredzamākais veids kā muzejs cenšas komunicēt ar savu auditoriju ir muzeja mājaslapa²⁰³, kur pieejama gan aktuālā informācija par muzeja jaunumiem un aktivitātēm, gan esošās izstādes, piedāvātās ekskursijas, utt. Pozitīvi vērtējams mājaslapā ievietotais jautājums muzeja apmeklētājiem par to, cik bieži tie apmeklē muzeju. Tāpat mājaslapā pieejama muzeja virtuālā tūre, kas piedāvā apskatīt visas muzejā pieejamās ekspozīcijas un izstādes. Tomēr dažas no izstādēm, kas pieejamas virtuālajā tūrē, pašā muzejā vairs nav apskatāmas. Muzejs darbojas arī sociālajos tīklos, ir izveidots muzeja *Facebook* kods, tomēr tas nav bijis aktīvs kopš 2014.g. Aktivitātes trūkumu sociālajos tīklos nedaudz atsvēr muzeja reklāma fiziskā formātā pilsētas centrā, Vienības laukumā, kas potenciāli varētu piesaistīt apmeklētājus.

Muzejs saviem apmeklētājiem piedāvā pastāvīgo ekspozīciju par novada vēsturi, dažādas tematiskās izstādes kā arī ekspozīciju par novada dabas pasauli. Maģistra darba ietvaros vispiemērotākās analīzei ir tieši pastāvīgā ekspozīcija „Daugavpils novada kultūrvēsture”, tematiskā izstāde „Ceļš uz dievnamu” un Latvijas Tautas frontes 25 gadu jubilejai veltītā izstāde „Man pieder tēvu zeme”.

Muzeja patstāvīgā ekspozīcija „Daugavpils novada kultūrvēsture” sniedz ieskatu novada vēsturē sākot ar 9.g.t. p.m.ē. līdz pat 1991.g. Ekspozīcija ir sadalīta piecās daļās – novada senvēsture un tā iekļaušanās Lietuvas lielkunigaitijas un Lietuvas lielvalsts sastāvā, novads Krievijas impērijas sastāvā 1772.–1861.g., un 1861.g. – 1917.g., novads Latvijas Republikas sastāvā, novads PSRS sastāvā un neatkarības atgūšana.²⁰⁴

Muzeja mājaslapā muzeja piedāvājums kopumā raksturots kā sabiedrības izpratni un interesi par Daugavpils novadu veicinošs, kam līdz ar to piemīt izteikti izglītojošs raksturs. Tas atspoguļojas arī patstāvīgajā ekspozīcijā, kur dominē didaktiska ekspozīcijas valoda. Tāpat vērojams arī izmantoto līdzekļu nevērīgs un neatbilstošs sajaukums, piemēram, līdzās autentiskiem muzeja priekšmetiem ir novietotas Daugavpils mākslinieka Pjotra Hudobčenoka figūriņas, kas attēlo konkrētā laika posma

1. attēls. DNMM ekspozīcijas daļa. Foto M.Barbina

²⁰³ www.dnmm.lv

²⁰⁴ Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs: Ekspozīcijas un izstādes – Kultūrvēsture. Pieejams: <http://dnmm.lv/lv/Kulturvesture/#link1> [skatīts 2016, 28. maijs].

karavīrus apbruņojumā. Lai gan figūriņas ir pietiekami interesantas lai tās izstādītu atsevišķi, tomēr muzeja ekspozīcijā, nostādītas vienlīdzīgās pozīcijās ar krājuma priekšmetiem, tās ir liekas.

Ekspozīcijas tekstuālais materiāls, gan apraksti katras zāles sākumā, gan priekšmetu apraksti, ir novecojuši izmantotās terminoloģijas ziņā, bet vietām ir neprecīzi, it īpaši ekspozīcijas pirmajos posmos, piemēram, aprakstā par laika posmu kas vēsta par Daugavpili Polijas – Lietuvas, jeb Žečpospolitas sastāvā, to kļūdaini nodēvējot par „Ričči Pospolitu”, iespējams, tiešā tulkojuma no krievu valodas (*Речь Посполитая*) dēļ.

Nav skaidrs vai un kādu naratīvu savai pastāvīgajai kultūrvēstures ekspozīcijai ir izvēlējis muzejs. Ekspozīcija izseko novada vēsturei, svarīgākajiem notikumiem un varas maiņām līdz 1991.g., tomēr nespēj sniegt skaidru un saprotamu vēstījumu. Daugavpils ir pilsēta, kur lielākā iedzīvotāju daļa pārstāv mazākumtautības, no kurām Latvijas krievi ir lielākā. Tomēr muzejā ar izteikti reģionālu identitāti, ņemot vērā tā specifiku, pārsteidzoši maza ir mazākumtautībām pievērstā uzmanība patstāvīgajā ekspozīcijā. Informācija par pilsētas vēsturiski izveidojušos etnisko daudzveidību ir tikai nojaušama, bet ne atspoguļota. Pirmā informācija par mazākumtautībām parādās tikai ekspozīcijas daļā par pilsētu starpkaru posmā, kur tiek pieminēts Latvijas valsts atbalsts mazākumtautību skolām. Ekspozīcijā šī informācija netiek attīstīta tālāk un parādās vien kā vispārējs skatījums par izglītību Daugavpilī starpkaru periodā. Pozitīvi vērtējams ekspozīcijas daļā, kas vēsta par Daugavpili PSRS sastāvā, iekļautais sadzīviskais aspekts, kas bieži vien citās šai tēmai veltītajās ekspozīcijās izpaliek, it īpaši atainojot novada un pilsētas ražīgo kultūras dzīvi un spilgtākās personības, kas sekmējušas kultūras izaugsmi Daugavpilī, Latgalē un Latvijā kopumā.

Kopumā pastāvīgā ekspozīcija „Daugavpils novada kultūrvēsture” ir mulsinoša un saraustīta. Aptverot lielu laika periodu un daudzas Daugavpilij un Latvijai kopumā svarīgas tēmas, tai neizdodas pievērties tēmām, kas tiešā mērā skar mazākumtautības un to identitāti kā Daugavpils iedzīvotājiem. Lai gan valsts vēsture tiek skatīta no pilsētas skatupunkta, iekļaujot svarīgākos notikumus, piemēram, Latvijas armijas daļu atrašanos Daugavpilī starpkaru periodā, kas ir Latvijai kopumā raksturīga parādība, tomēr arī izteikti reģionāla, neizdodas valsts vēsturi caur reģionālo prizmu saskatīt personiskāk, pat emocionālāk. Netiek skarts jautājums par „citādo”, ne sakarā ar mazākumtautībām, ne jebkādā citā veidā. Iespējams, muzejs nav uzskatījis par vajadzīgu īpaši savā ekspozīcijā izcelt mazākumtautības, jo Daugavpils pati par sevi ir daudznacionāla, un stāstot par novadu kopumā, tiek stāstīts par visiem tā iedzīvotājiem, tomēr apmeklētāju, īpaši mazākumtautību spēja identificēties ar šo ekspozīciju ir lielā mērā atkarīga no tā, cik lielu piederību Daugavpilij un tās senajai vēsturei izjūt mazākumtautību muzeja apmeklētāji, jo pats muzejs uzmanību tam nav pievērsis.

Ņemot vērā, ka viens no Latvijas krievu identitātes pamatelementiem ir reliģija, tad muzeja izstāde „Ceļš uz dievnamu” potenciāli var būt vieta, kur būtu atspoguļota arī šī Latvijas krievu identitātes daļa. Tāpat arī Latgale kā reģions, kur kristīgās tradīcijas, it īpaši katoļticība, vecticība un pareizticība, ir stipri iesakņojušās arī paša reģiona kultūrvēsturē un identitātē, sniedz muzejam iespējas šo tēmu attīstīt.

Pēc izstādes aprakstā sniegtajām ziņām Daugavpilī pašlaik atrodas sešas vecticībnieku, septiņas pareizticīgo, četras Romas katoļu un viena evaņģēliski luteriskā baznīca. Izstādē redzami svarīgākie ar šīm četrām kristietības konfesijām saistītie priekšmeti – ikonas, baznīcas grāmatas, garīdznieku ietērpi, baznīcas rituālu priekšmeti, Daugavpils baznīcu eksterjeru un interjeru fotogrāfijas.

Izstādes vēstījums ir Daugavpils reliģiskās dažādības izcelšana kā viena no pilsētas raksturīgākajām īpašībām. Diezgan tiešs izstādes vēstījuma formulējums lasāms jau izstādes aprakstā, kas iezīmē reliģisko toleranci un senās reliģiskās tradīcijas pilsētā. No vienas puses apskatāmie priekšmeti, kas raksturīgi visām četrām konfesijām, paši par sevi izraisa apmeklētāja interesi, jo nav bieži apskatāmi ārpus baznīcas vides, tomēr izstādē tie netiek interpretēti un iesaistīti kopējā naratīvā, kas spētu pilnīgāk izstāstīt pilsētas konfesionālo dažādību. Lai gan izstādes mērķis ir Daugavpils konfesionālās dažādības izcelšana un Daugavpils kā reliģiski tolerantas pilsētas atspoguļojums, izstādē izmantotā valoda ir izteikti didaktiska, kur jebkāda vienojoša stāsta un asociāciju veidošana ir atstāta pašu apmeklētāju ziņā. Galvenais uzsvars tiek likts uz priekšmetiem, kam ir pievienots minimāls apraksts, liekot tiem „stāstīt” pašiem par sevi, ko muzeja priekšmeti nevar izdarīt.

Neskatoties uz trūkumiem, izstāde spēs uzrunāt savu galveno mērķauditoriju – ticīgos Daugavpils iedzīvotājus un tādējādi arī to pilsētas krievu iedzīvotāju daļu, kam reliģiskā identitāte ir svarīga, divu iemeslu dēļ – ārpus baznīcas vides neierastie priekšmeti, kas spēj raisīt zinātkāri, un baznīca, kā svarīga Daugavpils un Latgales kultūrvēstures sastāvdaļa. Kā viens no pozitīvākajiem izstādes elementiem ir pats izstādes sākums, kur dievnamu fotoattēlos ir parādīta visa Daugavpils reliģiska dažādība. Tādā veidā emocionāli tiek panākts iespaids par jau izstādes aprakstā minēto pilsētas reliģisko toleranci. Baznīcu klātbūtne Daugavpils pilsētvidē ir ļoti jūtama un fotogrāfijas ar visiem pilsētas dievnamiem paver iespēju ielūkoties arī tajos, kas ikdienā ir redzami tikai no ārpuses. Tomēr konkrēta naratīva neesamība, pārāk liela paļaušanās uz priekšmetiem, izstādes vēstījumam atbilstošas valodas trūkums, lai tas būtu uztverams skaidrāk, padara identificēšanos ar izstādes saturu daudz grūtāku.

Izstāde „Man pieder tēvu zeme” tapusi 2013.g. par godu Latvijas tautas frontes divdesmit piecu gadu jubilejai un ir viena no muzeja ceļojošajām izstādēm, kas sakarā ar 4. maija svētkiem uz laiku ir atkal apskatāma muzejā. Izstāde vēsta par LTF darbību Daugavpilī no tās dibināšanas līdz valstiskās neatkarības atjaunošanai. Tā ir izkārtota uz planšetēm, kur pārsvarā redzamas dažādu notikumu fotogrāfijas, laikrakstu izgriezumi, biedru kartes.

Izstādes mērķis un galvenais vēstījums ir skaidri uztverams – Trešās atmodas laikā Daugavpils un liela daļa daugavpiliešu atbalstīja LTF centienus pēc valsts neatkarības atjaunošanas, un arī Daugavpils un tās iedzīvotāji, gan ar LTF Daugavpils nodaļu, gan dažādiem atbalsta mītiņiem un pasākumiem, deva savu nopelnu valsts neatkarības atjaunošanā. Ekspozīcijas asociatīvā valoda, katrā no planšetēm attīstot svarīgākos Trešās atmodas notikumus – LTF Daugavpils nodaļas dibināšanu, daugavpiliešu dalību Baltijas ceļā un Vislatgales mītiņā „Par Latvijas vienotību”, barikādēs, ar fotogrāfijām un izgriezumiem no latviski un krieviski rakstošās preses, raisa sajūtas par Atmodas periodam raksturīgo kopību centienos pēc valsts neatkarības arī Daugavpilī.

Lai gan izstāde atsevišķi neizceļ mazākumtautību lomu Atmodas procesos Daugavpilī, tomēr uzsvars tiek likts uz Daugavpils kā daudznacionālās pilsētas atbalstu un līdzdalību Atmodas notikumos, kas sasaucas ar samērā lielo mazākumtautību atbalstu LTF darbībai un idejai par neatkarīgu Latviju. Tomēr problēmas var radīt vēl joprojām atmiņā esošais sarūgtinājums daudziem mazākumtautību pārstāvjiem, kas aprakstīts otrajā nodaļā un nacionālā jautājuma attīstība pēc 1991.g., tādēļ, manuprāt, izstādei būtu bijis vērts analītiski izvērst plašāk arī šo jautājumu. Jāpiemin arī ka izstādei paralēli aprakstiem latviešu valodā nav krievu valodas tulkojuma, atšķirībā no visām citām izstādēm muzejā un muzeja pamatekspozīcijas. Ņemot vērā, ka muzejs izstādi piedāvā eksponēšanai skolās, tad šāds tulkojums būtu svarīgs, pat ja pieņem to, ka valsts valodas zināšanas skolēniem ir pietiekoši labas vai apmierinošas. Vilšanās par nacionālā jautājuma attīstību krievu tautības iedzīvotāju vidū nereti no vecākiem tiek pārmantota bērniem, bet tik vienkāršs elements kā tulkojums, būtu iespēja daudzus no skolēniem un citiem potenciālajiem izstādes apmeklētājiem, iesaistīt diskusijā par šiem notikumiem, atgādinot par kopējiem ideāliem un vērtībām Trešās atmodas laika cīnītāju vidū. Tomēr izstādes stiprā puse ir tieši reģionālās identitātes izmantošana lai izvērstu valstiski svarīgu naratīvu, kas ar izstādes saturu ļauj identificēties arī Daugavpils krievu iedzīvotāju kopienai.

Patstāvīgajai ekspozīcijai un divām apskatītajām izstādēm piemīt vairāki pozitīvi aspekti, it īpaši abām tematiskajām izstādēm, jo to vēstījums ir skaidrāk uztverams apmeklētājam. Tomēr lielākais trūkums ir vājš naratīvs kopumā un neesošs mazākumtautību naratīvs. Varētu pieļaut, ka muzeja darbība, īstenojot muzejpedagoģiskās programmas

Daugavpils skolēniem, izraisa palielinātu interesi par muzeju un tā saturu arī mazākumtautību skolēnu vidū. Tomēr muzeja tradicionālā ievirze un novecojusī vēstures pamatekspozīcija, neveicina muzeja tēla attīstību sabiedrībā, no vietas, kur izstādīti seni priekšmeti uz vietu, kur tiek diskutēts un domāts par vietējā sabiedrībā aktuālām problēmām.

3.2. Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs

Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs atrodas vienā no Krāslavas pils kompleksa ēkām, kas no 18.gs. vidus līdz 20.gs. 20. gadiem piederēja grāfu Plāteru dzimtai. Muzejs dibināts 1983.g. 1. janvārī un tas glabā dažādas ar pilsētu un reģionu saistītas vēstures, etnogrāfiskās, mākslas, zinātniskās, u.c. kolekcijas.²⁰⁵

Muzejs savu misiju definē kā Krāslavas novada un Krāslavas pilsētas materiālo un nemateriālo kultūras vērtību vākšanu, glabāšanu, pētīšanu un popularizēšanu no visnenākajiem laikiem līdz mūsdienām, „iepazīstinot ar tām Krāslavas novada iedzīvotājus un citus interesentus, ar to vairojot cilvēku zināšanas un izpratni par Krāslavas novada multinacionālo kultūrvēsturi.”²⁰⁶ Muzejs, ietverot misijā multinacionālo aspektu, prezentē sevi kā tādu, kas savā darbībā apzināti ir izvēlēties skatīt pilsētas vēsturi no šī skatupunkta. Misija norāda arī uz muzeja galveno mērķauditoriju – Krāslavas novada iedzīvotājus, kas potenciāli padara to par vietu kur risināt sabiedriski svarīgus jautājumus, tajā skaitā arī jautājumus, kas skar nacionalitāti. Īpašu uzmanību muzejs pievērš tieši skolēniem, gan no Krāslavas, gan citām pilsētām.²⁰⁷

Muzejam nav pašam savas mājaslapas, kur tas informētu par aktuālajiem notikumiem, tomēr informācija un muzeja jaunumi ir pieejami kopīgajā Krāslavas pils mājaslapā.²⁰⁸ Ņemot vērā to, ka muzejs ir neliels, pašam savas mājaslapas neesamība nav noteicošs faktors. Tomēr ne muzejs, ne Krāslavas pils komplekss kopumā nav pieejams sociālajos tīklos, bet aktīvi savā *Facebook* kontā darbojas Krāslavas Tūrisma un informācijas centrs, kas arī ir daļa no Krāslavas pils kompleksa un sadarbojas ar muzeju, aicinot TIC apmeklētājus apmeklēt arī muzeju, līdz ar to, lai gan muzejs pats par sevi neizmanto visus iespējamus resursus lai informētu sabiedrību, tomēr ciešā sadarbība starp pils kompleksa sastāvdaļām to kompensē.

²⁰⁵ Latvijas muzeju katalogs: Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs. *Latvijas muzeju biedrība*. Pieejams: <http://www.muzeji.lv/lv/museums/kraslava-history-and-art-museum/> [skatīts 2016, 28. maijs].

²⁰⁶ Kultūras karte: Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs. Pieejams: <http://www.kulturaskarte.lv/lv/muzejs/kraslavas-vestures-un-makslas-muzejs> [skatīts 2016, 28. maijs]

²⁰⁷ Barbina, Monta. Intervija ar Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja krājuma glabātāju Allu Lomanovsku. 2016.g. 20. maijs. Audioieraksts. Glabājas Montas Barbinas personīgajā arhīvā.

²⁰⁸ <http://www.kraslavaspils.lv/lv>

Pašlaik muzejā apskatāma pastāvīgā ekspozīcija „Pieci airi”, tematiskā izstāde „Eima ļaudis mieloties”, kas veidota kā ieskats topošajā jaunajā pastāvīgajā ekspozīcija „Pie kopīgā

2. attēls. Ekspozīcijas “Pieci airi” kopskats Krāslavas muzejā. Foto M.Barbina

galda”. Muzejā regulāri tiek veidotas arī mākslas izstādes, kas šajā gadījumā analizētas netiks.

Pastāvīgā ekspozīcija „Pieci airi” izveidota 2007.g. un ir veidota kā ieskats piecu Krāslavu

vēsturiski veidojušo pamattautu – latviešu,

poļu, ebreju, krievu un baltkrievu vēsturē Krāslavā no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām. Ekspozīcijas pamatā ir pilsētas ģerbonis, kas izveidots 1925.g. balstoties uz Moiseja Rabinoviča, kas vēlāk darbojās arī kā Krāslavas mērs, ideju. Ģerbonī attēlots burukuģis ar pieciem airiem, kas simbolizē piecas Krāslavā tajā laikā dzīvojošās tautības.

Ekspozīcijas vēstījums ir skaidri saskatāms un uztverams uzreiz tajā ienākot. Vēstījumu labi palīdz uztvert pirms ieejas izvietotais ekspozīcijas apraksts septiņās valodās, kur kodolīgi aprakstīts pats galvenais – Krāslavā dzīvojošie iedzīvotāji jau vēsturiski ir mācījušies sadzīvot, pieņemot atšķirīgo un meklējot kopīgo, ar savu kultūru bagātinājuši viens otru un veidojuši Latgalei raksturīgo tautu toleranci. Muzeja krājuma glabātāja tieši šo aspektu minēja kā vienu no svarīgākajiem, kas muzeja apmeklētājiem uzreiz palīdz identificēties ar tā saturu un skatīties uz ekspozīciju savādāk, nekā, ja šī apraksta nebūtu.²⁰⁹

Ekspozīcijas aprakstā pausto papildina arī tās vizuālais risinājums, kas veidots sasaucoties ar jau minēto pilsētas ģerbonī esošo burukuģi, kur abās burukuģa pusēs izvietotas vitrīnas. Lai gan ekspozīcijai paredzēta tikai viena telpa, šķiet, ka tas ir bijis pietiekami, lai īstenotu konkrēto ideju. Ekspozīcijas mērķis ir gan informatīvs, apskatot kā katra no Krāslavas iedzīvotāju grupām ir nonākusi pilsētā, gan domāt rosinošs, aicinot apzināties vajadzību pēc visu pilsētas iedzīvotāju vienotības un tolerantas līdzāspastāvēšanas.

Ekspozīcijas galvenās valodas ir didaktiskā un asociatīvā. Galvenais uzsvars tiek likts uz krājuma priekšmetiem, kurus reizēm papildina fotogrāfijas. Citos gadījumos fotogrāfijas ir

²⁰⁹ Barbina, Monta. Intervija ar Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja krājuma glabātāju Allu Lomanovsku. 2016.g. 20. maijs. Audioieraksts. Glabājas Montas Barbinas personīgajā arhīvā.

izstādītas bez papildus priekšmetiem. Ekspozīcija ir sadalīta piecās daļā, kur katra daļa veltīta vienai no piecām iedzīvotāju grupām. Katrai daļa ir piešķirts savs nosaukums, attiecīgi, „Mūsu sākums”, „Krāslava – Eiropas pilsēta”, kas vēsta par poļiem Krāslavā, „Krāslava – iespēju pilsēta”, kas stāsta par ebrejiem Krāslavā, „Patvērums”, kas apskata krievus Krāslavā un „Kāpums” par Krāslavas baltkrieviem. Katrs no nosaukumiem tulkots attiecīgajā valodā, bet „Mūsu sākums” latgaliski, tā iezīmējot kopīgo Latgales identitāti. Katra no daļām stāsta par to, kā katra no tautībām ir nokļuvusi Krāslavā. Maģistra darba ietvaros apskatīšu tieši ekspozīcijas daļu, kas veltīta Krāslavas krieviem, bet vispārīgie secinājumi ir attiecināmi arī uz pārējām attēlotajām tautībām.

Krāslavas krievu stāstā lielākais uzsvars tiek likts uz to iedzīvotāju daļu, kas ir vecticībnieki un pilsētā ieradušies jau 17.gs. beigās, pareizticīgās baznīcas šķelšanās rezultātā, oficiālās varas vajāti. Apraksts ir neliels un vēsta par lielākajām vecticībnieku draudzēm Krāslavas novadā un īpašu garīgo un laicīgo kultūru, kas ir saglabājusies līdz pat mūsdienām. Garīgā dzīve un kultūra tiek aplūkota kā pirmā. Tālāk stāsts ietver Krāslavas izcilākos krievu tautības novadniekus, kas to paplašina ietverot jau plašāku krievu kopienas daļu, bet nākamā stāsta daļa vēsta par vecticībnieku dzīvesveidu, un kā galvenie priekšmeti tiek izstādīti patvāris, sprēsliņa un tautastērps. Stāsts tiek noslēgts ar vitrīnu par namdariem un vecticībnieku

mājām
raksturīgajiem
krāšņi
ornamentētajiem
m logiem, kuru
fotogrāfijas
pilsētas vidē
papildina
izstādītos
namdara
raksturīgākos
instrumentus.

3. un 4. attēls. Ekspozīcijas “Pieci airi” Krāslavas muzejā, fragmenti. Foto M.Barbina

Lai gan reliģija ir tikai viena no Latvijas krievu identitātes iezīmēm, un kā jau minēts otrajā nodaļā, viedoklis par to, kā savas identitātes sastāvdaļu nav vienots visas kopienas ietvaros, Krāslavas un Latgales gadījumā līdzīgi kā Daugavpilī, tas ir svarīgs reģionālās identitātes aspekts. Ekspozīcijas izvēlētie līdzekļi tās veidošanā reizēm šķiet ierobežoti, tomēr

izvēlētie skatupunkti uz Krāslavas krievis ir daudzveidīgi, kaut tikai kopienas vienas grupas ietvaros. Arī eksponētie priekšmeti un fotogrāfijas, gan vēsturiskās, gan samērā nesen uzņemtas, ļauj apmeklētājam viegli tos sasaitīt stāstā, ko vēlējušies izstāstīt ekspozīcijas veidotāji.

„Citādā” tematikai Krāslavas muzejā tiek veltīta visa pastāvīgā ekspozīcija, tomēr muzejs „citādo” ir gribējis padarīt par „savējo” un ekspozīcijas autoriem tas ir izdevies – sākot ar iekārtojumu, līdz tās saturam, ir apzināti veidota ekspozīcija, kur katra no attēlotajām tautībām var identificēt sevi kā arī izprast un uzzināt vairāk par citām.

Pieeju, kas izmantota „Piecos airos” paredzēts izmantot arī veidojot jaunu pastāvīgo ekspozīciju muzejā „Pie viena galda”, kas atspoguļos piecu tautību virtuves raksturīgākās iezīmes no 19.gs. beigām līdz 20.gs. 80. gadiem. Šajā sakarā muzejs pašlaik piedāvā Krāslavas iedzīvotājiem iespēju piedalīties jaunās ekspozīcijas satura veidošanā.²¹⁰ Tiek meklēti gan priekšmeti un fotogrāfijas, kas atspoguļotu daudznacionālās Krāslavas virtuves tradīcijas un no sintēzi, gan atmiņu stāsti. Iedzīvotāju iesaistīšana un aicinājums uz sadarbību ir ļoti pozitīvi vērtējama kā viena no svarīgākajām iekļaujoša un sociāli atbildīga muzeja pazīmēm. Tomēr muzejs arī apzinās, ka šajā jomā tam ir jāstrādā pastiprināti, jo iedzīvotāji iesaistās negribīgi. Bet kā potenciālo ieguvumu lielākā apmeklētāju iesaistīšanā muzeja satura veidošanā redz gan apmeklētāju pieaugumu, gan jaunu zināšanu ieguvi par savu kopienu, tautību, reģionu.²¹¹

Kopumā Krāslavas muzeja darbība mazākumtautību identitātes atspoguļojuma aspektā vērtējama ļoti pozitīvi un ir uzskatāms par labās prakses piemēru mazākumtautību identitātes atspoguļošanā. Muzejs savas pilsētas un novada iedzīvotāju nacionālo dažādību uztver kā iespēju un tās adekvātu atspoguļojumu, kā savu pienākumu. Gan „Pieci airi”, gan topošā pamatekspozīcija, balstoties uz pieejamo informāciju un muzeja aprakstītajām iecerēm, ir gan iekļaujoša, gan tāda, kas potenciāli ļauj identificēties ar savu saturu gan Krāslavas krievis, gan citām iedzīvotāju grupām. To veicina arī muzeja griešanās pie Krāslavas pilsētas un novada iedzīvotājiem, iesaistot viņus ekspozīcijas tapšanā. Muzejs cenšas būt iekļaujošs domājot par kā tas atspoguļos savas pilsētas un novada iedzīvotājus, jo pastāvīgi klātesošs ir daudznacionālais elements.

²¹⁰ <http://www.kraslavaspils.lv/lv/news/113>

²¹¹ Barbina, Monta. Intervija ar Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja krājuma glabātāju Allu Lomanovsku. 2016.g. 20. maijs. Audioieraksts. Glabājas Montas Barbinas personīgajā arhīvā.

3.3. Muzejs „Ebreji Latvijā”

Muzejs „Ebreji Latvijā” dibināts ar 1989.g. ar ievērojamo ebreju vēsturnieku Margēru Vestermani priekšgalā. Sākotnēji darbojies, kā dokumentācijas centrs, bet kopš 1996.g. tur izveidota pirmā izstāde, kas izpelnījās lielu interesi sabiedrības vidū. Pašreizējā ekspozīcija tika izveidota 2001.g. un izvietojas ebreju biedrības trīs zālēs.²¹² Arī ēka kurā muzejs atrodas ir vēsturiski nozīmīga un turpina kalpot kā ebreju kopienas centrs Rīgā. 1926.g. ēkā sāka darboties ebreju teātra trupa, kuras vajadzībām to pārbūvēja. Līdz 1941.g. tajā darbojās dažādas sabiedriskās institūcijas un tā funkcionēja kā kopienas sabiedriskais centrs. Gan vācu, gan padomju okupācijas laikā ēkā izvietojās okupācijas varu institūcijas – vācu virsnieku klubs un Politiskās izglītības nams. Kopiena namu savā īpašumā atguva 90. gadu sākumā.²¹³ Šobrīd, muzejam izvietojoties ēkas trešajā stāvā, pārējā ēka atvēlēta dažādām ebreju kopienas aktivitātēm – koncertiem, pasākumiem, pulciņiem, utt.

Muzejs par savu misiju ir uzņēmis Latvijas ebreju kopienas bagātā kultūras mantojuma un vēstures liecību saglabāšanu no 16.gs. līdz mūsdienām, „sekmējot toleranci un izpratni par pasaules daudzveidību Latvijas iedzīvotāju un ārzemju tūristu vidū”.²¹⁴ Līdzīgi Krāslavas muzejam, arī muzejs „Ebreji Latvijā” savā misijā ietvēris svarīgu sociālo uzdevumu – tolerances veicināšanu sabiedrībā kopumā. Tomēr muzejs ir gājis vēl tālāk un misijā nospraudis sev ļoti lielu un nozīmīgu uzdevumu – veicināt izpratni un toleranci par pasaules daudzveidību. Lai gan liekas, ka mazam Latvijas muzejam varētu nepietikt vajadzīgo līdzekļu, lai šo misijas aspektu īstenotu, tomēr, ņemot vērā kopienas sarežģīto vēsturi gan pasaules, gan Latvijas mērogā, konkrētais muzejs potenciāli to ir spējīgs darīt. Misija norāda uz ļoti plašu mērķauditoriju – Latvijas iedzīvotājiem un ārzemju tūristiem, un lielākā apmeklētāju grupa muzejā ir tieši ārzemju tūristi, sastādot aptuveni 70% no muzeja apmeklētājiem.

Muzejam ir sava mājaslapa²¹⁵, kur pieejama plaša informācija, gan par muzeju, gan tā piedāvātajiem pasākumiem, ekskursijām utt. Tāpat muzejs ir aktīvs sociālajos tīklos, ir pieejams gan *Facebook*, gan *Twitter* konts. Zīmīgi, ka abos sociālajos tīklos muzeja

²¹² Muzejs „Ebreji Latvijā”: Muzeja vēsture. Pieejams: <http://www.ebrejumuzejs.lv/lv/menu/38-muzeja-vesture.html> [skatīts 2016, 28. maijs].

²¹³ Muzejs „Ebreji Latvijā”: Muzeja ēka. Pieejams: http://www.ebrejumuzejs.lv/lv/menu/39-muzeja_eka.html [skatīts 2016, 28. maijs].

²¹⁴ Muzejs „Ebreji Latvijā”: Misija. Pieejams: <http://www.ebrejumuzejs.lv/lv/menu/42-misija.html> [skatīts 2016, 28. maijs].

²¹⁵ www.ebrejumuzejs.lv

nosaukums ir angļu valodā, bet ieraksti, gan latviešu, gan angļu, gan krievu valodās, tādējādi potenciāli piesaistot gan ārzemju tūristu grupas, gan vietējos apmeklētājus.

Maģistra darba izstrādes brīdī muzejā atrodas pastāvīgā ekspozīcija, izstāde „Radiocilvēks. Ābrama Leiboviča Foto – Radio centrāle.” un Ludzas novadpētniecības muzeja ceļojošā izstāde par godu vienam no Latvijas nozīmīgākajiem kinodokumentālistiem Hercam Frankam „Viss sākās Ļucinas štetelē...” Darba ietvaros pievērsīšos galvenokārt tikai muzeja pastāvīgajai ekspozīcijai.

Pastāvīgā ekspozīcija ir sadalīta trīs daļās, zālēs, katra atspoguļojot noteiktu laika periodu ebreju kopienas vēsturē Latvijā. Pirmā daļa veltīta ebreju ienākšanai Latvijā, sākot ar 16.gs līdz 1918.g. Nākamā sadaļa vēsta par ebreju dzīvi Latvijā starpkaru posmā, līdz 1941.g. Bet trešā ekspozīcijas daļa veltīta ebreju likteņiem nacistiskās Vācijas okupācijas periodā, kā arī ebreju glābējiem.

Ekspozīcijas galvenā stāsta līnija ir labi izprotama, katra no ekspozīcijas daļām ir veltīta noteiktam aspektam konkrētajā laika posmā, piemēram, ebreju apgaismības kustībai Haskala, Cionistu kustībai Latvijā, Bundam²¹⁶, 1905.g. revolūcijai, u.c. Ekspozīcijas vispārējais mērķis notikti ir izglītojošs, aptverto tēmu klāsts ir ļoti plašs. Lielākais muzeja trūkums – aprakstu neesamība, kas padara satura uztveri daudz grūtāku, ja apmeklētājam nav iepriekšēju priekšzināšanu vai tā nav gida vadīta ekskursija, kur šī papildus informācija tiek izstāstīta. Tomēr šo nepilnību novērš pieejamais audiogids, kur ir iespējams noklausīties stāstījumu par katru no ekspozīcijas daļām. Jāpiebilst, ka arī mājaslapā šī informācija ir pieejama. Ekspozīcijā dominējošā ir asociatīvā valoda, par katru no tēmām stāstot ar fotogrāfiju, preses izgriezumu, karikatūru un protamu arī priekšmetu palīdzību, kas papildina audiogida stāstījumu.

Izmantotās ekspozīcijas valodas un mērķa ziņā atšķirīgs ir tās pēdējais posms, kas vēsta par ebrejiem un vācu okupāciju. Pirmā atšķirība ir vizuālā, ekspozīcijas telpa ir melna un vienīgā gaisma nāk no apgaismotajām vitrīnām. Lai gan turpinās apmeklētāja informēšana, posma vizuālais risinājums vairāk cenšas izraisīt apmeklētājā emocijas un likt domāt par ebreju tautas traģēdiju holokausta laikā. Īpaši efektīvas ir fotogrāfijas, kas uzņemtas Rīgas ielās, kuras atpazīstamas arī tagad, kas apvienojumā ar iepriekšējā posma stāstiem arī par ebreju sabiedrisko dzīvi Latvijā, pastiprina zināmu nerealitātes izjūtu par šo periodu. Arī šis ekspozīcijas posms ir sadalīts pa laika periodiem, bet atšķirībā no pārējās ekspozīcijas ir daudz pieejamāks, jo piedāvā vairāk informācijas tieši fotogrāfiju un priekšmetu aprakstos kā arī vairākos laikrakstu izgriezumos, kas labi parāda vadošo antisemitisko noskaņu un

²¹⁶ Vispārējā ebreju strādnieku savienība Krievijā, Lietuvā un Polijā. Sociāldemokrātiska ebreju partija Krievijas impērijā, ar lielu nozīmi un atbalstu 1905.g. revolūcijai.

propogandu Latvijā. Šī ekspozīcijas daļa necenšas šokēt, lai gan varētu to darīt, nemoralizē, bet gan ļauj pašiem izdarīt savus secinājumus par vienu no sarežģītākajām vēstures lapaspusēm Latvijas un pasaules vēsturē. Kopējais naratīvs veidojas no apmeklētāja līdzpārdzīvojumā ekspozīcijas posma prezentētajai, pārsvarā vizuālajai, informācijai. Zīmīgi, ka ekspozīcija noslēdzas ar cerību – ebreju glābējiem, daudzi no kuriem nosaukti par „Taisnajiem starp tautām”²¹⁷.

Muzeja lielākais veiksmes faktors ir fakts, ka tas ir kopienas muzejs. Muzejs kas veltīts „cītādajam” no pārējo Latvijas iedzīvotāju skatupunkta, bet kas veidots no „mēs” pozīcijām. Šāda pieeja ir ļāvusi muzejam bez problēmām ne tikai iekļaut ebrejus Latvijas vēstures naratīvā, bet skatīt Latvijas vēstures naratīvu caur ebreju vēstures Latvijā skatupunktu. Īpaši izteikti tas ir ekspozīcijas otrajā posmā par ebrejiem starpkaru Latvijā, kur atspoguļota bagātā ebreju kultūras dzīve, dalība valsts politiskajā dzīvē un tās dibināšanā, u.c. sabiedriskās dzīves tēmas. Muzejs ne tikai ir spējis atspoguļot ebreju identitāti un vēsturi, bet arī atklāt pie kopienas nepiederošam apmeklētājam, kas, iespējams, ir informēts tikai par ebreju likteni holokaustā, jaunu un pilnīgāku skatu par ebreju vēsturi Latvijā. Tāpat muzejs piedāvā interaktīvo nodarbību 9 – 12 klašu skolēniem „Daudzas tautības – viena Latvija. Apbalvosim godājamākos.” ar mērķi iepazīstināt skolēnus ar ebreju lomu Latvijas valsts attīstībā 20. gs 20., 30. gados, tādējādi veidojot pilnīgāku priekšstatu par Latvijas nacionālajām minoritātēm arī plašākai auditorijai. Pastāvīgās ekspozīcijas beidzas līdz ar Otrā pasaules kara beigām un tālāko periodu neaptver. To daļēji turpina dažādas mainīgās izstādes, tomēr būtu lietderīgi iespēju robežās ekspozīciju turpināt arī par padomju okupācijas periodu un ebrejiem pēc 1991.g., sniedzot vēl plašāku skatījumu.

Muzeja vadītājs Ilja Ļenskis uz jautājumu par to vai muzeja apmeklētāji identificējas ar muzeja saturu atbild apstiprinoši, norādot, ka daudzi meklē savas saknes Latvijā un muzejs šajā jomā ir liels palīgs. Tomēr muzejs spēj izraisīt interesi arī apmeklētājiem, kas pirms tam nav bijuši ieinteresēti ebreju kopienas stāstā, bet caur muzeja apmeklējumu ir spējuši vismaz daļēji identificēties ar tā saturu.²¹⁸

Muzejs „Ebreji Latvijā” lielā mērā ir labās prakses piemērs maģistra darbā apskatīto jautājumu kontekstā. Muzejs, kas pilnībā veltīts kādai no mazākumtautībām, un vēl vairāk, kopienas muzejs, kas darbojas kā daļa no kopienas sabiedriskā centra, ir viens no risinājumiem mazākumtautību naratīvu atspoguļošanai Latvijā. Tas, ka ekspozīcija ir veidota 2001.g. neizbēgami nozīmē to, ka tā jau ir paspējusi novecot. Neskatoties uz to, ka ir pieejams

²¹⁷ Oficiāls apbalvojums, ko piešķir Holokausta mocekļu un varoņu piemiņas institūts Izraēlas valsts un ebreju tautas vārdā neebrejiem, kuri, riskējot ar savām dzīvībām, holokausta laikā glāba ebrejus.

²¹⁸ Barbina, Monta. Intervija ar muzeja „Ebreji Latvijā” direktoru Ilju Ļenski. 2016.g. 26. maijs. Audioieraksts. Glabājas Montas Barbinas personīgajā arhīvā

audiogids, būtu jāpārdomā aprakstu nepieciešamība gadījumos, ja apmeklētājs audiogidu neizmanto. Savu misiju muzejs veic, atspoguļojot ebreju kopienas no dažādiem skatupunktiem un parādot tās nozīmi Latvijas vēsturē, tomēr, uzlabojot jau minētos muzeja vēstījuma pasniegšanas elementus, muzejs to varētu darīt daudz veiksmīgāk, piesaistot sev lielāku auditoriju.

3.4. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja (LNVM) gadījums²¹⁹ Latvijas muzeju vidē ir īpašs vairāku iemeslu dēļ. Kā pirmais noteikti ir fakts, ka tas ir viens no diviem Latvijas nacionālajiem muzejiem. Tas atrodas tiešā kultūras ministra pakļautībā, kas savu pārvaldi īsteno ar Kultūras ministrijas starpniecību. Muzejs pēdējo divu gadu laikā ir piedzīvojis lielas pārmaiņas un pārbaudījumus, un, lai gan pašlaik atrodas Brīvības bulvārī 32 un nesēn ir noslēgusies pamatekspozīcijas izveide muzeja pagaidu mītnē, jau ar 2018.g. tas sāks atgriezties atjaunotajā Rīgas pilī un tiks īstenotas jaunās muzeja ekspozīcijas pamatnostādnes.²²⁰ Šī gadījuma analīzes ietvaros tiks analizēta gan muzeja pašreizējā ekspozīcija Brīvības bulvārī 32, gan pieejamā informācija par muzeja iecerēm jaunajai ekspozīcijai Rīgas pilī.

LNVM misija ir „Latvijas valsts un tautas interesēs vākt, saglabāt, pētīt un popularizēt Latvijas un pasaules garīgās un materiālās kultūras liecības no visnāvajiem laikiem līdz mūsdienām, kam ir arheoloģijas, etnogrāfijas, numismātikas, vēstures vai mākslas vērtības nozīme.”²²¹ Lai gan muzeja krājumā ir daudzi priekšmeti, kas stāsta arī par pasaules mantojumu, tomēr lielākais uzsvars ekspozīcijās tiek likts uz Latvijas vēsturi un ar Latviju saistīto mantojumu. Muzejs savā misijas formulējumā ir tradicionāls – pārstāvētas visas muzeja pamatfunkcijas un lielākais uzsvars tiek likts tieši uz muzeja kolekcijām, nevis apmeklētāju. Arī muzeja mērķauditorija ir tikpat vispārīga, kā misija. Tie ir Latvijas skolu skolēni, tūristi, dažādu grupu individuālie apmeklētāji.²²²

²¹⁹ Maģistra darba ietvaros netiks analizētas tā struktūrvienības – Dauderi, Āraiši un Tautas frontes muzejs.

²²⁰ *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs izstrādājis Rīgas pils jaunās ekspozīcijas pamatnostādnes*. Pieejams: <http://lnvm.lv/?p=7607> [skatīts 2016, 28. maijs].

²²¹ *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs: Ziņas par iestādi*. Pieejams: http://lnvm.lv/?page_id=3730 [skatīts 2016, 28. maijs].

²²² Barbina, Monta. Intervija ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas vadītāju Tomu Ķikutu. 2016.g. 27. maijs. Glabājas Montas Barbina personīgajā arhīvā

Muzejs izmanto daudzus no iespējamajiem informācijas resursiem, lai informētu sabiedrību par muzejā notiekošo. Muzejam ir pašam sava mājaslapa²²³, kur pieejama ļoti plaša informācija ne tikai par muzeju, piedāvātajām izstādēm un ekspozīcijām, bet arī informācija par muzeja struktūrvienībām – Dauderiem, Āraišu ezerpili un Tautas frontes muzeju. Muzejs aktīvi darbojas arī *Twitter*, *Instagram* un *Facebook*, kur pastāvīgi tiek publicētas jaunākas ziņas par muzejā notiekošo. Muzejam ir arī savs *Youtube* konts, kur iespējams noskatīties piecas muzeja veidotās virtuālās izstādes, tomēr zema skatījumu skaits liek secināt, ka šim aspektam būtu vēlams pievērst lielāku uzmanību un iespēju robežās to popularizēt.

LNVM apskatei pieejama pamatekspozīcija, pastāvīgās izstādes „Senā skola”, „Sakrālā māksla”, „Nauda Latvijā”, „Vēsturiskais portrets. 17.–19. gs. portreti no LNVM krājuma”, kā arī divas mainīgās izstādes „Ceļā uz latviešu tautu” un „Prāga caur slepenpolicijas objektīvu”.

Pamatekspozīcijas hronoloģiskais ietvars ir ļoti plašs, sākot ar 11. gt. p.m.ē. līdz pat 1991.g. Tas sadalīts 15 periodos: Latvijas senvēsture (11.g.p.m.ē. – 1220.g.), Livonija (13. – 16.gs.), Latvijas teritorija un iedzīvotāji (16. – 18.gs.), Kurzemes uz Zemgales hercogiste (16. – 18.gs.), Muižas un muižniecība (17. – 19.gs.), Zemnieku tradicionālais dzīvesveids (19.gs), dzīvesvide un ikdiena (19.gs. un 20.gs.s.), Tehniskā modernizācija (19.gs. un 20.gs.s.), Latvieši 19.gs. 2.p. un 20.gs. s., Latvijas republika (1918. – 1940.g.), Latvijas republikas okupācijas un pievienošana PSRS (1940. – 1941.g.), Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas iedzīvotājiem (1940. – 1953.g.), Padomju vara Latvijā (1944. – 1985.g.), Latvieši svešumā (1944. – 1990.g.) un Valstiskās neatkarības atjaunošana (1987. – 1991.g.). Muzeja stāstā dominē tradicionāls lielais vēstures naratīvs, kas ar pārsvarā didaktiskas valodas palīdzību apskata Latvijas un Latvijas iedzīvotāju vēsturi. Ekspozīcijas daļas, kas tiks analizētas ir „Latvijas teritorija un tās iedzīvotāji”, „Zemnieku tradicionālais dzīvesveids”, „Latvieši 19.gs. 2. p. un 20.gs.s.”, „Latvijas Republika”, „Padomju vara Latvijā” un „Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas iedzīvotājiem”, jo tieši šajās sadaļās potenciāli visvairāk ir iespējams iekļaut arī mazākumtautību naratīvus.

Latvija pieder pie to valstu grupas, kas izveidojušās nesen un kam ir jāspēj radīt nacionālie naratīvi par spīti šim apstāklim (skat. 32.–33.lpp.) Līdz pat ekspozīcijas daļām, kas stāsta par Latvijas vēsturi sākot ar 20.gs., pamats uz kā ir būvēts ekspozīcijas naratīvs ir etnicitāte. Šādu pieeju apliecina arī muzeja misija, kur etnogrāfijas un arheoloģijas kolekcijas, lai gan līdzās numismātikas, vēstures un mākslas, tomēr ir izceltas. Muzeja ekspozīcijai raksturīgi divi veidi kā pasniegt vēstījumu – oficiālais valsts vēstures naratīvs, kas ietver Latvijas pakļautību dažādām lielvarām, karus, teritoriālās vienības, valdniekus, utt. un etnogrāfisko naratīvu, kas stāsta par latviešu tradicionālo dzīvesveidu, apģērbu, ikdienu. Pie

²²³ www.lnvm.lv

pirmā naratīva pieder tādas ekspozīcijas daļas, kā „Latvijas teritorija un tās iedzīvotāji 16.–18.gs.”, kas vēsta par Polijas – Zviedrijas karu un tā sekām Latvijas teritorijā, Lielo Ziemeļu karu, kam līdzās stāsts par Latviešu tautas veidošanos un latviešu zemnieku materiālo kultūru 16.–18.gs. Pie otrā naratīva veida pieder ekspozīcijas daļa „Zemnieku tradicionālais dzīvesveids 19. gadsimtā”, kas līdzās daudziem latviešu zemnieku sētais raksturīgiem priekšmetiem, amatnieku darinājumiem un tradicionālajiem mūzikas instrumentiem, izstādīti arī latviešu un lībiešu tautastērpi.

Naratīvs, ko attīsta LNVM ekspozīcijas daļā līdz 20.gs., ir nacionāls, jo caur arheoloģijas un etnogrāfijas kolekcijām tiek īpaši uzsvērta valsts pamatnācijas saistība ar zemi, kurā tā atrodas, tās vēsturiskumu un seno pagātņi. Tāpat tas ir vispārīgs, kur individuāli stāsti izmantoti tikai kā ilustratīvi piemēri. Pret individuālo un partikulāro pamatekspozīcijas naratīvs izturas ļoti atturīgi.²²⁴ Mazākumtautību naratīvs šajā ekspozīcijas daļā gandrīz nav klātesošs. Ekspozīcijā nav atrodamas ziņas par Latvijas iedzīvotāju etnisko sastāvu un tā daudzveidību. Tāpat arī etnogrāfiskajā naratīvā, nav saskatāmas iedzīvotāju etniskās atšķirības, piemēram, dzīvesvietu, tradīciju vai amatu atspoguļojumā. Tiek pieminēta Latvijas konfesionālā dažādība 16.–18.gs., kur minēti vecticībnieki savas atšķirīgās kultūras un ieceļošanas iemesla dēļ, tomēr izstādē „Latvijas sakrālā māksla” skatāma tikai koktēlniecība, kas saistāma ar katoļu baznīcu un tās vēsturi Latvijā. Diezgan plaši skarta vācbaltiešu tematika, kas ir svarīgi, ņemot vērā vācbaltiešu ietekmi un vēsturi Latvijā līdz Otrajam pasaules karam, tomēr līdz ar kara sākumu grupas pastāvēšanu var uzskatīt par noslēgušos posmu valsts vēsturē, ko nevar sacīt par citām mazākumtautībām.

Sākot ar 20.gs. ekspozīcijas saturs mainās un rodas iespēja detalizētāk pievērsties vairākām svarīgām tēmām, valodas ziņā ekspozīcija pievieno vēl vienu līdzekli – krāsu izmantojumu tēmas atklāsmi. Tomēr mazākumtautību naratīva klātbūtne joprojām ir ļoti neliela. Ekspozīcijas daļā par Latviju starpkaru posmā tiek pieminēts liels partiju skaits visās Saeimas vēlēšanās, kuras dalījās arī pēc etniskā principa – vācbaltiešu, krievu un ebreju partijas. Mazākumtautību loma ekspozīcijas ne Latvijas izveidošanas procesā, ne, piemēram, rūpniecībā, aprakstos norādīta netiek. Tāpat ekspozīcijas daļa neskar arī izglītības tēmu, kas ir īpaši nozīmīga mazākumtautību vēstures jautājumā.

²²⁴ Barbina, Monta. Intervija ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas vadītāju Tomu Ķikutu. 2016.g. 27. maijs. Glabājas Montas Barbinas personīgajā arhīvā

5. attēls. LNVN pamatekspozīcija. Foto M.Barbina

Totalitāro režīmu represijas pret Latvijas iedzīvotājiem 1940.–1953.g. ir viena no pirmajām ekspozīcijas daļām, kas apzināti uzsver Latvijas iedzīvotāju dažādību. Arī izteiksmes līdzekļu ziņā šī ir viena no veiksmīgākajām muzeja daļām. Šaurā telpa ar pelēkajām sienām, sarkano krāsu planšetes, komunistiskā

un nacistiskā simbolika, gulta un soliņš, kā simbols gan komunistiskā, gan nacistiskā režīma upuru ciešanām, vizuāli un asociatīvi sasaucas ar sarkanas krāsas planšetēm pie pretējās sienas ar deportēto Latvijas iedzīvotāju skaitu, kur atsevišķi minēti arī krievi un ebreji.

Padomju okupācijas atainojums lielā mērā sakrīt ar jau ievadā minēto Marijas Assereckovas rakstu portālā *Satori.lv*.²²⁵ Ekspozīcija stāsta par masveida, nekontrolētu imigrāciju no Krievijas, Ukrainas un citām PSRS republikām, rusifikācijas politiku un tās sekām uz latviešu īpatsvara dramatisku samazināšanos, kam par spīti tomēr tika saglabāta latviešu valoda, kultūra un tradīcijas. Šie fakti nekādā gadījumā nav nepareizi un ir padomju okupācijas posmu raksturojoši, tomēr netiek veltītas pūles, lai tēmā iedziļinātos un runātu par PSRS kā kopējo valsts iedzīvotāju ienaidnieku, nevis tikai latviešu.

Papildus tradicionālajam padomju okupācijas atainojumam, muzejs ir izveidojis telpu, kas iekārtota kā 20.gs. 60. gadu dzīvoklis. Lai gan lielākais uzsvars tiek likts tieši uz interjeru, kas kalpo kā viena no ikdienas dzīves aspekta atspoguļojums PSRS, un raisīs nostalgiju daļā apmeklētāju, tomēr īpaši veiksmīgs elements ir pie sienām redzamās fotogrāfijas, ar periodam raksturīgākajiem sabiedriskās dzīves notikumiem – Rīgas Estrādes orķestri un Raimonu Paulu, Pilngadības svētkiem Cēsīs, rudens krosu Šmerļa mežā, talku kolhozā, u.c. Muzejs ir ļāvis zināmai nostalgijai par periodu, kas pati par sevi nav slikta pazīme, jo ir izdevies to līdzsvarot ar faktiem par okupāciju, padomju ideoloģiju utt.

Ekspozīcijas daļu apraksti pieejami tikai latviešu valodā, bet katrā no zālēm pieejami vispārēji apraksti arī krievu un angļu valodās. Tomēr tas neatsver to, ka priekšmetu apraksti vitrīnās ir tikai latviešu valodā, līdz ar to muzeja saturs valodas nezinātājiem ir pieejams tikai

²²⁵ Assereckova, Marija. Atmodas pabērns. *Interneta žurnāls Satori*.

daļēji, neiedziļinoties katra izstādītā priekšmeta nosaukumā un nozīmē. Kā pozitīvais faktors valodu ziņā ir muzeja veikalā nopērkamais muzeja ceļvedis, kas ir pieejams gan krieviski, gan angļiski, kas gan lielā mērā dublē informāciju tulkotajos aprakstos, bet ir noderīgs kā informatīvs līdzeklis par muzejā redzamo. Tāpat nesen ir izstrādāts īpašs muzeja ceļvedis bērniem „Iepazīsties ar Latvijas Nacionālo vēstures muzeju”, kas arī pieejams krieviski un angļiski līdz ar to padarot muzeju interesantu un pieejamāku bērniem.

Kopumā muzeja ekspozīcija un muzeja politika, kas tiek īstenota, pašlaik nav vērsta uz daudzveidības atspoguļošanu, kas savukārt var radīt problēmas ar mazākumtautību apmeklētāju spējām identificēties ar muzeju saturu. Nacionālais muzejs līdz šim brīdim ir bijis izteikti tradicionāls savā pieejā vēstures naratīvam, un mazākumtautību identitātes jautājumus savā saturā ir iekļāvis ļoti minimāli. Šāda pieeja liedz muzejam iedziļināties problēmās, īpaši 20.gs. vēsturē, kas ļautu iegūt plašāku kontekstu mazākumtautību, bet īpaši Latvijas krievu, naratīvos šajā periodā, piemēram, mazākumtautību politikas neesamībā PSRS un tās sekām.

LNVM viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas vadītājs Toms Ķikuts norāda, ka muzeja pieejam identitātes jautājumiem ir vairāk vērsta uz lielo pavērsiena punktu atspoguļošanu, individuālajam naratīvam pievēršot salīdzinoši mazu uzmanību.²²⁶

Arī attieksmē pret „citādo” netiek pausts muzeja viedoklis. „Citālais” muzejā ir tikai svešais – pārsvarā okupācijas varas, tomēr svešais nav pielīdzināms citādam, bet muzejs šo domu nav attīstījis. Skatījums uz Latvijas un Latvijas iedzīvotāju vēsturi ir veikts caur „mēs - latvieši” skatupunkta, kas ir loģiski, ņemot vērā, ka tas ir nacionālais muzejs un veido nacionālo identitāti, tomēr tā nav iekļaujoša prakse. Tomēr muzejam caur muzejpedagoģisko programmu piedāvājumu ir izveidojusies veiksmīga sadarbība par daudzām Rīgas mazākumtautību skolām, kā arī skolu, tanī skaitā arī mazākumtautību, skolotāji tiek regulāri iekļauti muzeja ekspozīciju ekspertīzē.²²⁷

Muzejs pašlaik atrodas lielu pārmaiņu priekšā un tam ir visas iespējas veidot ekspozīciju, kas ir daudzbalstīga un iekļaujoša. Muzejs ir izstrādātajās jaunās ekspozīcijas pamatnostādnes un jaunajā ekspozīcijā „atbilstoši mūsdienu priekšstatiem par pagātnes daudzslāņainību, Latvijas vēsture tiks atspoguļota visā tās dažādībā gan piedāvāto tēmu un ideju, gan izziņas veidu ziņā”. Muzejs tāpat jau ir iesaistījis vispārīglītojošo skolu vēstures un kultūrvēstures skolotājus diskusijās par ekspozīciju saturu un formu un plāno iesaistīt arī humanitāro un sociālo zinātņu nozaru ekspertus, kas liecina par starpdisciplināru pieeju.²²⁸

²²⁶ Barbina, Monta. Intervija ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas vadītāju Tomu Ķikutu. 2016.g. 27. maijs. Glabājas Montas Barbinas personīgajā arhīvā

²²⁷ Turpat

²²⁸ *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs izstrādājis Rīgas pils jaunās ekspozīcijas pamatnostādnes*. Pieejams: <http://lnvm.lv/?p=7607> [skatīts 2016, 28. maijs].

Šādas tendences muzejā ir pozitīvas, un iekļaujošu muzeju praksi veicinoši, tomēr muzejs uzsver Latvijas un latviešu, zemes, tautas un valsts vēstures atspoguļošanu, kas var ekspozīciju ievirzīt tādā pašā gultnē, kādā tā ir šobrīd. Nacionālo muzeju uzdevumu īpaši grūtu padara apjomīgais laika periods, kuru tie atspoguļo, un kas ietver sevī daudzveidīgas tēmas un stāstus, LNVM gadījumā, 13 000 gadu sena vēsture. Ņemot vērā, ka muzejs vēl tikai strādā pie jaunās ekspozīcijas satura, tad pārāgri būtu spriest par rezultātiem, tomēr muzejam būtu jāņem vērā gan iekļaujošā muzeja gan sociāli atbildīga muzeja faktori un, ejot līdzī laikam, jāiekļauj naratīvu dažādība savās ekspozīcijas un darbībā kopumā.

3.5. Nodaļas secinājumi

Gadījumu analīzes gaitā aplūkoti četri muzeji, divi no kuriem reģionālas un vietējas nozīmes, viens kopienas muzejs un viens nacionālais muzejs. Visi četri muzeji tika aplūkoti pēc vienotiem kritērijiem, tomēr katram no tiem izceļot kritērijus, kas konkrētajam gadījumam bija vissvarīgākie.

Muzeja misijas formulējumā divi no četriem muzejiem pievērsās tēmām, kas skar sociāli svarīgus jautājumus. Gan Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs, gan muzejs „Ebreji Latvijā” savā misijā iekļauj aspektus, kas runā par izpratnes un tolerances veicināšanu sabiedrībā. Šāda pieeja atspoguļojas arī muzeju ekspozīcijās, kur tiek apzināti strādāts pie šīs misijas īstenošanas. Abu pārējo muzeju misijas ir tradicionāli formulētas un vērstas uz muzeja pamatfunkciju nodrošināšanu.

Sabiedrības informēšanas ziņā par savu saturu, visveiksmīgāk strādā tieši LNVM, kas ir visaktīvākais tiešsaistes resursos kā arī sociālajos tīklos. Veiksmīgi šajā jomā darbojas arī muzejs „Ebreji Latvijā”. Lai gan DNMM ir pašam sava mājaslapa, tomēr ņemot vērā, ka Daugavpils ir otra lielākā Latvijas pilsēta, tad ieteicama ir arī iesaiste sociālajos tīklos, kā veids komunikācijai ar auditoriju, īpaši jauniešiem.

Pamatekspozīciju vēstījums visos muzejos ir pietiekami labi uztverams, tomēr tā kvalitāte un pasniegšanas veids ir atšķirīgs. Īpaši izceļas Krāslavas un muzeja „Ebreji” Latvijā vēstījumi, kas, lai gan pieturas pie hronoloģiskā vēstures skatījuma, ir spējuši atainot arī mazākumtautību naratīvus, bet muzeja „Ebreji Latvijā” vēstījums ir pilnībā veltīts ebreju naratīvam un tā nozīmei Latvijas vēsturē. Krāslavas muzejs vēstījuma realizācijā ir izveidojis arī veiksmīgu vizuālo noformējumu. DNMM un LNVM vēstījumi zināmā mērā ir līdzīgi, jo cenšas aptvert lielu vēstures periodu, kā rezultātā nav izdevies pievērst uzmanību vairākām

nozīmīgām tēmām, tostarp padziļināti skatīt ar mazākumtautību vēsturi un identitāti saistītus jautājumus.

Ekspozīciju un izstāžu mērķis muzejos gandrīz visos gadījumos ir informatīvs, ar dažiem izņēmumiem. Papildus informatīvajam mērķim muzejs aicina domāt, Krāslavas gadījumā par kopīgas līdzaspastāvēšanas nozīmīgumu, LNVM gadījumā par Latvijas iedzīvotāju kopējām ciešanām okupācijas varu rokās, bet muzeja „Ebreji Latvijā” gadījumā par tautas traģisko likteni holokaustā.

Dominējošā valoda ekspozīcijās ir didaktiskā. Priekšplānā pārsvarā tiek likti muzeja priekšmeti, kas attīsta ekspozīcijas naratīvu. Īpaši raksturīgi tas ir LNVM un DNMM, jau iepriekš minētā lielā aptvertā laikosma dēļ. Priekšmetiem klāt vienmēr ir lasāmi palīglīdzekļi ar faktoloģisko informāciju par konkrēto laikosmu vai priekšmetu. Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs izmantojis arī asociatīvo valodu, kur apraksts ir tikai ekspozīcijas un katras daļas sākumā, bet tālāk priekšmeti izkārtoti tā, lai veidotu asociācijas un aicinātu apmeklētāju veidot savu naratīvu balstoties uz ekspozīcijas veidotāju iecerēm. Asociatīvā valoda izmantota arī muzeja „Ebreji Latvijā” trešajā, noslēguma daļā.

Reģionālais naratīvs gan Krāslavas Vēstures un mākslas muzejā, gan DNMM viennozīmīgi ir klātesošs. Abi muzeji valsts vēsturi un svarīgākos notikumus skata savas pilsētas un novada kontekstā. Tomēr tikai Krāslavas muzejs izmanto reģionālo identitāti kā iespēju un sasaista to arī ar mazākumtautību naratīvu, uzsverot to vēsturisko saistību ar reģionu un pilsētu, tādējādi mudinot šo saikni uzturēt uz izjust arī šobrīd. Šajā ziņā Daugavpils muzejs diemžēl savas iespējas neizmanto un neatīsta šo iespēju.

Arī skatījumā uz „citādo” vērojamas līdzīgas tendences, kā citos parametros. Krāslavas muzejs to cenšas iekļaut „savējo” kategorijā, tādējādi ļaujot ar savu saturu identificēties lielākam apmeklētāju lokam, un zināmā mērā arī veicinot integrācijas procesu. Muzeja „Ebreji Latvijā” sākotnējā pozīcija ir „muzejs mums un par mums”, savukārt LNVM „citātais” ir pielīdzināts svešajam.

Analizētajos muzejos vērojamas divas izteiktas tendences – vispārējais muzeja ekspozīcijas naratīvs, kas ir daudzpusīgs ar pretenzijām uz komplicētu vēsturiskā naratīva atspoguļojumu, un muzeja darbību kas ir vērsta uz sociālu problēmu un jautājumu iekļaušanu, kā arī naratīvs, kas vērsts uz muzeja, kā vērtību glabātāja lomu, tādējādi naratīvu daudzveidībai nepiešķirot pietiekami nozīmīgu lomu, no kā izriet mazākumtautību stāstu trūkums šajos muzejos.

Visi analīzes gaitā aplūkoti muzeji ir tradicionāli tādā nozīmē, ka neviens no tiem pilnībā neatbilst pirmajā nodaļā aprakstītajam sociāli iekļaujoša un sociāli atbildīga muzeja modelim. Kopīgā iezīme, kas trūkst visiem muzejiem šajā jomā, ir sabiedrības iesaiste sava

satura veidošanā. Neviens no muzejiem nav spējis iesaistīt sabiedrību arī diskusijās par muzeja saturu. Ņemot vērā, ka muzeji šajā jomā savu darbību neizvērs, tad arī mazākumtautību pārstāvji, kā grupa, pie kuras iesaistes ir jāstrādā īpaši, šajā ziņā nav sasniegta. Tomēr ir jāuzsver fakts, ka visi strukturētajās intervijās aptaujāties muzeju vadošie darbinieki sabiedrības iesaistīšanu muzeja satura veidošanā uztver kā potenciālu ieguvumu gan muzejam, gan sabiedrībai, īpaši mazākumtautībām. Kā ieguvumi šādai pieejai tiek minēti auditorijas piesaistes, krājuma papildināšanas iespējas, jaunu perspektīvu iegūšana muzejiem un piederības sajūtas valstij pastiprināšanās mazākumtautībām.

Ieguvumu iesaistei muzeju satura veidošanā redz arī interneta aptaujas respondenti. Uz jautājumu, kā mainītos Jūsu attieksme pret muzeju, ja Jums tiktu dota iespēja iesaistīties muzeja satura veidošanā, 48.3% aptaujāto tas liktu muzejus apmeklēt biežāk un mudināt to darīt arī citus, bet 23.3% mainītos viedoklis par muzeju, kā neaizskaramu vietu.²²⁹

Tomēr divi no analizētajiem muzejiem – Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs un muzejs „Ebreji Latvijā” šajā ziņā ir sasnieguši ievērojamāki labākus rezultātus nekā abi pārējie muzeji. Stāsti, ko apzināti un stingri balstoties muzeja misijā, piedāvā saviem apmeklētājiem Krāslavas muzejs, ir daudzpusīgi. Ar minimāliem līdzekļiem muzejs ir spējis stāstā par pilsētas vēsturi izstāstīt ne tikai notikumu hronoloģisku pārstāstu, bet informējot iekļaut tajā vienlaicīgi gan latviešus, gan mazākumtautības. Muzeja piemērs ir viens no veidiem, kā līdzās lielajam naratīvam par Latvijas vēsturi veiksmīgi ir iespējams iekļaut arī naratīvus par mazākumtautībām. Īpaši noderīga muzeja pieredze ir reģionālajiem muzejiem, kas no vienas puses ir izdevīgākā situācijā nekā nacionālie muzeji vai tie, kas atbilst nacionālu muzeju kritērijiem, jo tie, tāpat kā Krāslavas muzejs, var īpašu uzmanību pievērst mazākumtautību, īpaši Latvijas krievu, naratīviem, ja reģiona, pilsētas, nacionālais sastāvs piedāvā šādu iespēju.

Kopienas muzeja izveide, kā tas ir „Ebreji Latvijā” gadījumā, ir vēl viens veids, kā muzeju vidē iesaistīt mazākumtautību naratīvus. Muzejs, kas Latvijas vēsturi stāsta no „mēs” skatupunkta, bet kas ir mazākumtautības muzejs, garantē padziļinātu un komplicētāku skatījumu, jo tam ir nepieciešamība gan izcelt mazākumtautības iesaisti valsts svarīgākajos notikumos un sfērās, gan līdztekus iekļaut savu identitātes un vēstures faktoru.

Gan DNMM, gan vēl lielākā mērā LNVM piemīt potenciāls mazākumtautību, īpaši Latvijas krievu, naratīvu iekļaušanu savās ekspozīcijās uz izstādēs. Tomēr abi muzeji to nav spējuši īstenot. LNVM naratīvs pamatā balstās uz etniskiem principiem un ir nacionāls savā būtībā, tādēļ ir izpalikusi valsts iedzīvotāju daudzveidības atveide. Savukārt DNMM savas pilsētas daudz nacionālo sastāvu ir pieņēmis kā faktu un nav uzskatījis par vajadzīgu šajā

²²⁹ Skatīt 2. pielikumu

virzienā strādāt muzeja pamatekspozīcijā. Izņēmums ir abas aplūkotās izstādes, kur stāstu daudzpusīgums tomēr iezīmējas.

Pēc visu četru muzeju izvērtējuma var secināt, ka šis gadījumu analīzes ietvaros Latvijas muzeji mūsdienās ir spējīgi savos naratīvos par Latvijas vēsturi iekļaut arī komplicētus un daudzveidīgus stāstus par Latvijas mazākumtautībām. Šajā ziņā svarīgākā ir pašu muzeju apziņa par šādas pieejas nepieciešamību un tās nozīmību mūsdienu Latvijas sabiedrībā, gan latviešiem, gan mazākumtautībām. Ja muzejs darbojas ar šādu apziņu, tad tas arī ir spējīgs atrast veidus, kā šādus naratīvus iekļaut. Tomēr pašlaik muzeji nepietiekami strādā lai veicinātu sabiedrības iesaisti sava satura veidošanā un diskusijās par to.

Ņemot vērā to, ka tikai Krāslavas muzejs ir iekļāvis savā ekspozīcijā Latvijas krievu naratīvu, bet muzeji, kuru potenciālā to ir bijis izdarīt – LNVM un DNMM, to nav darījuši, tad secinājumi veikti plašākā mērogā, raugoties uz mazākumtautību naratīviem kopumā, ne tikai Latvijas krievu naratīviem. Īpaši tas attiecas uz LNVM un DNMM, kur vai nu netiek atspoguļots nevienas Latvijas mazākumtautības naratīvs, vai arī tiek atspoguļots ļoti vāji. Tādēļ secinot par mazākumtautību naratīvu trūkumu šajos muzejos, tiek norādīts uz plašām, bet neizmantotām iespējām.

NOBEIGUMS

Maģistra darbs „Muzeju loma Latvijas mazākumtautību identitātes atspoguļošanā” jau savā nosaukumā ietver pieņēmumu, ka muzejs kā institūcija ir spējīgs atspoguļot savu apmeklētāju identitāti, ļaut muzeja saturā ieraudzīt arī daļu no tā, kas ir viņi paši. Process, kā tas tiek panākts, ir dažāda veida naratīvu izmantošana. Naratīvu daudzveidības iespējas ir ļoti plašas, un muzejiem, ekspozīciju un izstāžu veidotājiem ir visas iespējas tās izmantot. Maģistra darba gaitā pastāvīgi tika uzsvērtā nepieciešamība pēc naratīvu daudzveidības muzejos, īpaši pēc mazākumtautību naratīvu iekļaušanas Latvijas vēstures atspoguļojumā. Šāda nepieciešamība izriet no vadošajām tendencēm muzeoloģijas teorijā jau pāris gadu desmitus, kas noraida muzeja kā pašpietiekamas institūcijas pastāvēšanu un mudina to būt sociāli atbildīgam un iekļaujošam. Latvijas muzeju vidē šajā jomā nav notikušas lielas pārmaiņas, un liela daļa muzeju turpina darboties padomju laika tradīcijās, par sevi domājot un sevi pozicionējot citiem kā dārgumu krātuves, nevis vietu, kas vienlaikus glabā un prezentē pagātnes mantojumu, tanī pašā laikā rosina uz diskusijām par mūsdienu sabiedrībai svarīgiem jautājumiem. Ņemot vērā šo apstākli, maģistra darbs var tikt uzskatīts par pienesumu muzeju jomā tiem nedaudzajiem pētījumiem, kas pirms tam ir skāruši šo tematiku. Kā īpaši vērtīgi izceļami secinājumi no veiktās gadījumu analīzes, jo tie daļēji atspoguļo Latvijas muzeju nozares stāvokli šajā jomā.

Maģistra darba gaitā tika apskatīti arī teorētiskie jautājumi, lai pilnvērtīgāk izprastu pētāmo tēmu un veiktu gadījumu analīzi darba trešajā nodaļā. Maģistra darba pirmajā nodaļā tika apskatīti ar identitāti saistīti jautājumi gan socioloģiska rakstura literatūrā, gan muzeoloģijas literatūrā. Tāpat apskatītas arī teorijas un atziņas par iekļaujošu muzeju un muzeja sociālo atbildību. Darba otrā nodaļa tika veltīta mazākumtautību jēdzienam, kā arī Latvijas krieviem – kopienas identitāti veidojošajiem faktoriem un vēsturiskajiem apstākļiem kādos tā veidojusies, attīstījusies un transformējusies. Darba trešajā nodaļā tika veikta četru muzeju gadījumu analīze. Tieši gadījumu analīze bija izšķirošā, lai rastu atbildi uz darba ievadā izvirzīto pētāmo jautājumu par Latvijas muzeju spējām savos naratīvos par Latvijas vēsturi iekļaut arī daudzveidīgus stāstus par Latvijas mazākumtautībām, īpaši Latvijas krieviem, kā arī iesaistīt viņus muzeja satura veidošanā un diskusijās par to.

Atbilde uz pētāmo jautājumu ir daļēji apstiprinoša. Lai gan Latvijas muzeji ir spējīgi savos naratīvos par valsts vēsturi iekļaut arī mazākumtautību, īpaši Latvijas krievu naratīvus, gandrīz netiek īstenota prakse, kuras laikā muzejs iekļauj savus apmeklētājus satura veidošanā un diskusijās par to.

Naratīvu dažādība ir potenciāli iespējama visiem muzejiem, bet īpaši svarīga ir tiem, kuros vēsturiskais naratīvs ir galvenais. Latvijas muzeju vides kontekstā var izšķirt naratīvu daudzveidošanas nespējas un nevēlēšanās faktoros. Nespēju muzejā prezentēt daudzveidīgus naratīvus plašākā nozīmē var saistīt ar valsts politiku kopumā, īpaši integrācijas jautājumos. Lai gan integrācijas politika iekļauj muzejus kā tās veicinātājus, integrācijas jēdziens politikas veidotāju uztverē ir pārāk izplūdis. Muzejiem, produktīvas un konstruktīvas integrācijas politikas trūkuma dēļ, netiek sagatavota piemērota augsne, lai tie spētu, vai uzskatītu par vajadzīgu, uztvert naratīvu daudzveidību par ieguvumu gan pašam muzejam, gan sabiedrībai. Ņemot vērā šādu situāciju, naratīvu vienvēidība ir loģiska muzejos, kas atrodas valsts pārziņā, piemēram LNVM. Pārējie faktori, kas liedz muzejos iekļaut stāstu daudzveidību tomēr saistāmi ar konkrēto muzeju nevēlēšanos ar to nodarboties. Muzejs – dārgumu krātuve ir ierasts un drošs pastāvēšanas modelis Latvijas muzeju vidē.

Stāstu daudzveidības nepieciešamību apstiprināja arī maģistra darba ietvaros veiktā aptauja. 43.3% aptaujāto pauda viedokli, ka muzejos pārāk daudz dominē tieši latviešu stāsti un ir vērts iekļaut arī citu Latvijā dzīvojošo iedzīvotāju stāstu. Bet 35% uz šo pašu jautājumu par to, kuru Latvijā dzīvojošo iedzīvotāju grupu stāsti būtu jāatspoguļo muzejiem, uzskatīja, ka muzejiem apzināti būtu jāatspoguļo savos stāstos visu Latvijas iedzīvotāju dažādību. Lielākais aptaujāto vairākums, 75%, arī uzsvēra, ka mazākumtautību stāsti būtu jāiekļauj paralēli citām tēmām muzejos.²³⁰ Šādi aptaujas rezultāti vēlreiz apstiprina akūto nepieciešamību pēc naratīvu dažādības un daudzveidības Latvijas muzejos. Diemžēl aptaujai neizdevās sasniegt Latvijas krievu un citu mazākumtautību auditoriju, kas būtu ļoti liels ieguvums darba ietvaros. Arī aptaujāto respondentu sastāvs nebija pietiekami daudzveidīgs kas iespējams sniegtu lielāku viedokļu daudzveidību, pārsvarā tās bija sievietes darbspējīgā vecumā ar augstāko izglītību.

Maģistra darbs aicina muzejus apzināties savu potenciālu un savā darbībā izmantot sociāli atbildīga un iekļaujošas muzeju prakses elementus. Kā viens no vienkāršākajiem uzdevumiem ir atspoguļoto naratīvu dažādošana, īpaši reģionālajos muzejos un reģionos, kur multikulturālisms ir vēsturiski iesakņojusies parādība. Iesaistot muzeja naratīvā mazākumtautību naratīvus, tiek neizbēgami skarti arī identitātes jautājumi – valoda, reliģija, vēsture, kultūra, u.c. Ņemot vērā to, ka Latvijas apmeklētājs muzejā tomēr spēj saskatīt arī daļu no savas identitātes un identificēties ar tā saturu, mazākumtautību naratīvi, īpaši Latvijas krievu naratīvi, muzejos būtu ieguvums gan apmeklētājam, gan muzejam. Muzeji savu lomu mazākumtautību identitātes atspoguļošanā var izmantot tikai tajā gadījumā, ja apzinās savu nozīmi, ieguldījumu un potenciālu šajā jomā.

²³⁰ Skatīt 2. pielikumu

KOPSAVILKUMS

1. Muzeja loma indivīda vai indivīdu grupas identitātes atspoguļošanā ir neviennozīmīga tajā nozīmē, ka nav principiāli svarīga muzeju pastāvēšanai, tomēr muzeja spēja to darīt ir nenoliedzama. Identitātes mainīgais raksturs un tās konstruēšana dod iespēju arī muzejiem piedalīties šajā procesā ar sev pieejamajiem līdzekļiem – ekspozīcijām, izstādēm, muzejpedagoģiskajām programmām, lekcijām utt.
2. Identitātes atspoguļojums muzejā vistiešākajā mērā ir saistīts ar muzeja veidotajiem naratīviem un muzeja politiku attiecībā pret savu auditoriju. No naratīvu kvalitātes, daudzveidības, kā arī no muzeja misijas ir atkarīgs tas, vai muzejs spēs vienveidīga naratīva vietā izveidot daudzveidīgu un komplicētu skatu uz savas valsts vēsturi un tās iedzīvotājiem.
3. Arī mazākumtautību identitātes atspoguļojums izriet no naratīvu daudzveidības muzejos. Latvijas vēsture gadsimtiem ilgi ir bijusi daudznacionāla un tas ir nesis gan pozitīvas, gan negatīvas pārmaiņas, kas ir izveidojušas to situāciju, kurā valsts atrodas pašlaik. Mazākumtautību apmeklētāju spēja identificēties ar muzeju saturu ir atkarīga tikai no Latvijas muzeju gatavības mazākumtautību stāstus iekļaut.
4. Latvijas muzeju vide pašlaik nav labvēlīga sociāli atbildīga un iekļaujoša muzeja darbībai, kam būtu vislielākā ietekme un labākie rezultāti mazākumtautību identitātes atspoguļošanā. Kā viens no iemesliem ir tikai teorētiska izpratne par muzejiem kā sociālo pārmaiņu veicinātājiem, kas apvienojumā ar sociālekonomisko situāciju, kur sociālās vienlīdzības, integrācijas u.c. problēmām nav pievērsta pietiekami liela uzmanība, netiek īstenota efektīva praktiskā darbība un novirzīti atbilstoši resursi, padara muzejus par bezspēcīgiem spēlētājiem. Individuāls muzejs, kas viens pats, bet ārējā atbalsta spētu veicināt sociāla rakstura pārmaiņas, Latvijas vidē nevar pastāvēt.
5. Latvijas muzeju vidē veiksmīgi darbojas vairāki labās prakses piemēri, kas ir spējuši daudzveidot savu naratīvu klāstu, ietverot tajos arī mazākumtautību naratīvus, tādējādi palielinot iespējas mazākumtautību apmeklētājiem identificēties ar šo muzeju saturu. Tomēr arī šiem muzejiem ir jāturpina strādāt pie apmeklētāju iesaistes muzeja satura veidošanā kopumā, pievēršot īpašu uzmanību arī mazākumtautību apmeklētāju balsīm.
6. Strukturētajās intervijās aptaujātie muzeju speciālisti no trīs gadījumu analīzē apskatītajiem muzejiem, apstiprināja maģistra darba pirmajā nodaļā apskatīto sociāli iekļaujoša un atbildīgas muzeju prakses svarīgumu, kas Latvijas apstākļos nozīmētu arī

naratīvu daudzveidību viņu pārstāvētajos muzejos, tomēr bija vērojama pasivitāte jautājumā par to, kam būtu jāuzņemas atbildība un jāīsteno šāda prakse.

7. Intervijas atklāja arī muzeju speciālistu vienotību jautājumā par muzeju un apmeklētāju, īpaši mazākumtautību, ieguvumiem, gadījumā, ja tie tiktu iesaistīti muzeja satura veidošanā, tomēr gandrīz visos muzejos izpaliek praktiska darbība šajā jomā. Muzeja – pārmaiņu un integrācijas veicinātāja loma tika gan apšaubīta un paustas šaubas par tās nepieciešamību, baidoties, ka muzejs var tikt izmantots kā instruments politikas rokās, gan izteikts atbalsts, uzsverot, ka tā ir iespēja un pienākums muzeju darbā.
8. Faktori, kas liedz Latvijas muzejiem iekļaut daudzveidīgus un komplicētus naratīvus par Latvijas mazākumtautībām ir: tradicionāls un novecojis skatījums par muzeju kā dārgumu krātuvi un muzeja kolekciju kā galveno elementu muzeja darbā, muzeju vadības nespēja saskatīt potenciālo muzeja ieguvumu no šādu naratīvu iekļaušanas, nepietiekams atbalsts no valsts puses un labas integrācijas politikas neesamība, kas sadarbotos ar muzejiem kā partneriem integrācijas veicināšanā, muzeja vadības un vadošo speciālistu nevēlēšanās atteikties no gadiem iesakņojušās ekspozīciju veidošanas un muzeju darbības kārtības lai pārskatītu savu attieksmi pret muzejā atspoguļotajiem naratīviem, muzeju nevēlēšanās vai pārāk mazā sadarbība ar apmeklētājiem, tanī skaitā mazākumtautībām, lai diskutētu par savu saturu un iesaistītu sabiedrību tā veidošanā.
9. Muzejiem iespēju robežās būtu jāapzinās naratīvu dažādība vietā kur tie atrodas, īpaši reģionu muzeju gadījumā, un šis apstāklis jāizmanto iekļaujot tos kopējā muzeja ekspozīcijā. Svarīga ir misijas izstrāde, kas ne tikai sedz tradicionālās muzeja funkcijas, bet arī iekļauj kādu sociāli svarīgu lomu – tolerances veicināšanu, daudznacionālisma atspoguļošanu, utt. un attiecīgi organizēta muzeja darbība šīs misijas ietvaros. Būtu jāmaina arī attieksme pret iekļaujoša muzeja praksi no tādas, kas traucē muzeju darbībai uz tādu, kas pieņem, ka daudzas no izvirzītajām problēmās arī Latvijas kontekstā ir svarīgas un tās ir jārisina.
10. Maģistra darba tēmu perspektīvi ir iespējams un ir vajadzīgs pētīt vēl padziļinātāk, iekļaujot plašāku muzeju pārstāvniecību gadījumu analīzes daļā, veicot kvantitatīvi vairāk interviju gan ar Latvijas muzeju pārstāvjiem, gan apmeklētājiem. Pilnīgāks pētījums, kas aptvertu proporcionāli lielu Latvijas muzeju daļu, spētu sniegt daudz skaidrāku un detalizētāku ieskatu problēmas patiesajos apmēros, kas skar mazākumtautību, īpaši Latvijas krievu, naratīva neesamību Latvijas muzejos. Izstrādātais maģistra darbs ieskicē vien nelielu daļu no lielākas problēmas, kuras risināšanā un apspriešanā būtu jāiesaistās visām iesaistīto pusēm.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. *20. gadsimta Latvijas vēsture 2: Neatkarīga valsts, 1918-1940.* Atb. red. Valdis Bērziņš. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003.
2. *A companion to museum studies.* Ed. Sharon Macdonald. Chichester: Wiley – Blackwell, West Sussex, 2011.
3. *Alternatīvais jeb „ēnu ziņojums” par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā.* Latvijas cilvēktiesību centrs. Rīga: Latvijas cilvēktiesību centrs, 2008.
4. Ambrozis, Timotijs, Krispins, Peins. *Muzeju darbības pamati.* Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2002.
5. Anderson, Benedict. *Imagined Communities: reflection on the Origin and Spread of Nationalism.* London; New York: Verso, 2006.
6. *Atmiņu kopienas: atceres un aizmiršanas kultūra Latvijā.* Atb. red. Mārtiņš Kaprāns, Gustavs Strenga, Norberts Bekmans – Dīrkess. Rīga: Zelta Grauds, 2016.
7. Barbina, Monta. Intervija ar Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja krājuma glabātāju Allu Lomanovsku. 2016.g. 20. maijs. Audioieraksts. Glabājas Montas Barbina personīgajā arhīvā.
8. Barbina, Monta. Intervija ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas vadītāju Tomu Ķikutu. 2016.g. 27. maijs. Glabājas Montas Barbina personīgajā arhīvā.
9. Barbina, Monta. Intervija ar muzeja „Ebreji Latvijā” direktoru Ilju Ļenski. 2016.g. 26. maijs. Audioieraksts. Glabājas Montas Barbina personīgajā arhīvā.
10. *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits.* Red. Nils Muižnieks. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010.
11. *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes.* Zin. red. Juris Rozenvalds, Aija Zobena. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
12. *Encyclopedia of identity.* Ed. Ronald L. Jackson. 2 Vol. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, 2010.
13. *Ethnicity: towards the politics of recognition in Latvia: 1991 – 2012.* Ed. Vladislavs Volkovs, Deniss Hanovs, Inese Runce. Rīga: Zinātne, 2013.
14. Ēriksens, Tomass Hillanns. *Saknes un pēdas: identitāte mainīgā laikā.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.

15. Guibernau, Montserrat. *Belonging: solidarity and division in modern societies*. Cambridge: Polity, 2013.
16. Jenkins, Richard. *Social identity*. London; New York: Routledge, 1996.
17. Kļava, Evija, Šūpule, Inese. *Nacionālā identitāte un diskurss: teorētiskās refleksijas*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2013.
18. *Latvijas iedzīvotāju identitātes un vienlīdzības vērtības: Valsts pētījumu programma „Nacionālā identitāte”, projekts „Nacionālā identitātes un sociālā cilvēkdrošība”*. Mareks Nikass, Jurijs Ņikišins, Olga Rajevska, u.c. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
19. *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*. Ilga Apine, Vladislavs Volkovs, Latvijas Universitātes Fiozofijas un socioloģijas institūts, u.c. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007.
20. *Mazākumtautības Latvijā: Vēsture un tagadne*. Sast. Leo Dribins. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007.
21. *Migrating heritage: experiences of cultural networks and cultural dialogue in Europe*. Ed. Perla Innocenti. Farnham, Surrey England; Burlington, VT: Ashgate, 2014.
22. *Minority nationalism and the changing international order*. Ed. Michael Keating, John McGarry. Oxford: Oxford University Press, 2001.
23. *Museum philosophy for the twenty – first century*. Ed. Hugh H. Genoways. Lanham: AltaMira, 2006.
24. *Museums and their communities*. Ed. Sheila Watson. London ; New York: Routlage, 2007.
25. *Museums, Society, Inequality*. Ed. Richard Sandell. London; New York: Routledge, 2002.
26. *Muzejs mūsdienu sabiedrībā 2: Baltijas muzeoloģijas skolas raksti 2009 - 2013*. Sast. Anita Jirgensone. Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2014.
27. *Muzejs mūsdienu sabiedrībā: Baltijas muzeoloģijas skolas raksti 2004 - 2008*. Red. Jānis Garjāns. Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2008.
28. *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam*. Rīga: Kultūras ministrija, 2012.
29. *Nacionālo minoritāšu konvencija – diskriminācijas novēršana un identitātes saglabāšana Latvijā*. Red. Nils Muižnieks. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.
30. *Nacionālo minoritāšu konvencija – Eiropas pieredze Latvijai: Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību – Konsultatīvās komitejas viedokļi par atsevišķu Konvencijas pantu īstenošanu dalībvalstīs*. Zin.red. Nils Muižnieks. Rīga: Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2006.
31. *Nation - building and ethnic integration in post - soviet societies: an investigation of Latvia and Kazakstan*. Ed. Pål Kolstø. Boulder (Colorado); Oxford: Westview Press, 1999.

32. *Nation – building in post – Soviet borderlands: the politics of national identities*. Graham Smith, Vivien Law, Andrew Wilson, etc. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
33. *National museums: new studies from around the world*. Ed. Simon J. Knell. London; New York: Routledge, 2011.
34. *Negotiating linguistic identity: language and belonging in Europe*. Eds. Virve – Anneli Vihman, Kristiina Praakli. Oxford: Peter Lang, 2014.
35. Parekh, Bhikhu C. *The new politics of identity: political principles for an interdependent world*. New York: Pelgrave Macmillan, 2008.
36. *Questions of cultural identity*. Ed. Hall, Stuart, Paul du Gay. London; Thousand Oaks; New Delhi: SAGE, 1996.
37. Silverman, H. Louis. *The social work of museums*. London; New York: Routledge, 2010
38. Smits, Entonijs D. *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB, 1997.
39. *Social identity and intergroup relations*. Ed. Henri Tajfel. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
40. Šola, Tomislavs, S. *Še mūžība vairs nemājo: Muzeju grēku glosārijs*. [Rīga]: Baltijas Muzeoloģijas veicināšanas biedrība, 2015.
41. Šūpule, Inese. *Etniskās un nacionālās identitātes sociālā konstruēšana mijiedarbībā: Latvijas gadījuma izpēte*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.
42. *The Blackwell encyclopedia of sociology*. Ed. George Ritzer. 11 Vol. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2007.
43. *The Routledge companion to museum ethics: redefining ethics for the twenty-first-century museum*. Ed. Janet Marstine. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2011.
44. Van Menšs, Peters. *Muzeoloģija un menedžments: ienaidnieki vai draugi? No: Muzejs mūsdienu sabiedrībā: Baltijas muzeoloģijas skola raksti*. Rīga: Muzeju valsts pārvalde, 2008. 133.lpp.
45. Weum, Janicke. *Post - Soviet states` de jure accomodation of the Russophone minority: a comperative analysis of Latvia, Lithuania, and Moldova*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2008.
46. 16.12.1966. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. („LV” 61 (2826), 23.04.2003., stājies spēkā 14.07.1992.
47. 22.07.1994. Pilsonības likums. („LV” 93 (224), 11.08.1994., stājies spēkā 08.09.1994.)
48. 01.02.1995. Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. („LV” 85(3243), 31.05.2005., stājies spēkā 01.10.2005.)

49. 26.05.2005. Par Vispārējo konvenciju par Nacionālo minoritāšu aizsardzību. („LV” 85(3243), 31.05.2005., stājies spēkā 01.06.2005.)
50. 15.12.2005. Muzeju likums. („LV” 1 (3369), 03.01.2006., stājies spēkā 17.01.2006.)

Elektroniskie informācijas avoti

51. Assereckova, Marija. Atmosferas pabērns. *Interneta žurnāls Satori*. 2014, 29. aug. Pieejams: <http://www.satori.lv/raksts/7828> [skatīts 2016, 21.febr.].
52. Bedford, Leslie. Storytelling: The Real Work of Museums. *Curator: The Museum Journal*. Vol 44., no.1, 2001. Pp. 27 – 34. Pieejams: <https://itp.nyu.edu/classes/cow-fall2015/files/2014/09/Storytelling-The-Real-Work-of-Museums.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].
53. Brubaker, Rogers, Cooper, Frederick. Beyond „identity”. *Theory and Society*. Vol.29, no.1, 2000. Pp. 1 – 47. Pieejams: http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/18_Beyond_Identity.pdf [skatīts 2016, 20. maijs].
54. Crane, A. Susan. Memory, Distortion, and History in the Museum. *History and Theory*. Vol. 36, no. 4., 1997. Pp. 44 – 63 Pieejams: <http://tronco.museuvirtual.info/media/memory-distortion.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].
55. Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs: Ekspozīcijas un izstādes – Kultūrvēsture. Pieejams: <http://dnmm.lv/lv/Kulturvesture/#link1> [skatīts 2016, 28. maijs].
56. Dribins, Leo. Latvijas vēsturiskās, tradicionālās nacionālās minoritātes sabiedrības integrācijas procesā (lietuvieši, igauņi, poļi, ebreji). *Domnīca Providus*. 2002, 19. nov. Pieejams: <http://providus.lv/article/latvijas-vesturiskas-tradicionalas-nacionalas-minoritates-sabiedribas-integrācijas-procesa-lietuviesi-igauņi-poli-ebreji> [skatīts 2016, 20. maijs].
57. Eurobarometrs: Latvijā ievērojami pieaugusi piederības sajūta ES. *Latvija Eiropas Savienībā*. 2015, 6.febr. Pieejams: <http://www.es.gov.lv/news/eurobarometrs-latvija-ieverojami-pieaugusi-piederibas-sajuta-es> [skatīts 2016, 20. maijs].
58. Eriksen, Thomass Hylland. Place, kinship and the case for non-ethnic nations. *Nations and Nationalism*, Vol. 10, no.1. – 2., 2004. Pieejams: https://www.academia.edu/5091544/Place_kinship_and_the_case_for_non-ethnic_nations [skatīts 2016, 7.janv.].
59. Hanovs, Deniss. On the Limits of Otherness. Intimate Reflexions on Ethnicity and Memory in Contemporary Latvia. In: *Conditions for Contemporary culture*. [Rīga]: Megaphone

- Publishers, 2013. Pieejams:
https://www.academia.edu/15582785/On_Limits_of_Otherness._An_Essay [skatīts 2016, 7. janv.].
60. Jenkins, Richard. *Social identity: key idejas*. 4th ed. London; New York: Routledge, 2014. Pieejams:
https://books.google.lv/books?hl=lv&lr=&id=9GWLAWAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=r.+jenkins+identity&ots=F5LsWWs_I_&sig=upB_MRjmjKhBp0jUaZXf03-csrQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [skatīts 2016, 20. maijs].
61. *Krāslavas Vēstures un mākslas muzejā top jauna ekspozīcija*. Pieejams:
<http://www.kraslavaspils.lv/lv/news/113> [skatīts 2016, 28. maijs].
62. Kultūras karte: Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs. Pieejams:
<http://www.kulturaskarte.lv/lv/muzejs/kraslavas-vestures-un-makslas-muzejs> [skatīts 2016, 28. maijs].
63. Laizāne, Māra, Putniņa, Aivita, Mileiko, Ilze. Mazākumtautību skolu skolēnu identitāte un piederība Latvijai. *Biedrība Ascendum*, 2015. Pieejams:
http://www.ascendum.lv/assets/upload/userfiles/files/P%C4%93t%C4%ABjums_Maz%C4%81kumtaut%C4%ABbu%20skolu%20skol%C4%93nu%20identit%C4%81te%20un%20pieder%C4%ABba%20Latvijai.pdf [skatīts: 2016, 20. maijs].
64. Latvijas muzeju katalogs: Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs. *Latvijas muzeju biedrība*. Pieejams: <http://www.muzeji.lv/lv/museums/daugavpils-museum-of-regional-studies-and-arts/> [skatīts 2016, 28. maijs].
65. Latvijas muzeju katalogs: Krāslavas Vēstures un mākslas muzejs. *Latvijas muzeju biedrība*. Pieejams: <http://www.muzeji.lv/lv/museums/kraslava-history-and-art-museum/> [skatīts 2016, 28. maijs].
66. *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs izstrādājis Rīgas pils jaunās ekspozīcijas pamatnostādnes*. Pieejams: <http://lnvm.lv/?p=7607> [skatīts 2016, 28. maijs].
67. *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs: Muzeja vēsture*. Pieejams:
http://lnvm.lv/?page_id=50 [skatīts 2016, 20. maijs].
68. *Latvijas Nacionālais vēstures muzejs: Ziņas par iestādi*. Pieejams:
http://lnvm.lv/?page_id=3730 [skatīts 2016, 28. maijs].
69. *Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās identitātes saglabāšanas garantēšanai*. Ilga Apine, Leo Dribins, Ēriks Jēkabsons, u.c. Rīga: Latvijas Filozofijas un socioloģijas institūts, 2005. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/site/record/docs/2012/07/12/nacminprasibas.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].

70. *Mazākumtautību nevalstiskās organizācijas Latvijā*. Pieejams: <http://www.liic.lv/uploads/filedir/File/Mazakumtautibu%20NVOs%20Latvija.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].
71. *Modernity: an introduction to modern societies*. Ed. Stuart Hall, etc. Malden: Blackwell Publishing, 1996. Pieejams: <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Hall-Identity-Modernity-1.pdf> [skatīts 2016, 20. maijs].
72. *Muzejs „Ebreji Latvijā”*: Misija. Pieejams: <http://www.ebrejumuzejs.lv/lv/menu/42-misija.html> [skatīts 2016, 28. maijs].
73. *Muzejs „Ebreji Latvijā”*: Muzeja ēka. Pieejams: http://www.ebrejumuzejs.lv/lv/menu/39-muzeja_eka.html [skatīts 2016, 28. maijs].
74. *Muzejs „Ebreji Latvijā”*: Muzeja vēsture. Pieejams: http://www.ebrejumuzejs.lv/lv/menu/38-muzeja_vesture.html [skatīts 2016, 28. maijs].
75. *National Museums Making Histories in a Diverse Europe* (EuNaMus report No. 7). Linköping: Linköping University Electronic Press, 2012. Pieejams: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:573632/FULLTEXT01.pdf> [skatīts 2016, 28. maijs].
76. Piederības sajūta Latvijai: mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja: 2014. gada maijs – jūnijs. Tirgus un sabiedriskās domas izpētes centrs SKDS. Rīga: Tirgus un sabiedriskās domas izpētes centrs SKDS, 2014. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/record/docs/2014/08/27/ataskaite_piederiba_08_2014.pdf [skatīts 2016, 20. maijs].
77. Procevska, Olga. Labā krieva uzvedības kodekss. *Interneta žurnāls Satori*. 2013, 27.marts. Pieejams: http://www.satori.lv/raksts/5476/Laba_krieva_uzvedibas_kodekss [skatīts 2016, 7. janv.].
78. Riteniece, Ketija. Integrācijas politikas virziens nemainīgs, taču efektivitāte – apšaubāma. *Latvijas Sabiedriskie mediji*. 2014, 19. marts. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/zinju-analiize/analize/integracijas-politikas-virziens-nemainiigs-tachu-efektivitate-ap.a80335/> [skatīts 2016, 20. maijs].
79. Rounds, Jay. Doing identity work in museums. *Curator: The Museum Journal*. Vol 49, no.2., 2006. Pieejams: <https://maa.missouri.edu/sites/default/files/docents/museums-identitywork.pdf> [skatīts 2016, 21.febr.].
80. Rowe, M. Shawn, Wertsch, V. James, Kosyaeva, Y. Tatyana. Linking Little Narratives to Big Ones: Narrative and Public Memory in History Museums. *Culture Psychology*. Vol. 8, no.1., 2002. Pp. 96 – 112. Pieejams: <http://cap.sagepub.com/content/8/1/96.full.pdf+html> [skatīts 2016, 30. maijs].

81. *Sabiedrība*. Daugavpils pilsētas portāls. Pieejams: <https://www.daugavpils.lv/lv/society>
[skatīts: 2016, 4.jūn.]
82. Sandell, Richard. Social inclusion, the museum and the dynamics of sectoral change. *Museum and Society*. Vol.1. no.1., 2003. Pp. 45 – 62. Pieejams: <https://ira.le.ac.uk/handle/2381/52>
[skatīts 2016, 20. maijs].
83. Staszak, Francois Jean. Other/ Otherness. *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 8. Oxford: Elsevier, 2008. Pp 43 – 47. Pieejams: <http://www.unige.ch/sciences/societe/geo/collaborateurs/publicationsJFS/OtherOtherness.pdf> [skatīts 2016, 7. janv.].
84. Vikmanis, Ģirts. Britu pētnieks: Latvijas krievi ir veiksmes stāsts. *Latvijas avīze*. 2016, 18. febr. Pieejams: <http://m.la.lv/latvijas-krievi-ir-vei-ksmes-stasts/> [skatīts 2016, 21.febr.].
85. Союзники и “враги” России, европейская интеграция. *ЛЕВАДА-ЦЕНТР. Аналитический Центр Юрия Левады*. Pieejams: <http://www.levada.ru/2016/06/02/13400/>
[skatīts 2016, 3. jūn.]

ANNOTATION

The role of the museums in Latvian national minorities' identity representation

Division of Latvian society and existence of different communities of memory are two of the major problems in Latvia today. Museums as a memory institutions with all their resources, potentially are capable of engaging in socially important problem solving and dealing with division of communities of memory. However, bi-communal society of Latvia points to the need for dynamic action in this field and inclusion of minority narratives and identity representation in Latvian museums.

Main research question of this master's paper is: are the museums of Latvia nowadays capable of including narratives about Latvian national minorities, in particular Latvian Russians, that are complex and extensive in their character, in overall narrative of Latvian history, and encouraging minority group audience participation in museum content creation and in discussions about it.

The main goal of master's paper is to evaluate the role of museums in representing identity of Latvian national minorities, outline the possible potential in this area as well as make proposals for possible lines of action

Although Latvian museums are capable of creating and including complex and extensive narratives about Latvian national minorities, there are lack of initiative and desire to include not only minority group bet museums audience overall in museum content creation and discussions about it.

PIELIKUMI

1. pielikums: Muzeju vadošo darbinieku strukturētās intervijas

Strukturēto interviju mērķis	Gadījuma analīzē apskatīto muzeju vadošo darbinieku viedoklis par maģistra darba ietvaros apskatītajiem jautājumiem konkrētā muzeja kontekstā
Mērķa grupa	Gadījumu analīzē apskatīto muzeju vadošie darbinieki
Intervēto skaits	3
Norises laiks	2016.g. 20.-27. maijs

Intervēto muzeju speciālistu saraksts

N.p.k.	Vārds Uzvārds	Muzejs un ieņemamais amats	Datums
1.	Alla Lomanovska	Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja, krājuma glabātāja	20.05.2016
2.	Ilja Ļenskis	Muzejs „Ebreji Latvijā”, direktors	26.05.2016
3.	Toms Ķikuts	Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas vadītājs	27.05.2016

Strukturēto interviju jautājumi

1. Kas ir Jūsu muzeja galvenā apmeklētāju grupa?
2. Kādas, Jūsaprāt, problēmas un aktuālus jautājumus spēj risināt muzejs? Vai muzejs ir vieta, kur šādas problēmas varētu risināt?
3. Kāda ir muzeja loma indivīda identitātes atspoguļošanā?
4. Ja mēs pieņemam, ka muzejs ar izstādēm un ekspozīcijām “stāsta stāstus”, kādi stāsti Latvijas kontekstā Latvijas muzejiem būtu jāstāsta?
5. Ko Jūs domājat par uzskatu, ka muzejs ir spējīgs sniegt savu pienesumu integrācijas veicināšanā sabiedrībā? Vai muzejam ar to būtu jānodarbojas?
6. Vai Latvijas muzejiem būtu jāstāsta stāsti tikai par latviešiem, vai arī citām Latvijā dzīvojošām cilvēku grupām?
7. Kā būtu jāiekļauj stāsti par Latvijas mazākumtautībām Latvijas muzejos? Kāpēc?

8. Kā, Jūsaprāt, Latvijas muzejos tiek atspoguļotas mazākumtautības?
9. Vai muzeja ekspozīcijās, izstādēs, pasākumos un muzejpedagoģiskajās programmās Jūs risināt ar mazākumtautību identitāti saistītus jautājumus? Kā tas tiek darīts? Ja tas netiek darīts, tad kāpēc?
10. Vai Jūsu mazākumtautību apmeklētāji identificējas ar muzeja saturu un spēj tur saskatīt arī stāstus par sevi? Kā tas izpaužas? Ja neidentificējas, tad kāpēc?
11. Cik svarīgi Jūsu muzejam ir atspoguļot mazākumtautību identitātes jautājumus un iekļaut tos kopējā muzeja naratīvā?
12. Vai Jūsu muzejs iekļauj savus apmeklētājus muzeja satura veidošanā? Vai šajā procesā piedalās arī mazākumtautību pārstāvji? (Ja neiekļauj, tad kāpēc?)
13. Ko, Jūsaprāt, muzejs iegūst (iegūtu), ja iesaistītu mazākumtautību pārstāvjus satura veidošanās un diskusijās par to?
14. Ko, Jūsaprāt, iegūst (iegūtu) mazākumtautību muzeju apmeklētāji, ja muzejs viņus iesaistītu satura veidošanā

2. pielikums: Internetā veiktās aptaujas jautājumi un iegūtie rezultāti

Interneta aptaujas mērķis	Noskaidrot respondentu viedokli par jautājumos, kas skar identificēšanās tēmu ar muzeju saturu, iekļaujoša muzeja praksi, naratīvu daudzveidības atspoguļošanu u.c.
Mērķa grupa	Muzeju apmeklētāji, mazākumtautību pārstāvji, gan ar pozitīvu, gan negatīvu pieredzi identificējoties ar muzeju saturu
Respondentu skaits	60
Norises laiks	2016.g. 10. maijs – 2. jūnijs
Piezīmes	Aptauja tika veikta ar bezmaksas pakalpojuma <i>Google veidlapas</i> palīdzību un popularizēta sociālajos tīkos <i>Facebook</i> un <i>Twitter</i>

Respondentu sociāli demogrāfiskais raksturojums (%)

Vecums		Dzimums	
17-30	55	Sievietes	91.7
31-40	25	Vīrieši	8.3
41-50	11.7	Pilsonība	
51-60	5	Pilsoņi	100
61-72	3.3	Nepilsoņi	-
Nodarbošanās		Izglītība	
Kultūras un akadēmiskā joma	45	Nepabeigta vidējā	3.3
Skolotājs	8.3	Vidējā	1.7
Students	20	Nepabeigta augstākā	18.3
Citi	26.7	Augstākā	76.7
Saziņas valoda ģimenē		Latviešu valodas prasmes	
Latviešu	88.3	Labas	98.3
Krievu	5	Drīzāk labas	2.7
Latviešu un krievu	6.7		

Respondentu vidējais kultūras patēriņš (%)

Kultūras pasākumu, lekciju, utt. apmeklējums pēdējā gada laikā		Muzeju apmeklējums pēdējā gada laikā	
Nav apmeklējuši	3.3	Nav apmeklējuši	6.7
Vismaz reizi pāris mēnešos	25	Vismaz reizi pāris mēnešos	60
Vismaz reizi mēnesī	56.7	Vismaz reizi mēnesī	25
Vismaz reizi nedēļā	15	Vismaz reizi nedēļā	8.3
Visbiežāk apmeklētie muzeji			
Vēstures	36.7	Memoriālie	6.7
Mākslas	53.3	Brīvdabas	3.3

Interneta aptaujas jautājumi

- Ko Jūs domājat par muzeja spēju ar ekspozīcijām un izstādēm risināt problēmas un aktuālus jautājumus?
 - Muzejam ar to nav jānodarbojas
 - Muzejs spēj dot nelielu pienesumu aktuālu problēmu risināšanā (46.7%)
 - Muzejs šajā jomā spēj sniegt lielu ieguldījumu (45%)
 - Grūti pateikt (8.3%)
- Kāda, Jūsaprāt, ir muzeja loma indivīda identitātes atspoguļošanā?
 - Muzejs indivīda identitāti neatspoguļo (3.3%)
 - Muzejs piedāvā iespēju savās ekspozīcijās ieraudzīt kaut ko par sevi (38.3%)
 - Muzeja ekspozīcijas ļauj apstiprināt savu identitāti (20%)
 - Muzeja ekspozīcijas ļauj attīstīt savu identitāti (35%)
 - Grūti pateikt (3.3%)
- Cik lielā mērā Jūs identificējat sevi ar muzejos redzamo saturu?
 - Ļoti identificēju
 - Vairāk identificēju (66.7%)
 - Vairāk neidentificēju (30%)
 - Neidentificēju (3.3%)

4. Ja mēs pieņemam, ka muzejs ar izstādēm un ekspozīcijām “stāsta stāstus”, kādi stāsti Latvijas kontekstā Latvijas muzejiem būtu jāstāsta?
- Mani apmierina pašreizējais muzeju saturs un stāsti (13.3%)
 - Stāsti par latviešu kultūru, vēsturi, tradīcijām (25%)
 - Stāsti, kas skar sociālās tēmas un problēmas (26.7%)
 - Stāsti arī par ikdienas dzīves realitātēm (23.3%)
 - Cits (11.7%)
5. Vai muzejs ir spējīgs sniegt savu pienesumu integrācijas veicināšanā sabiedrībā? Vai muzejam ar to būtu jānodarbojas?
- Muzejs spēj veicināt integrāciju un tam ar to būtu jānodarbojas (63.3%)
 - Muzejs integrāciju neveicina, un tas nav muzeja uzdevums (20%)
 - Grūti pateikt (16.7%)
6. Ko Jūs domājat par visu Latvijā dzīvojošo cilvēku grupu, ne tikai latviešu, stāstu iekļaušanu muzejos?
- Muzeji to jau dara, šajā jomā problēmu neredzu (16.7%)
 - Muzejam pārsvarā būtu jāatspoguļo tieši latviešu stāsti (5%)
 - Muzejos dominē pārsvarā latviešu stāsti un būtu jāiekļauj arī citu Latvijā dzīvojošo grupu stāsti (43.3%)
 - Muzejiem apzināti savos stāstos būtu jāatspoguļo visu Latvijas iedzīvotāju dažādība (35%)
7. Vai stāsti par Latvijas mazākumtautībām, piemēram, krievvalodīgajiem, būtu jāiekļauj kā daļa no muzeja vēstījuma, vai arī tam jāvelta atsevišķs muzejs?
- Latvijas mazākumtautībām būtu jāveido atsevišķs muzejs (3.3%)
 - Latvijas mazākumtautību stāsti būtu jāiekļauj muzejos paralēli citām tēmām (75%)
 - Nekas nav jāmaina, muzejiem jāpaliek tādiem kādi tie ir (10%)
 - Grūti pateikt (11.7%)
8. Vai Jūsu apmeklētajos muzejos, kā arī muzejos jūsu apkārtnē, reģionā, pilsētā, Jums ir bijusi iespēja piedalīties muzeja satura veidošanā?
- Ir bijusi (28.3%)
 - Nav bijusi (71.7%)

9. Kā mainītos Jūsu attieksme pret muzeju, ja Jums tiktu dota aktīva iespēja piedalīties muzeja satura veidošanā?

- Mainītos viedoklis par muzeju kā neaizskaramu vietu (23.3%)
- Mudinātu biežāk apmeklēt muzejus un aicināt to darīt citiem (48.3%)
- Viedoklis nemainītos, mani šāda iespēja neinteresē (13.3%)
- Cits (15%)

Maģistra darbs

“ _____ ”

tēmas nosaukums

izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas _____

katedras nosaukums

Ar savu parakstu apliecinu, ka _____ darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ .2016.

Vārds, uzvārds Paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ .2016.

Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Paraksts

Recenzents: _____

Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ . ____ .2016.

Studējošo servisa speciālists : _____

Vārds, uzvārds

Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA _____ gala pārbaudījumu komisijas sēdē

Bakalaura, maģistra

____ . ____ .2016. prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____

Vārds, uzvārds

Paraksts